

Research Articles

The Impact of Trust in Government and Public Policies on Quality of Life

Kamu Politikaları Doğrultusunda Devlete Olan Güvenin Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi

Eda Yeşil & Hilmi Çoban

Evaluation of Public Procurements in Turkey under the Fiscal Policy in A Comparative Framework with OECD Countries

OECD Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Çerçeve de Türkiye’de Kamu Alımlarının Maliye Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi

Melek Binarbaşı & Hakkı Hakan Yılmaz

A Glance at the Smart City Application in Turkey within the Framework of Local Governments’ Fiscal Outlook

Türkiye’de Akıllı Şehir Uygulamasına Yerel Yönetimlerin Mali Görünümü Çerçevesinde Bir Bakış

Onur Baloğlu & Pelin Varol İyidoğan

Public Sector Size and Corruption: Panel Causality Analysis

Yolsuzluk ve Kamu Kesimi Büyüklüğü: Panel Nedensellik Analizi ile Bir İnceleme

Nazmiye Tekdemir

Socio-Economic Determinants of Crime in Turkey

Türkiye’de Suçların Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri

Başak Sezgin Kiroğlu & Şennur Sezgin

Guest Editor:

Eda Yeşil

*Kırıkkale University,
Turkey*

Editorial Board

Selami Sezgin
Anadolu University, Turkey

Fatih Deyneli
Pamukkale University, Turkey

Mehmet Şengür
*Eskisehir Osmangazi University,
Turkey*

Rukiye Şamcı Karadeniz
Siirt University, Turkey

Keith Hartley
University of York, UK

Seyfi Yıldız
Kırıkkale University, Turkey

Manas Chatterji
*Binghamton University State
University of New York, USA*

Hilmi Çoban
*Ankara Hacı Bayram Veli University,
Turkey*

Jülide Yıldırım Öcal
TED University Ankara, Turkey

Christos Kollias
University of Thessaly, Greece

Ahmet Ak
*Ankara Hacı Bayram Veli University,
Turkey*

Jusup Pirimbaev
*Kyrgyz-Turkish Manas University
Bishkek, Kyrgyzstan*

Semra Altıngöz Zarflı
*Bilecik Şeyh Edebali University,
Turkey*

Volume: 5

Special Issue

August 2023

Guest Editor

Eda Yeşil – Kırıkkale University, Türkiye

Managing Editor

Rukiye Şamcı Karadeniz- Siirt University, Türkiye

Language Editor

Başak Sezgin Kiroğlu - Anadolu University, Türkiye

Editorial Board

Mehmet Şengür – Eskişehir Osmangazi University

Selami Sezgin - Anadolu University, Türkiye

Fatih Deyneli - Pamukkale University, Türkiye

Keith Hartley - University of York, United Kingdom

Seyfi Yıldız - Kırıkkale University, Türkiye

Manas Chatterji - Binghamton University State University of New York, USA

Hilmi Çoban - Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Jülide Yıldırım Öcal - TED University Ankara, Türkiye

Christos Kollias - University of Thessaly, Greece

Ahmet Ak - Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Jusup Pirimbaev - Kyrgyz-Turkish Manas University Bishkek, Kyrgyzstan

Semra Altıngöz Zarplı - Bilecik Şeyh Edebali University, Türkiye

Aims and Scopes

The Journal of Economics and Related Studies is a peer-reviewed journal that analyzes problems in all areas of the economy and related fields of economy. The Journal focuses on the publication of both theoretical and empirical publications in the field of economics and the related studies. BİLTÜRK Journal of Economics and Related Studies include but are not limited to the following subjects. Financial Economics, International Economics, Microeconomics, Welfare Economics, Economics of Education, Economic History, Economics of Law, Defense Economics, Industrial Organization, International Trade, Labor Economics, Money, Banking, Public Finance, Political Economy, Islamic Economics, Tourism Economics.

Hilmi Çoban'a...

1978 yılında Denizli'de dünyaya gelen Doç. Dr. Hilmi Çoban lisans eğitimini Dokuz Eylül Üniversitesi Maliye Bölümü, Yüksek Lisans Eğitimini Pamukkale Üniversitesi Maliye Bölümü ve Doktora eğitimini Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, Maliye bölümünde tamamlamıştır. Daha sonra sırasıyla Pamukkale Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi ve Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitelerinde öğretim üyeliği yapan Doç. Dr. Hilmi Çoban 24 Mart 2023 tarihinde hakkın rahmetine kavuşmuştur. Evli ve iki çocuk babası olan değerli dostumun ulusal ve uluslararası alanda sayısız yayınları bulunmaktadır. Bu satırları yazmanın ve onunla son yayınlayacağımız makalenin son rötuşlarını yapmanın ne kadar zor olduğunu hepimiz takdir edersiniz. Bir insan düşünün, çok fedakâr, tertemiz kalpli, gönlü her düşünceden insana açık, liyakat sahibi, çok iyi baba, çok iyi eş, çok iyi evlat, çok iyi hoca, gerçek dost. İşte böyle birine veda etmek hiç kolay değil. Hilmi Hoca'ya bu özel sayının çıkarılmasını sağlayan ve beni de bu sayıda misafir editörlüğe layık gören dergi editörü sayın Prof. Dr. Selami Sezgin'e çok teşekkür ederim. Ayrıca bu özel sayıya bölüm yazarak katkı sağlayan değerli hocalarım, Prof. Dr. Hakkı Hakan Yılmaz, Prof. Dr. Şennur Sezgin, Prof. Dr. Pelin Varol İyidoğan, Dr. Öğretim Üyesi Başak Sezgin Kiroğlu, Dr. Nazmiye Tekdemir, Melek Binarbaşı, ve Onur Baloğlu'na çok teşekkür ederim. Son olarak her türlü desteğinden dolayı Prof.Dr.Fatih Deyneli'ye çok teşekkür ederim.

Seninle birlikte yayın yapmak her zaman çok zevkli ve çok güzeldi değerli Hilmi Hocam; ama son yayınıımız çok zor oldu. Kalbimizdeki yerin hiç değişmeyecek, mekânın cennet olsun, nurlar içinde uyu değerli dostum.

Doç. Dr. Eda Yeşil, Konuk Editör

Contents

Research Articles

The Impact of Trust in Government and Public Policies on Quality of Life

Kamu Politikaları Doğrultusunda Devlete Olan Güvenin Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi

Eda Yeşil & Hilmi Çoban

214-223

Evaluation of Public Procurements in Turkey under the Fiscal Policy in A Comparative Framework with OECD Countries

OECD Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Çerçeve de Türkiye’de Kamu Alımlarının Maliye Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi

Melek Binarbaşı & Hakkı Hakan Yılmaz

224-251

A Glance at the Smart City Application in Turkey within the Framework of Local Governments’ Fiscal Outlook

Türkiye’de Akıllı Şehir Uygulamasına Yerel Yönetimlerin Mali Görünümü Çerçevesinde Bir Bakış

Onur Baloğlu & Pelin Varol İyidoğan

252-272

Public Sector Size and Corruption: Panel Causality Analysis

Yolsuzluk ve Kamu Kesimi Büyüklüğü: Panel Nedensellik Analizi ile Bir İnceleme

Nazmiye Tekdemir

273-289

Socio-Economic Determinants of Crime in Turkey

Türkiye’de Suçların Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri

Başak Sezgin Kiroğlu & Şennur Sezgin

290-305

Abstracting & Indexing

Index Copernicus, CiteFactor, Road, Google Scholar, idealonline, Journal Factor, DRJI, ScientificIndexing Services, International Scientific Indexing, Eurasian Scientific Journal Index, infobase index, COSMOS IF, ResearchBib, Rootindexing, J-Gate, Asos Indeks.

Kamu Politikaları Doğrultusunda Devlete Olan Güvenin Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi¹

Eda Yeşil^a, Hilmi Çoban^b,

^a Kırıkkale University, Türkiye,

edayesil@kku.edu.tr,

<https://orcid.org/0000-0002-2525-6745>

^b Hacı Bayram Veli University, Türkiye,

hilmi.coban@hbv.edu.tr,

<https://orcid.org/0000-0001-6351-6547>

ARTICLE INFO

Research Article

2023, Vol. 5(Special), 214-223

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 13.07.2023

Accepted: 15.07.2023

Available Online: 19.08.2023

JEL Code: I31,Z13,J18,C25

Keywords: Life Quality, Trust On Government, Public Policy, Ordered Probit Model

Anahtar Kelimeler: Yaşam Kalitesi, Devlete Olan Güven, Kamu Politikası, Sıralı Probit Model

The Impact of Trust in Government and Public Policies on Quality of Life

Abstract

Social capital is a concept both used in sociological and economic area. One of the important components of social capital is trust. Trust is both affected by social networks and affects social networks. In terms of ensuring social trust, it is important to ensure trust between individuals as well as between institutions as a part of social trust. In general, Life Quality defined as the ability of people to achieve what they want as an individual or community. Because one of the main principles of human beings that they always want more better things of their lifes. On the one hand, this lies the basis of development. In this respect the aim of this study to analyse the effect of trust on government on life quality based on public policy. From this point of view the effect of public debt, growth, unemployment, current account deficits and trust on government determinants on subjective wellbeing of 27 EU countries and Turkey examined in this study data taken with Eurobarometer and World Economic Outlook with the period of 2010-2021 by using ordered probit models.

Kamu Politikaları Doğrultusunda Devlete Olan Güvenin Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi

Öz

Sosyal sermaye, hem sosyolojik hem de ekonomik alanda kullanılan bir kavramdır. Sosyal sermayenin önemli bileşenlerinden biri ise güven kavramıdır. Güven toplumsal ağlardan hem etkilenmekte hem de toplumsal ağları etkilemektedir. Toplumsal güvenin sağlanması açısından bireyler arasındaki güvenle birlikte toplumsal güvenin bir parçası olarak kurumlar arasındaki güvenin sağlanması da önemlidir. Genel olarak yaşam kalitesi "insanların birey ve topluluk olarak istediklerini gerçekleştirebilmeleri" olarak tanımlanmaktadır. Çünkü insanoğlunun önemli özelliklerinden birisi her zaman daha iyiye istek duymasıdır. Bu durum bir taraftan gelişmenin temelinde yatmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı kamu politikalarından yola çıkarak devlete olan güvenin subjektif iyi olma hali (subjective wellbeing) üzerindeki etkisini analiz etmektir. Buradan hareketle çalışmada Eurobarometer ve World Economic Outlook verileriyle 2010-2021 döneminde 27 AB ülkesi ve Türkiye için kamu borcu, büyüme, işsizlik, enflasyon ve devlete olan güven değişkenlerinin yaşam kalitesi üzerindeki etkisi sıralı probit modeliyle incelenmektedir.

To cite this document: Yeşil, E. & Çoban, H. (2023). The Impact of Trust in Government and Public Policies on Quality of Life, BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 5(Special), 214-223. doi:10.47103/bilturk.1327265

¹ "Değerli dostum Merhum Doç.Dr. Hilmi Çoban'la birlikte vefatından önce hazırlanmış fakat yayınlanamamış bu çalışma, onun kıymetli anısına ithaf edilmiştir."

1.Giriş

Sosyal sermaye, hem sosyolojik hem de ekonomik alanda kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda sosyal sermaye kavramı literatürde geniş alanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni toplumların ekonomik ve sosyal problemlerinin çözümünde alternatif politikaların öneminin arttığına göstergesidir. Sosyal sermaye toplum ve insan ilişkilerine yön veren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bourdieu, 1986:248). Son yıllarda yapılan çalışmalarda sosyal sermaye de ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmiştir. (Çoban, Balıkçioğlu, 2020: 80).

Sosyal sermayenin ana fikri sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olduğudur. Ne kadar fazla insan tanıyor ve onlarla ne kadar ortak bir hayat görüşü paylaşıyorsanız sosyal sermaye açısından o kadar zenginsinizdir. İletişim ağlarına üyelik ve ortak değerler sosyal sermaye kavramının merkezindedir. Emile Durkheim(1933), özellikle insanların toplumsal bağlarının, toplumun bir zincir gibi birbirine hizmet ettiğini savunmuştur. Buradan da görülmektedir ki sosyal sermaye kavramı uzun yıllardan beri tartışılan bir kavramdır(Field, 2006-15.16, çev.Bilgen ve Şen).

Sosyal sermaye toplumun yaratacağı ekonominin dışında başka sonuçlar doğurur. Sosyal sermayenin önemli bileşenlerinden biri ise güven kavramıdır. Güven toplumsal ağlarla işbirliği içinde olan bir kavramdır. En küçük toplumsal ağ aile olarak başlayıp, uluslararası kuruluşlara kadar uzanmaktadır. Bu alan içinde bireyin kişilere ve kuruluşlara duyacağı güven duygusu sorunların çözümünde önemli yer tutmaktadır (Çoban ve Balıkçioğlu., 2020: 81). Örneğin bir işletmede birlikte çalışan insanlar arasında güven varsa o işi yürütmenin maliyeti her zaman daha azdır. Böyle bir toplumda her zaman yenilikler gerçekleştirmek daha kolay olacaktır. Burada gerçekleşen yüksek güven duygusu çok farklı türden sosyal ilişkilerin belirlenmesini sağlayacaktır. Bu durumun tersine güven duygusu düşük olduğunda insanlar tarafından oluşturulan formal kurallar ve düzenlemelerle birbirleriyle işbirliği yapmak zorunda kalacaklardır. Bununla birlikte bazı durumlarda sistem baskılayıcı yöntemlerle kendi kurallarını uygulatacaktır. Bu da işlem maliyeti kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak toplumda oluşacak yüksek güvensizlik bütün ekonomik işlemlere ek bir vergi olarak yansıtılacaktır (Fukuyama, 2005, çev.Buğdaycı: 43).

Güven toplumsal ağları oluşturan ortak kurallar, değerler ve aktivitelerle oluşturulan bağlar olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2001: 41). Güven insanların hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Güven olmadan insanlar iletişim kurmak istemezler. Ancak güvenin inşa edilmesi uzun zaman almaktadır. Literatürde

birçok çalışma güvenin ekonomik faktörler üzerinde olumlu etkisini savunmaktadır (Helliwell ve Wang, 2010:1).

Yaşam kalitesi kavramı Platon ve Aristo gibi ünlü filozoflar tarafından sorgulanmaya başlanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Mutluluk ve kaliteli yaşam günümüzde de sıklıkla tartışılan konular arasındadır (Fayers ve Machin, 2016: 24). Yaşam kalitesi göreceli, öznel bir kavramdır. Ancak, yaşam kalitesi en genel ifadeyle “insanların birey ve topluluk olarak istediklerini gerçekleştirebilmeleri” olarak tanımlanmaktadır. Çünkü insanoğlunun önemli özelliklerinden birisi her zaman daha iyiye istek duymasıdır. Felce ve Perry(1995) çalışmalarında yaşam kalitesi göstergelerini, fiziksel iyilik, maddi refah, sosyal refah, verimlilik, ruhsal iyilik ve vatandaş olarak sağlanan haklar olarak ifade ederken, Schalock (2000) çalışmasında, fiziksel iyilik, materyal refah, sosyal içerik, ruhsal iyilik, haklar, kişiler arası ilişkiler, kişisel gelişim ve kendini tanıma olarak tanımlamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tanımında, fiziksel ve çevre, toplumsal ilişkiler, psikolojik ve ruhsal boyut ve bağımsızlık düzeyi olarak ele almıştır. Hagerty ve diğ.(2001) çalışmasında, sağlık, materyal refah, yerel topluluğun bir parçası gibi hissetme, iş ve üretken faaliyetler, ruhsal iyilik, aile ve arkadaşlarla ilişkiler ve kişisel güvenlik olarak tanımlamıştır. Cummins (1997) çalışmasında ise, sağlık, materyal refah, toplumsal iyilik, iş ve üretken faaliyetler, ruhsal iyilik, toplumsal bağlantılar, aile bağlantıları ve güvenlik olarak tanımlamıştır.

Bu durum bir taraftan gelişmenin temelinde yatmaktadır. Rapley 2003 çalışmasında yaşam kalitesi bileşenlerini nesnel ve öznel göstergeler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Nesnel göstergeleri yaşam beklentisinin artması, suç oranının azalması, işsizlik oranının azalması, ülkelerin büyümesi ve kalkınması, okullaşma oranının artması, öznel göstergeleri ise, toplum bilincinin artması, güvenin artması, mutluluk, kaliteli yaşam, aileyle ilişkilerde ve iş hayatında memnuniyet, aidiyet duyunun artması vb. olarak tanımlamaktadır. Tablo 1 yaşam kalitesi göstergelerinin negatif ve pozitif yönlerini göstermektedir.

Tablo 1: Yaşam Kalitesinin Göstergeleri

Pozitif Yön	Negatif Yön	Yaşam Kalitesi
Sevinç	Mutsuzluk	Değişiklik isteği
Gurur	Utanma	Olduğu durumdan memnun olma
Özsaygı	Değersizlik	Geçmişe takılma
İlgi	Stres	Gelecek beklentisi
Mutluluk	Kaygı	Başkaları için yaşamak
Coşku	Kıskançlık	Yalnızlık korkusu

Kaynak: Diener, 1999: 22.

Tablo 1’de daha iyi yaşam göstergeleri yer almaktadır. Pozitif ve negatif etkilere göre yaşam kalitesinin değişiklik isteği, olduğu durumdan memnun olma, geçmişe takılma, gelecek beklentisi, başkaları için yaşamak ve yalnızlık korkusu

göstergeleri bulunmaktadır. Buradan da subjektif iyi olma halinin, bireylerin ve toplumların yaşam kaliteleri üzerinde önemli etkisi olduğu gözlenmektedir. Bu doğrultuda çalışmada yaşam kalitesi göstergesi olarak Eurobarometer tarafından düzenlenen subjektif iyi olma hali verisi kullanılmaktadır.

Birçok çalışma yaşam kalitesi ve güven arasında önemli bağ olduğunu savunmaktadır. İnsanlar, toplumlar ya da kurumlar ancak güven doğrultusunda kendilerini iyi hissetmektedirler. Son dönemde yaşanan pandemi süreci ve deprem gibi olaylar insanların iyi hissetme hali üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Tüm bu süreçler gerek sosyal gerekse ekonomik açıdan bireyler üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır. Devlete olan güven, borç, işsizlik, enflasyon, büyüme ve cari açık gibi ekonomik değişkenlerdeki olumsuzlukların insanların iyi olma halleri ve yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı gözlenmektedir. Bu süreçte kamu politikalarının önemi bir kere daha ortaya çıkmıştır. Genel olarak insani gelişme düzeyleri yüksek zengin ülkelerde bireyler kendilerini daha iyi ve mutlu hissederken, insani gelişme düzeyleri düşük ve yoksul ülkelerde bu durum tersine bir seyir izlemektedir (Yeşil ve Çoban: 2022: 355). Buradan hareketle çalışmada kamu politikaları ve beraberinde devlete olan güvenin ülkelerin iyi olma hali ve yaşam kaliteleri üzerindeki etkisi incelenmektedir.

Son yıllarda yapılan çalışmalarda kamu politikalarının vergi, harcama, borçlanma artışlarının, ülkelerin yaşam kalitelerini ve devlete duyulan güveni etkilediği gözlenmektedir. Bu açıdan kamu politikalarının farklı ülkelerdeki yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinin belirlenmesi politika yapıcılar açısından önemlidir. Çalışmada 2010-2021 dönemi için 27 AB ülkesi ve Türkiye için borçlanma, büyüme, işsizlik, enflasyon, cari açık ve devlete olan güvenin öznel iyi olma hali (yaşam kalitesi) üzerindeki etkileri sıralı probit modeliyle analiz edilmektedir. Veriler Eurobarometer anketlerinden derlenerek elde edilmiştir. Ayrıca Diener ve diğ.(1985) Yaşam Memnuniyet Ölçeği, Dünya Değerler Anketi (World Values Survey Data), GALLUP Dünya Anketi öznel iyi olma halini ölçen diğer anketlerdir.

3. Literatür

Literatürde kamusal politikalar ve devlete olan güvenin yaşam kalitesi ve öznel iyi olma hali üzerinde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak yapılan çalışmalar ülkelerin kendilerini iyi hissetmeleri ve kaliteli yaşam sürmeleri açısından uygulanan kamusal politikaların ve devlete olan güvenin önemini vurgulamaktadır. Bjørnskov vd. (2007) çalışmalarında 74 ülkede Dünya Değerler Anketi 1997-2001 verileri kullanılarak devlet harcamalarındaki artış ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemişler ve devletin yaptığı harcamalardaki artışın, bireylerin yaşam kalitesi ve iyi hissetme düzeylerini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Helliwel ve Huang (2008) çalışmalarında, Dünya Değerler Anketi'nin yaşam kalitesi ölçütlerini kullanarak yaptıkları çalışmada, iyi yönetişimin hükümetin kalitesini artırdığını ve

yaşam kalitesini etkilediğini savunmaktadırlar. Ram (2009) çalışmasında, devletin harcamaları ile öznel iyi olma hali arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Flavin vd. (2011) çalışmalarında, 15 ülke için Dünya Değerler Anketi verileri kullanılarak farklı kamu politikalarının yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini doğrulamışlardır. Oishi vd. (2012) GALLUP endeksinde yer alan 132 ülke için artan oranlı vergilemenin yaşam kalitesi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmanın sonunda, artan oranlı vergilemenin yaşam kalitesi üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu, vergi oranlarının ve devlet harcamalarının öznel refah ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Flavin ve diğ. (2014) çalışmalarında ise, ekonomiye devlet müdahalesinin artmasıyla kişilerin yaşam kalitelerinde artış olduğunu gözlemlemişlerdir. Ayrıca çalışmalarında gelir düzeyi fark etmeksizin bireylerin yüksek yaşam kalitesi sağlayan politikaları tercih ettiklerini gözlemlemişlerdir.

Güven ve iyi olma hali(yaşam kalitesi) üzerindeki literatür incelediğinde ise, Helliwell and Wang(2010) çalışmalarında 17 döngülü Kanada Sosyal Araştırma verileri ve Gallup World Poll verilerini kullanarak güven ve iyi olma hali arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmanın sonunda güvenin olduğu çevrede yaşayan bireylerin kendilerini daha iyi hissettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Hamilton ve diğ.(2016) çalışmalarında 132 ülkenin oluşturduğu Gallup World Poll verileriyle ülkelerin güven, sağlık ve refah seviyelerini değerlendirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda güven düzeyinin (sosyal sermaye) yüksek olduğu ülkelerde refah ve sağlık göstergelerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Churchill ve Mishra (2017) çalışmalarında, Çin’de sosyal sermaye ve iyi olma hali ilişkisini Dünya Değerler Anketi yardımıyla 1990-2014 yılları için 5’er yıllık dönemleri olarak ayrı ayrı incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda Çin’de iki değişken arasındaki etkinin diğer gelişmiş ülkelere kıyasla daha düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Nizenyumukiza ve diğ. (2020) çalışmalarında Endonezya’da sosyal sermaye ve iyi olma hali arasındaki ilişkiyi Endonezya Aile Yaşamı anketiyle incelemişlerdir. Çalışmada Endonezya’da iyi olma hali üzerinde güvene dayalı ilişkilerin etkisi çok yüksek çıkmamıştır.

Buradan hareketle çalışmada AB ülkelerinde ve Türkiye’de uygulanan kamu politikalarından borçlanma, büyüme, işsizlik, enflasyon, cari açık ve devlete olan güvenin ülkelerin yaşam kalitesi üzerindeki etkisi incelenmektedir.

4. Veri ve Yöntem

Çalışmada 2010-2021 dönemi için seçilmiş 27 AB üyesi ülkenin ve Türkiye’nin kamu politikalarından borçlanma, büyüme, işsizlik, enflasyon, cari açık ve devlete olan güvenin subjektif iyi olma hali (subjective wellbeing) ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisi sıralı probit modellerle incelenmektedir. Veriler OECD World Economic Outlook ve AB Eurobarometer verileri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 2: Değişken Tanımları

Değişkenler	Tanımları
Bağımlı değişken	
Subjektif iyi olma hali	1=Güçlü, 2=Orta, 3=Zayıf
Bağımsız değişkenler	
Büyüme	GSYİH büyüme hızı
İşsizlik	İşsizlik oranı
Enf	Tüketici Fiyat endeksi(Dönem sonu)/GSYİH
Carac	Cari işlemler açığı/GSYİH
Borç	Toplam borç/GSYİH
Güven	Devlete olan güven endeksi

İki ya da daha çok kategorisi olan bağımlı değişkenin olduğu modellerde, fonksiyonunun normal dağılıma sahip olduğunun kabul edilmesi durumunda probit model uygulanmaktadır. Bağlantı fonksiyonu olarak standart kümülatif normal dağılım fonksiyonunun tersinin seçilmesi durumunda oluşan model ise sıralı probit modeldir. Çalışmada subjektif iyi olma halleri güçlü, orta ve zayıf olmak üzere 3 kategoride analiz edilmektedir.

Sıralı probit model aşağıdaki gibi ifade edilmektedir. (Greene, 2012)

$$Y_{it} = \sum b_i X_{it} + \epsilon_i \quad i=1, \dots, T \quad (1)$$

Denklemden "Xi" açıklayıcı değişkenler vektörü, "bi" katsayılar vektörünü göstermektedir. Modele ilişkin olasılık eşitlikleri Yit bağımlı değişkeninin sıralı kategorileri ise aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:

$$P(Y_{it}=1) = \theta (-\sum b_i X_{it})$$

$$P(Y_{it}=2) = \theta (\beta_2 - \sum b_i X_{it}) - \theta (\beta_2 - \sum b_i X_{it})$$

$$P(Y_{it}=3) = \theta (\beta_3 - \sum b_i X_{it}) - \theta (\beta_3 - \sum b_i X_{it})$$

Sıralı probit modellerinde tahminler en çok olabilirlik yöntemiyle yapılmaktadır. Elde edilen bir modelde bir açıklayıcı değişkenin yorumunu yaparken sadece değeri olarak değil aynı zamanda katsayı işaretine de bakmak gerekmektedir. Bu durumda açıklayıcı değişkenin olasılık üzerindeki etkisinin yönü de belirlenmiş olmaktadır. Sıralı probit modelinde elde edilen tahminin geçerliliği için paralel eğimler varsayımının geçerliliği için kullanılan olabilirlik oranıdır. Paralel eğimler varsayımında, araştırmacının ön bilgilerinin bu varsayımı desteklemediği durumlarda bağımlı değişkenin sıralı olmasına bakılmadan multinominal logit modelinin kullanılmasının daha uygun olacaktır (Özkoç, 2021: 272). Sıralı probit modellerde açıklayıcı değişkenlerin marjinal etkileri katsayılarla eşit olmamaktadır. O yüzden marjinal etkiler her bir kategori için ayrı ayrı hesaplanmaktadır.

Tablo 3: Sıralı Probit Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken: Öznel iyi Olma Hali(Yaşam Kalitesi)				
Değişkenler	Katsayı	Dy/dx(tahmin=1)	Dy/dx(tahmin=2)	Dy/dx(tahmi=3)
Büyüme	-0.0001 (-0.59)	2.8200	2.4600	-5.28000
İşsizlik	-0.0003* (0.13)	6.2300	5.4400	-0.0001
Enflasyon	3.72 (0.13)	-5.9200	-5.1700	1.11000
Cari açık	0.0001*** (4.73)	-0.00002	-0.0002	0.00004
Borç	6.48** (2.11)	-1.03000	-8.9900	1.93000
Güven	0.035*** (6.24)	-0.0055	-0.0048	0.0104
Kesit 1	-0.2083	-	-	-
Kesit 2	1.1261	-	-	-
loglikelihood	-227.30946	-	-	-
LR chi2(8)	109.19	-	-	-
N	297	-	-	-

Not: Parantezler z değerini göstermektedir. *, **, *** ise sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde anlamlılıkları göstermektedir.

Sıralı probit tahmin sonuçları tablo 3'de yer almaktadır. Tabloya göre, işsizlik, cari açık, kamu borcu ve devlete olan güven, yaşam kalitesi üzerinde etkilidir. İşsizlik oranındaki bir birimlik artışın kendini çok iyi ve iyi hisseden gelişmiş ülkelerde yaşam kalitesini artırma olasılığı sırasıyla %6 ve %5 iken, kendilerini zayıf hisseden ülkelerde yaşam kalitesini azaltma olasılığı yaklaşık olarak binde 1 civarındadır. Analiz doğrultusunda işsizlik sorunu kendilerini orta iyi hisseden ülkelerde bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Cari açığın azalması kendini güçlü ve orta iyi hisseden ülkelerde etkisi negatif yönlü iken zayıf hisseden ülkelerde düşük düzeydedir. Buradan kendini güçlü ve orta hisseden gelişmiş ülkelerin cari işlemler dengesindeki değişikliklere karşı daha duyarlı olduğu ifade edilebilir. Çalışmada dikkati çeken bir diğer çarpıcı sonuç ise, kamu borcundaki artışın kendini orta hisseden ülkelerde yaşam kalitesini artırırken, güçlü ve zayıf hisseden ülkelerde yaşam kalitesini etkileme olasılığı daha düşüktür. Çalışmada özellikle vurgulamaya çalıştığımız değişkenlerden bir diğeri olan devlete olan güven, güçlü ve orta güçlü ülkelerde yaşam kalitesini düşük düzeyde azaltırken, kendilerini zayıf hisseden ülkelerde etkisi daha çok azaltmaktadır. Genel olarak bakıldığında çalışmada mali ve ekonomik değişkenlerdeki değişiklikler kendilerini güçlü ve orta yaşam kalitesinde ve psikolojide hisseden ülkelerin yaşam kalitelerini daha çok etkilemektedir. Kendilerini zayıf düzeyde hisseden ülkelerde ise bu durumlar daha kabullenilmiş bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Sonuç

Sosyal sermaye kavramı artan yeni ekonomik problemler doğrultusunda son yıllarda sıklıkla kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Sosyal sermayenin önemli belirleyicilerinden biri olan güven kamusal politikalarındaki değişiklikler ve ülkelerin içinde yaşadıkları problemlerden dolayı yaşam kalitesi üzerinde çok etkili hale gelmiştir.

Son dönemde yaşanan pandemi süreci ve deprem gibi olaylar insanların iyi hissetme hali ve yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Tüm bu süreçler gerek sosyal gerekse ekonomik açıdan bireylere de zarar vermiştir. Devlete olan güven, borç, işsizlik, enflasyon, büyüme ve cari açık gibi ekonomik değişkenlerdeki olumsuzluklarda, insanların iyi olma halleri ve yaşam kalitesi üzerinde negatif etkiler bırakmıştır. Bu süreçte kamu politikalarının önemi bir kere daha ortaya çıkmıştır.

Çalışmada kamusal politika değişkenlerinden kamu borcu, büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık ve devlete olan güvenin ülkelerin yaşam kalitesi üzerindeki etkisi analiz edilmiş ve sonucunda, işsizlik, cari açık, kamu borcu ve devlete olan güvenin ülkelerin yaşam kaliteleri üzerinde belirleyici değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle yaşam kalitesi güçlü düzeyde olan ülkelerde toplumların iyi hissetme düzeylerini bu değişkenler daha olumsuz etkilemektedir. Bunun nedeni ülkelerin ekonomik yapılarındaki istikrardır. Ancak orta ve zayıf hisseden gelişmekte olan ülkelerde kırılabilirlik söz konusu olduğu için yaşam kaliteleri üzerindeki olumsuz etki daha düşük düzeydedir. Bu durum bu ülkelerde kabullenilmiş bir çaresizlik olarak ifade edilebilir.

Kaynaklar

Bjørnskov, C., Axel, D. ve Justina AV F. (2005). The Bigger the Better? Evidence of the Effect of Government Size on Life Satisfaction around the World. *Public Choice*,130 (3): 267–92.

Chruchill,S.A, Mischra, V.,(2017), , Trust, Social Networks and Subjective wellbeing in China, *Soc Indic Res*, Springer, pp.132:313–339

Cummins, R.A., (1997), Self-rated Quality of Life Scales for People with an Intellectual Disability: A Review, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, Vol10, Issue3, pp.199-216.

Çoban, H., Balıkçioğlu, E., (2020), Güven, İnovasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Cilt6, sayı3, 77.

Diener, E., Emmons, A. R., Larsen, J. R. ve Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49 (1): 71–75.

Diener, E., ve Suh, E. M. (1998). *Subjective well-being and age: An international analysis*. In K. W. Schaie & M. P. Lawton (Eds.), Annual review of gerontology and geriatrics (Focus on emotion and adult development, Vol. 17, pp. 304–324). New York: Springer.

Fayers, D.M., ve Machin D., (2016), *Quality of Life: The Assessment, Analysis and Reporting of Patient-reported Outcomes*, 3rd Edition, Wiley Blackwell

Felce, D., Perry, J.,(1995), Quality of Life: Its Definition and Measurement, *Research in Developmental Diseases*, Vol.16, Issue 1, pp.51-74.

Field, J.,çev.Bilgen, B, Şen, B.,(2006), Sosyal Sermaye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı.

Flavin, P., Alexander C P. ve Benjamin R. (2011). State Intervention and Subjective Well- Being in Advanced Industrial Democracies. *Politics & Policy*, 39 (2): 251–69.

Flavin, P., Alexander C P. ve Benjamin R. (2014). Assessing the Impact of the Size and Scope of Government on Human Well-Being. *Social Forces*, 92(4), 1241–1258.

Fukuyama, F.,çev.Buğdaycı, A., (2005). Güven(Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması), Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, 3.Baskı.

Greene, W.H., (2012), *Econometric Analysis*, Pearson Education Limited, England.

Hagerty, M.R., Cummins, R., Ferris, A.R., (2001), Quality of Life Indexes for National Policy:Review and Agenda for Research, *Social Indicators Research*, 55(1), pp.1-84.

Hamilton, K., Helliwell, J.F., Woolcook, M. (2016), Social Capital, Trust and Wellbeing In The Evaluation of Wealth, National Bureau of Economic Research Working Paper, 22556.

Helliwell, J. F, ve Huang, H. (2008). How's Your Government? International Evidence Linking Good Government and Well-Being. *British Journal of Political Science* 38 (4): 595.

Helliwell, J. F, ve Wang, S. (2010), Trust and Wellbeing, National Bureau of Economic Research Working Paper, 15911.

Nizeyumikiza, E.,Pierewan, A.C., Ndayambaje, E., Ayriza, Y., (2020), Trust and Wellbeing: Evidence from Indonesia, *Asian Soc Work Pol Rev.*;14:148–157.

OECD (2001). *The Well-Being of Nations: The Role of Human and Social Capital, Education*

and Skills. Organisation for Economic Cooperation and Development, 2 rue Andre Pascal, F-

75775 Paris Cedex 16, France.

Özkoç, H.H., (2021), Sıralı Logit ve Probit Modelleri, *Sağlık Verileri ile Uygulamalı Ekonometri*, edt.Çağlayan Akay, E., Korkmaz, Ö., D&R Yayınları.

Oishi, S., Schimmack, U., ve Diener, E.. (2011). Progressive Taxation and the Subjective Well- Being of Nations. *Psychological Science*, 23(1), 86-92.

Ram, Rati. (2009). Government Spending and Happiness of the Population: Additional Evidence from Large Cross-Country Samples. *Public Choice*, 138 (3-4): 483–90.

Rapley, M.,(2003). Quality of Life Research, A Critical Introduction,Sage Publication LTD, First Edition, London.

Shalock, R.L.,(2000), Three Decades Of Quality of Life, *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities (FOCUS)*, Vol15, Issue2, pp.116-127.

Yeşil, E., Çoban, H.,(2022), Maliye Politikasının Ülkelerin İyi Olma Hallerine Etkisi, XVIII. Uluslararası İktisat, İşletme ve Yönetim Bilimleri Kongreler Serisi, Ohrid, Makedonya, 26-27 Kasım 2022.

OECD Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Çerçeve Türkiye’de Kamu Alımlarının Maliye Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi¹

Hakkı Hakan Yılmaz^a, Melek Binarbaşı^b

^a Atılım University, Türkiye,

^a Ankara, Türkiye,

hakkihakanyilmaz@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0003-3046-3236>

melihatcelik32@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1914-0068>

Evaluation of Public Procurements in Türkiye under the Fiscal Policy in A Comparative Framework with OECD Countries

ARTICLE INFO

Research Article

2023, Vol. 5(Special), 224-251

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 01.07.2023

Revised: 02.07.2023

Accepted: 02.07.2023

Available Online: 19.08.2023

JEL Code: H30, J18, H57

Keywords: Fiscal Policy, Public, Policy, Public Procurement

Anahtar Kelimeler: Maliye Politikası, Kamu Politikası, Kamu Alımları

Abstract

The aim of the study is to deal with public procurement in the context of fiscal policy, unlike the traditional approach to administrative law, and to reveal its economic, financial and social effects. Public procurement emerges as an important policy area in the implementation of fiscal policy to ensure cost-effective production of public goods and services at national and international level. Within this framework it is important to identify, implement and explain the necessary policies to ensure that public procurement is carried out in the most effective manner in terms of financial, economic and social policies. Study in a comparative framework with OECD countries reveals that public procurement system in fiscal policy implementation in Türkiye needs to be developed in terms of effective and efficient use of resources, economic growth, support of domestic production and technology and improvement of environmental practices.

OECD Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Çerçeve Türkiye’de Kamu Alımlarının Maliye Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi

Öz

Çalışmanın amacı kamu alımlarının geleneksel olarak idare hukuku içinde ele alınmasından farklı olarak maliye politikası bağlamında ele alınması suretiyle iktisadi, mali ve sosyal etkilerini ortaya koymaktır. Kamu alımları, maliye politikası uygulamasında hem ulusal ve hem de uluslararası boyutta maliyet etkin bir kamusal mal ve hizmet üretiminin sağlanmasına yönelik önemli bir politika alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, kamu alımlarının iktisadi, mali ve sosyal politika uygulamaları açısından etkin şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla gerekli olan politikaları tanımlanmak, uygulamak ve etkilerini ortaya koyacak sistemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Çalışmada, OECD ülkeleriyle de karşılaştırmalı bir çerçevede Türkiye’de kamu alımları sisteminin kaynakların etkin ve verimli şekilde kullanılması, ekonomik büyümenin sağlanması, yerli üretim ve teknolojinin desteklenmesi, çevresel uygulamaların iyileştirilmesi açılarından maliye politikası içinde ele alınmasına ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir.

To cite this document: Yılmaz, H.H., Binarbaşı, M.,(2023). Evaluation of Public Procurements in Turkey under the Fiscal Policy in A Comparative Framework with OECD Countries. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 5(Special), 224-251. doi: 10.47103/bilturk.1321395.

¹ Bu makale, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı alanında Prof. Dr. Hakkı Hakan YILMAZ’ın danışmanlığında hazırlanan Melihat Melek Çelik’in “Kamu alımlarının maliye politikası bağlamında değerlendirilmesi ve kamu alımlarının makroekonomik yapıyla ilişkisine yönelik panel veri analizi” adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak yazılmıştır

1. Giriş

Devlet piyasa ekonomisi içinde kamusal nitelikli mal ve hizmetlerin üretilmesinde temel bir aktördür; özellikle piyasa aksaklığının olduğu alanlarda hizmet üreten, işveren, yatırımcı ve özel ekonomi alanında girişimci olma rolünü de üstlenmektedir. Kamu alımları, büyüklüğü, uygulama biçimi ve kapsamı itibarıyla ülkelerin maliye politikalarında önemli bir politika aracı olup kaynak tahsisi ve kullanımında etkinlik tartışmaları açısından önem taşımaktadır.

Bu çerçevede kamu alımları; kamu hizmetlerinin sunulması, yatırımların gerçekleştirilmesi, maliyet etkin bir şekilde alımların sağlanması, yerli üretimin ve teknolojik kapasitenin desteklenmesi, bölgesel kalkınmanın güçlendirilmesi, cari açığın iyileştirilmesi, istihdamın teşvik edilmesi, piyasaların düzenlenmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi, dezavantajlı grupların gözetilmesi, kayıt dışılıkla mücadele edilmesi, sosyal ve yeşil alımların yaygınlaştırılması, çevre güvenliğinin ve enerji verimliliğinin sağlanması ve yolsuzluğun azaltılması gibi politika ve yaklaşımların hayata geçirilmesi için temel bir mali politika alanı olarak öne çıkmaya başlamıştır. Bu kapsamda çalışmanın amacı kamu alımlarının geleneksel olarak idare hukuku içinde ele alınmasından farklı olarak maliye politikası bağlamında ele almak, bu kapsamda iktisadi, mali ve sosyal etkilerini de ortaya koyabilmektir.

Çalışma üç temel bölümden oluşmaktadır. Girişi izleyen birinci bölümde teorik ve güncel tartışmalar temelinde ekonomik, mali, sosyal ve çevresel etkileri itibarıyla kamu alımları ele alınmakta, ikinci bölümde OECD ülkeleriyle karşılaştırmalı şekilde kamu alımları büyüklükleri ve gelişimi incelenmekte, üçüncü bölümde ise kamu alımlarının ülkemiz maliye politikasına etkileri dört temel alt başlıkta analiz edilmektedir.

2. Ekonomik, Mali, Sosyal Ve Çevresel Etkileri İtibarıyla Kamu Alımları Ve Teorik Tartışmalar

2.1. Maliye Politikası ve Kamu Alımları

Kamu ekonomisi kamu maliyesinden farklı olarak devletin ekonomiye müdahalesi ile birlikte ortaya çıkan etkileri inceleyen ve analiz eden maliye alanıdır. Maliye politikası uygulamasında özellikle kamu harcama programlarında hedeflenen istikrar, büyüme, verimlilik, kalite, etkinlik gibi amaçların gerçekleştirilmesinde kamu alımları önemli bir politika aracı olarak öne çıkmaya başlamıştır. Nitekim OECD ortalamasında kamu alımlarının GSYH'ya oranı 2019 yılında %13'ler seviyesine, kamu harcamaları içindeki payı da %31'ler seviyesine çıkması bunun temel bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu oran bazı ülkelerde % 40'lar seviyesine kadar çıkmaktadır. Türkiye ise OECD ortalamasının yaklaşık bir puan üzerinde bir seviyeye sahiptir. Bu durum OECD ortalamasında her üç liralık kamu harcamasının yaklaşık bir lirasının kamu alımları yoluyla gerçekleştirilmesi

anlamına başka bir ifadeyle kamu alımlarına ilişkin politikaların etkinlik temelinde önemini ortaya koymaktadır.

Kamu harcamaları, piyasa başarısızlığı ile ortaya çıkan ve toplumsal talep ve ihtiyaçlarla şekillenen savunma, eğitim, sağlık, sosyal koruma, ekonomik hizmetler (ulaştırma, enerji, yerel altyapı gibi) gibi kamu programlarının topluma sunulmasına yönelik yapılmaktadır. Kamu harcamalarının reel düzeyi ve yapısında meydana gelen değişimler; üretim, toplam talep düzeyi, tüketim, fiyatlar genel seviyesi, faiz, istihdam, gelir dağılımı gibi ekonomik parametreler üzerinden makroekonomik yapıyı doğrudan etkilemektedir (Yılmaz, 2007: 42-43).

Devletler artık tam kamusal malların/hizmetlerin sunumu dışarıda bırakıldığında artık bir çok alanda kamusal nitelikli mal ve hizmetleri artan oranda piyasadan karşılayan ekonomik bir aktör haline gelmiştir. Bu bağlamda kamu alımları söz konusu hizmetlerin piyasadaki tedarikçilerle piyasada etkileşime geçilerek belirli usuller çerçevesinde piyasadan temin edilmesi durumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamu alımları, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde ihtiyaçların karşılanmasında kullanılan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, bir 'üretici olarak devlet' ile 'bir alıcı olarak devlet' arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Stiglitz, 1994: 44). Artık devlet toplumsal talep ve ihtiyaçlar temelinde siyasal süreçte önceliklendirilen kamu hizmetlerini üretmek için ihtiyaç duyduğu birçok mal ve hizmeti farklı şekillerde piyasadan etmektedir.

Kamu alımlarının öncelikli amacı belirli bir fonksiyonu yerine getiren mal, hizmet veya yapım işlerinin mümkün olan en iyi şartlar altında temin edilmesidir (Arrowsmith, 2005: 225). Bunun yanı sıra kamu alımlarının ekonomik faaliyetleri teşvik etmek, yerel sanayiye geliştirmek, sanayi sektörlerine rekabet gücü kazandırmak, bölgesel farklılıkları gidermek, istihdam alanları sağlamak, adil çalışma koşulları oluşturmak, başta engelli ve kadın olmak üzere olmak üzere dezavantajlıların istihdamını ve çevresel politikaları desteklemek şeklinde, kadın-erkek arasında fırsat eşitliğini desteklemek gibi bazı sosyo ekonomik amaçları da vardır (Watermeyer, 2010). Bu kapsamda alım sürecinin birincil hedefinin iyi yönetişimin sağlanması, ikincil nitelikte hedeflerinin ise sosyal, ulusal ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin teşvik edilmesi olduğu söylenebilir (Watermeyer, 2010).

2.2. İktisadi Büyüme ve Kalkınma

Kamu alımları salt bir ihtiyacın karşılanmasının ötesinde iktisadi büyümenin desteklenmesi amacıyla ulusal sanayiye korumak, yurtiçi imalat sanayinin gelişimini sağlamak gibi amaçlara ulaşılmasını sağlayan bir politika aracıdır (Watermeyer, 2010).

Kamu alım politikaları aracılığıyla yerli üretime rekabet gücü kazandırılması, orta ve yüksek teknolojiye sanayi ürünlerinin üretiminin desteklenmesi, inovasyona ivme kazandırılması, ihracatın ithalata olan bağımlılığının azaltılması, cari açığın azaltılması yönlü efektif uygulamalar iktisadi büyümeyi desteklemekle birlikte uzun vadede üretim altyapısını yapısal olarak güçlendireceği için kalkınma yönünde

sonuçlar ortaya koyacaktır Bu amaçlar doğrultusunda devletin oynadığı öncü rol, temel olarak arz ve talep yapısını yönlendirme gücünde yatmaktadır. Yapılan alımlar piyasa için yeni pazar alanları açılmasına imkân tanımakta ve çoğaltan etkisiyle üretim kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Ekonomik durgunlukla mücadelede ise yapılan kamusal harcamalar ekonomiyi canlandırmakta ve yatırıma dönük yapılan kamu alımları toplam talep üzerinden büyümeye yönelik bir katkı ortaya koymaktadır.

Bir diğer etki, toplam tasarruf oranını yükseltmeye yöneliktir. İyi tasarlanmış ve uygulanan kamu alımları, getirdiği tasarruf ile birlikte kamu açıklarının azaltılması ve kontrol edilmesine yardımcı olmakta, böylece bütçe açıklarının azaltılmasına da katkı sağlayabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından kamu alımları; üretim ölçeklerinin büyütülmesi, ulusal teknolojik yetenek ve kapasitenin inşası ile geliştirilmesi, yerli üretime rekabet gücü kazandırılması, yatırımların stratejik sektörler yönleştirilmesi, dolayısıyla iktisadi büyüme ve kalkınma ile benzeri amaçların gerçekleştirilmesinde de kullanılabilir önemli bir sanayi politikası aracıdır (Yülek ve Tiryakioğlu, 2013: 2).

Diğer bir konu gelişmekte olan ekonomilerde ekonomilerin özellikle sanayi sektöründe ara malı ithalatına olan bağımlılığıdır. Bu ise kaçınılmaz olarak bu şekilde bağımlılığı olan ülkelerin dış açıklarının yüksek olması ve bunun ekonomilerde yarattığı finansman baskısı sorundur. Yerli üretim ve teknolojinin geliştirilmesi amacıyla programlanan kamu alımlarının üretimde dışa olan bağımlılığın azaltılması, yüksek teknolojiye dayanan sanayii ürünlerinin ağırlığının artması şeklinde uygulamaları desteklemesi ekonomide toplam arz eksikliğinden kaynaklanan dış açığı da iyileştirecektir.

Kamu alımlarında yerli üretimin korunmasına ilişkin politikalar küresel sermaye ile yerel sermaye arasındaki bölüşüme de etki etmektedir (Toprak, 2014: 18). Alımların yerli isteklilerden temin edilmesi, kamu kaynaklarının yurt içinde kalmasını sağlayacak, dolayısıyla yurt dışına transfer aktarılmayacaktır. Bu sayede yerli üretimin gelişimi uzun vadede ülkenin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü ve ihracat kapasitesini arttıracaktır (Karakan, 2010: 65). Yine kamu alımına konu olan mal ve hizmetlerin yurt içinde üretimi, artan hasıla yoluyla vergi matrahını da artırarak vergi kapasitesinin artmasına da yol açacaktır.

Ayrıca günümüzde akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme için satın alma stratejileri daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Sürdürülebilir bir büyüme sürecinin gerçekleştirilebilmesi açısından teknolojik gelişim ve inovatif faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik kamu ihalelerinde doğrudan doğruya inovasyonu hedefleyici stratejik düzenlemeler yapılabilmektedir (Edler ve Georgheiu, 2007). Bu kapsamda kamu alımlarından stratejik sektör ve alanlarda verimliliği, yenilikçiliği, sürdürülebilirliği, bir model temelinde dışa bağımlılığı ve teknolojik gelişmeyi teşvik etmesi de beklenmektedir

2.3. İstihdam Politikaları

Kamu gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yaşanan önemli ekonomik sorunlardan biri işsizliktir. İşsizliğe ve istihdama yönelik sosyal politikaların uygulanmasında, kamu alım sözleşmelerinin bir araç olarak kullanılmasının uzun bir geçmişi vardır (McCrudden, 2004: 258). Kamu alımları kapsamında düzenleme formatında uygulanan istihdam nitelikli yatay politikalar, isteklilere ve yüklenicilere istihdamı koruma amaçlı yasal mevzuata uyum açısından birtakım sorumluluklar yüklenmektedir.

Kamu alım politikaları; istihdam oluşturulması yanında işçi haklarını, istihdam koşullarını ve ücret politikalarını da doğrudan etkilemektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak çalışanların ücretlerinin ödenmesi, çalışma ortamlarının iyileştirilmesi, dolayısıyla iş yeri kaynaklı sağlık sorunlarının veya mesleki risklerin mümkün olduğunca en alt seviyeye düşürülmesi sağlanmaktadır. Aynı zamanda çalışanların ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunmasında, iş sağlığı ve güvenliğine yönelik kurallara ve gerekli tedbirlere uyulmasına yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi ve çalışanların kıdem tazminatlarının ödenmesi gibi hususlar da güvence altına alınmaktadır.

Emek piyasasında yaşanan işsizlik sorununun yanı sıra toplumda çoğunluğu kadınlar, engelliler, yeterli eğitimi olmayan bireyler, eski mahkumlar, güvencesi olmayan işlerde çalışanlar ve yaşlılardan oluşan bazı kesimler üretim faaliyetleri içinde yer almada ve/veya yönetsel süreçlere katılımda dışlanmaktadır (McCrudden, 2004: 259). İstihdam sağlama ve meslek edindirmede hem fırsat eşitliğinin temin edilerek toplumsal bütünleşmeye katkı sağlanması hem de sosyal ve mesleki açıdan istihdama entegrasyonun teşvik edilmesi için bu gruplara yönelik güvenli istihdam alanlarının ve adil çalışma koşullarının oluşturulması gerekmektedir. Ancak ihale sürecine katılacaklar açısından bu koşulların garanti altına alınması, rekabet şartları içerisinde bu isteklilerin ihaleleri almalarına engel oluşturma ihtimalini barındırır. Bu amaçlar doğrultusunda ihale sürecinde ihale makamları tarafından bu isteklilerin ihalelere katılım hakkının saklı tutulması veya avantaj sağlanmasına (engelli işçi çalıştırılması, işgücü piyasasına kadınların daha fazla katılmasına imkan tanınması, iş yerinde kadın ve erkek eşitliğinin teşvik edilmesi, iş ve özel hayatın uyumlaştırılması) imkan tanınması, sözleşmenin yürütülmesi sürecinde de korumalı istihdam programlarına yönelik özel düzenlemeler yapılması gibi politika araçlarına işlerlik kazandırılmalıdır.

Kamu ihale sözleşmeleri kapsamında çalışanların ilgili mevzuat hükümleri dikkate alınarak istihdam edilmesi, aynı zamanda kayıt dışı ekonominin azaltılması (bu sayede çalışanların kayıt altına alınması, çalışanlara ücretlerinin ödenmesi ve ödenecek ücretlerin, primlerin ihale dokümanında ve sözleşmesinde öngörülen hükümlere uygun olarak yatırılması gibi) amacına yönelik de önemli bir araçtır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kamu mali ekonomisi açısından vergi kaybı

anlamına geldiği de dikkate alındığında kamu alımlarının, güçlü bir sosyal güvenlik sistemi ve vergi sisteminin oluşturulması açılarından da etkili ve olumlu işlevleri bulunmaktadır.

Dolayısıyla sektörler itibarıyla çalışanların kayıt altına alınarak kayıtlı istihdamın artırılmasına ilişkin teşviklerin artırılması, ilgili mercilerce işverenler tarafından yükümlülüklerin mevzuata uygun şekilde yerine getirilip getirilmediğinin denetlenmesine yönelik mekanizmaların güçlendirilmesi; istihdamın artırılması ve kayıt dışı ekonominin azaltılması için öncelikle ve özenle dikkate alınması gereken konulardır.

2.4. Çevre ve Sürdürülebilirlik

Kamu satın alımları ile toplumsal ve çevresel bağların birbiri ile ilişkilendirilmesi; sürdürülebilir kamu alımları, yeşil kamu alımları, çevre dostu satın alma, gibi kamu alımlarının farklı yaklaşımlarla ele alınmasına yönelik yeni anlayışları ortaya çıkarmıştır (McCrudden, 2004: 257).

Özellikle 2000'li yıllardan sonra bölgesel, ulusal veya uluslararası politika ve uygulamalarda gerek üretim gerekse de tüketim yönüyle sürdürülebilir bir iktisadi yapının oluşturulması, refah artışı sağlanarak yoksulluğun azaltılması, istihdamın teşvik edilmesi, iklim değişikliğine yönelik önlemlerin alınması, çevreye zarar vermeyen temiz enerji kullanımının ve enerji verimliliğinin teşvik edilmesi gibi hususlarda sürdürülebilir kamu alımları öncelikli bir politika aracı haline gelmiştir.

Sürdürülebilir kamu alımlarının edinme maliyetinin yanı sıra üretim sürecinin sürdürülebilirliği ve yaşam döngüsü ile bağlantılı maliyetler ile performans kriterlerini de (kullanım ve bakım onarım giderleri, kullanım ömrünün bitiminden sonraki toplama ve geri dönüşüm maliyetleri, sera gazı salınımı, iklim değişikliğiyle mücadele maliyetleri gibi) dikkate alan bir yaklaşım içerisinde alımların geniş bir çerçevede değerlendirilerek piyasada en iyi fiyat-kalite temelinde sonuçlandırılmasını içermesi de beklenmektedir.

Bu yaklaşım ihtiyaçların temininde yalnızca ödenilen paranın karşılığının alınması, bir başka ifadeyle ihtiyaçların fiyat esasına göre ekonomik olarak en uygun şekilde karşılanması amacının ötesine geçilerek ihale makamlarınca en iyi fiyat-kalite oranı kriteri esasına göre veya yaşam döngüsü maliyeti gibi bir maliyet etkinliği yaklaşımının kullanılarak ekonomik olarak en avantajlı teklifi belirlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla paranın karşılığının değerlendirilmesinin çeşitli yöntemleri olduğu göz önüne alındığında, kamu alımı yapan idarelerce alım konusu ihtiyacın piyasa fiyatı ile temin edilmesi anlayışından ziyade sürdürülebilirliğe yönelik uzun dönemli maliyetlerin dikkate alınarak düzenlemeler yapılması, kamu alım ve sözleşme sürecinin yönetilmesinde yaşam döngüsü maliyetlendirmesi için ortak metodolojilerin geliştirilmesine yönelik tedbirlerin hayata geçirilmesi ve uyarlanması oldukça önemli görülmektedir.

2.5. Yolsuzluk

Kamu alımlarına yönelik yapılan harcamalar ile bu alanın işlem hacminin önemli bir paya sahip olması ve devletlerin bütçelerinden bu harcamalar için büyük tutarlarda kaynak aktarması, kamu alımlarında yolsuzluk riskini artırmaktadır. Bu hususların yanı sıra ihale sürecinin karmaşıklığı, şirketler ile bu süreç içinde yer alan kamu görevlilerinin ve birçok paydaşın yakın etkileşim içinde bulunması gibi hususlar da kamu alımlarının kötüye kullanılma riskini yükseltmektedir (OECD, 2016: 6). 2016 yılında yayımlanan OECD Yolsuzlukla Mücadele Raporuna göre yabancı rüşvet vakalarında rüşvetin yaklaşık %57'sinin kamu alımları alanında ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Yolsuzluk riski yönetsel ve mali açıdan kaynak israfı, usulsüzlük, kamu zararı, çıkar çatışmaları gibi olumsuzlukların yaşanma ihtimalini beraberinde getirmektedir. Bu riskler, birçok ülkede kaynakların tahsisiyle ilgili karar alma süreçlerinden ve daha çok da takdir hakkının kullanılması imkanı olan veya gizlilik içeren alanlardan kaynaklanmaktadır.

Kamu ihalelerinde özellikle istekliler arasındaki anlaşmalar, ihalelere fesat/hile karıştırma, çıkar çatışması, tamamlayıcı teklifler sunulması, anlaşmalı tekliflerde bulunulması, pazar paylaşım/kartel anlaşmaları, rüşvet verme, sahte belge kullanılması gibi hususlar yolsuzluğun oluşumuna sebebiyet vermektedir. Yolsuzluk, kamu alımları alanında hak etmeyen kişiler üzerine ihalelerin bırakılması, alıma konu işlerin fiyatlarının ederinin çok üzerinde belirlenmesi, sözleşme ve ihale dokümanında belirtilen kriterleri ve yükümlülükleri karşılamayan nitelikte kalitesiz işlerin kabulü, sözleşme sürecinde yapılmayan işlerin faturasının kesilmesi gibi kamusal alanda çok büyük zararlara sebebiyet vererek maliyet kayıplarına yol açmaktadır.

Bu durumlar kaynak dağılımının bozulmasına, kamu kaynaklarının kaybedilmesine ve rekabet koşullarının ihlal edilmesine ve aynı zamanda kamu hizmetlerinin yüksek maliyetlerle, düşük kalitede, yetersiz ve/veya yersiz şekilde sunulmasına da neden olmaktadır. Yolsuzluğun belirtilen ekonomik maliyetlerinin yanında çok büyük toplumsal maliyetleri de söz konusu olmaktadır ki toplumun hukukun üstünlüğüne olan inancının kaybolması ve devlete olan güveninin zedelenmesi bu durumların ortaya çıkardığı en önemli toplumsal maliyetlerdir (Polat, 2003: 79).

Karşılaşılan sorunlar çerçevesinde kamu alımlarında yolsuzlukla etkili şekilde mücadele edebilmesi kapsamında izlenebilirliğinin ve şeffaflığın temin edilmesi kritik önemdedir. İhale ilanına ve ihale dokümanına erişimin sağlanması, yeterlik kriterlerinin ve tekliflerin değerlendirme yönteminin önceden açıklanması, ihale sürecindeki temel unsurların ve kararların belgelendirilmesi, işlemlerin yazılı şekilde yürütülmesi, takdir hakkı kullanım alanının sınırlandırılması, hak arama imkanının korunmasını teminen ilgililerin başvurabilecekleri yargı yolu veya şikâyet mekanizmasının varlığı gibi pek çok bileşen ihale sürecinin temel ilkelerini güvence altına alan uygulamalardır.

3. OECD Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Şekilde Kamu Alımları Büyüklükleri Ve Gelişimi

Kamu alımları, kamu düzeninden ve ekonomik faaliyetlere (altyapı, ulaşım, iletişim, enerji ve araştırma ve gelişim), sağlıktan çevrenin korunmasına devletin tüm harcama alanlarında kullanılmaktadır. Bu yönüyle kamu alımları politikalarının iktisadi ve mali açıdan etkilerinin ve etkinliğinin anlaşılmasında öncelikle bu alanın niceliksel olarak büyüklüğünün tespiti önemlidir. Bu noktada öncelikle kamu alımlarının GYSH içindeki payı ile kamu harcamaları içerisindeki payının tespitinin yapılması faydalı olacaktır. Bu oran ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Kamu alımlarının GSYH'ye oranının Hollanda, Finlandiya, Japonya, Almanya, Avustralya, İsveç ve Norveç gibi ülkelerde yüksek olduğu görülürken Meksika, İrlanda, İsviçre, Portekiz ve ABD gibi ülkelerde görece olarak daha düşük olduğu gözlemlenmektedir.

OECD ülkelerinde kamu alımlarının GSYH içerisindeki payı, son on yılda hafif bir artış seyrinde olup 2008 yılında 11,8 iken, 2019 yılında %13'e çıkmıştır. 2019 yılında OECD üyesi yirmi iki AB ülkesinde %13,7 olan bu oran 2020 yılında %14,9 oranında gerçekleşmiş, seçilen ülkelerde de artış (Norveç'te %15,8'den %17,1'e, Birleşik Krallık'ta %13,2'den %16,1'e) göstermiştir (Government at Glance, s.162, 2021). Covid 19 pandemisi, kamu alımlarının 2020 yılı GSYH içindeki payında görece bir artışa yol açmıştır. Bu artış hem Covid 19 ile mücadele için kamu alımları ile sürecin desteklenmesinden hem de yaşanan kriz nedeniyle ülke GSYH'lerindeki düşüşten kaynaklanmıştır.

Pandemi sürecinde, özellikle sağlık harcamalarının kamu alımları içindeki etkisi güçlü şekilde hissedilmiş (OECD ülkelerinde ortalama %29,3, Japonya ve Slovak Cumhuriyetinde %45, Government at Glance 2021), kurtarma ve iyileştirme paketlerinin önemli bir kısmı kamu alımları aracılığıyla temin edilmiştir.

Özellikle genel devlet harcamaları reel olarak artıkça kamu alımları da bu artışa paralel pozitif bir gelişme göstermektedir. Kamu harcamalarının GSYH içindeki payı (genel devlet kapsamında); ekonomik, sosyal ve diğer amaçların gerçekleştirilmesinde iktisadi kaynakların ne oranda kamu tarafından kullanıldığını ortaya koyan bir ölçüttür. Kamu harcamalarının GSYH içindeki payı, gelişmiş ülkelerde ve OECD ülkelerinde %40-55 oranları arasında yer almaktadır (Government at Glance 2019). Bu oran OECD Avrupa Birliği üye ülkelerinde 2020 yılında 53,59, OECD ortalamasında 2019 yılında 42,45 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2021). Türkiye'de genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranı 2020 yılında %36,4 seviyesinde çıkmıştır (SBB, 2023).

OECD ülkelerine bakıldığında kamu alımlarının kamu harcamaları içerisindeki payının (2019 yılı için) ortalama %30,8 seviyesinde olduğu, Meksika, Yunanistan, Portekiz ve İtalya gibi düşük seviyeli ülkelerde %17-22'lerde, Hollanda, Japonya,

Avusturya, Almanya, Finlandiya gibi yüksek seviyeli ülkelerde %33-47 aralığında seyrettiği görülmektedir (OECD, 2021).

Tablo 1: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Kamu Alımlarının GSYH İçindeki Payının Gelişimi (% , 2015-2020) (Ek-1’de kapsamlı ülke listesi yer almaktadır.)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
OECD -Toplam	11,9	11,87	11,85	11,96	13,00	...
OECD-AB üyesi	13,74	13,48	13,46	13,59	13,71	14,94
OECD-Ortalama	13,04	12,63	12,74	12,92	13,02	...
Hollanda	20,14	19,81	19,48	19,61	19,63	20,28
Finlandiya	17,53	17,78	17,62	17,94	17,97	18,97
Japonya	16,19	16,22	16,09	16,29
Almanya	15,53	15,91	15,93	16,06	16,47	18,15
Avustralya	13,22	14,65	14,99	15,42	16,35	...
İsveç	15,85	16,37	16,19	16,43	16,28	16,98
Macaristan	16,16	12,46	14,09	15,17	15,83	16,21
Yeni Zelanda	14,7	14,32	14,7	14,7	15,09	...
Fransa	14,53	14,49	14,42	14,33	14,54	15,61
Slovak Cumh.	17,34	14,23	14,19	14,35	14,33	14,95
Kore	12,20	12,41	12,44	12,88	14,09	...
Avusturya	13,23	13,22	13,26	13,21	13,40	14,54
Kanada	13,15	13,36	13,42	13,61	13,38	14,59
Çek Cumh.	14,3	12,39	12,12	13,12	13,38	14,49
Estonya	13,61	13,19	14,14	13,65	13,36	14,56
Birleşik Krallık	13,6	13,27	12,98	12,94	13,21	16,11
Danimarka	14,1	14,07	13,52	13,49	13,07	14,00
Polonya	12,13	10,73	11,2	12,15	11,83	12,31
Türkiye	10,82	11,4	12,00	11,41	11,53	...
İtalya	10,66	10,61	10,49	10,42	10,52	11,81
Yunanistan	11,41	11,33	12,16	10,28	9,91	11,36
İspanya	10,59	9,82	9,69	9,87	9,87	11,4
ABD	9,39	9,47	9,48	9,55	9,62	...
Portekiz	9,71	8,93	8,99	8,98	8,95	9,72
İrlanda	7,51	7,89	7,46	7,72	8,01	8,75
Meksika	5,23	5,24	5,07	5,04	4,67	...

Kaynak: OECD Veri Tabanı (Erişim Tarihi 31 Mart 2023)

Tablo 2: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Kamu Alımlarının Genel Devlet Harcamaları İçindeki Payı (% , 2015-2020) (Ek-2’de kapsamlı ülke listesi yer almaktadır.)

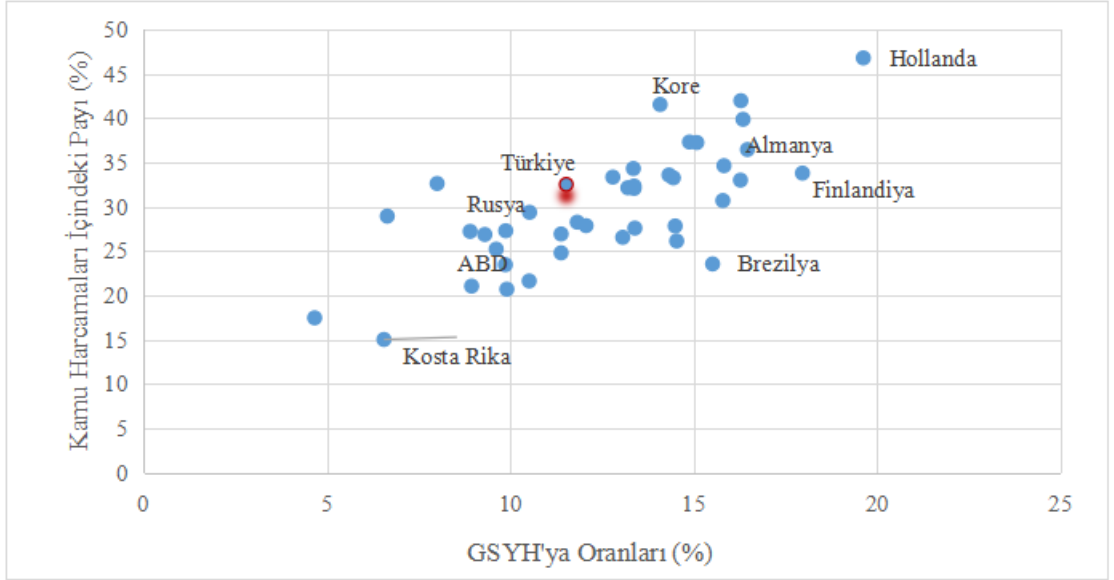
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Altı Yıllık Ortalama*
OECD -Toplam	29,07	29,15	29,33	29,58	29,56	...	29,34
OECD-AB üyesi ülkeler	28,67	28,6	28,91	29,25	29,41	27,87	28,79
OECD-Ortalama	30,16	29,77	30,39	30,79	30,76	...	30,37
Hollanda	45,07	45,44	45,95	46,41	46,78	42,14	45,30
Japonya	41,18	41,28	41,65	41,96	41,52
Kore	40,12	40,96	41,08	41,36	41,53	...	41,01
Avustralya	35,36	39,93	40,68	42,28	39,86	...	39,62
Yeni Zelanda	37,85	36,83	38,91	38,23	37,24	...	37,81
Almanya	35,18	35,88	36,04	36,12	36,45	35,52	35,87
Estonya	34,7	33,76	36,09	34,75	34,31	32,26	34,31
Slovak Cumh.	37,89	33,36	34,34	34,43	33,58	31,16	34,13
Türkiye	34,1	33,67	35,32	32,91	32,52	...	33,70
Finlandiya	31,03	31,95	32,85	33,62	33,79	33,47	32,79
İsveç	32,12	32,92	32,9	32,96	33	32,08	32,66
Çek Cumh.	34,1	31,18	31,1	32,31	32,34	30,5	31,92
Birleşik Krallık	32,16	31,94	31,46	31,5	32,14	31,24	31,74
Kanada	32,19	32,15	32,51	32,67	32,07	27,38	31,50
Macaristan	32,05	26,59	30,3	33,06	34,63	31,4	31,34
İrlanda	25,63	27,89	28,33	30,05	32,62	30,8	29,22
Polonya	29,12	26,1	27,15	29,25	28,26	25,23	27,52
Avusturya	25,87	26,4	26,89	27,1	27,59	25,12	26,50
Danimarka	25,86	26,81	26,75	26,69	26,55	25,93	26,43
Fransa	25,59	25,56	25,51	25,73	26,14	25	25,59
ABD	24,79	24,78	24,97	25,27	25,22	...	25,01
İspanya	24,12	23,14	23,53	23,69	23,46	21,81	23,29
Yunanistan	21,07	22,64	25,09	21,2	20,7	18,73	21,57
İtalya	21,19	21,61	21,52	21,54	21,63	20,61	21,35
Portekiz	20,12	19,91	19,81	20,78	21,05	20,07	20,29
Meksika	18,54	19,65	19,44	18,35	17,47	...	18,69

* 2020 yılı olmayan ülkeler için beş yıllık ortalama alınmıştır

Kaynak: OECD Veri Tabanı (Erişim Tarihi 31 Mart 2023)

Ekli tabloda yer alan OECD üyesi olan ve olmayan 41 ülkenin kamu alımlarının GSYH ve kamu harcamaları içerisindeki payına izleyen grafik çerçevesinde bakıldığında (2019 yılı için), kamu alımlarının GSYH’ya oranı arttıkça toplam kamu harcamaları içindeki payının da arttığı görülmektedir. İki parametre arasında istatistikî olarak da yüksek bir korelasyon çıkmaktadır.

Grafik 1: OECD ve OECD Dışı Ülkelerde Kamu Alımlarının GSYH'ya ve Kamu Harcamalarına Oranı (2019)

Kaynak: OECD 2021 verileri üzerinden

Türkiye’de kamu alımlarının GSYH içindeki payı bu dönemde %10-%12 civarında, kamu harcamaları içindeki payı ise %32-35 seviyelerinde gerçekleşmektedir (OECD, 2021). Ülkemizde kamu alımlarına ilişkin yasal çerçeve, kamu mali yönetimindeki anlayış ile birlikte bir değişim seyri izlemiştir. Kamu alımlarının düzenlenmesi girişimleri, Avrupa Birliği (AB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Birleşmiş Milletler UNCITRAL, OECD gibi ulusüstü örgütlerin etkisi ile de şekillenmektedir. Türkiye’de bu alandaki yeni düzenlemelerin çoğunluğu AB’ye uyum kapsamında yapılmıştır. Ayrıca DTÖ Kamu Alımları Anlaşması ve UNCITRAL Model Kanununda yer alan hükümlerden kaynaklanan ikincil etkiler de söz konusudur.

Ülkemizde kamu alım ve sözleşme sürecine yönelik politika ve uygulamalar, 2003’te yürürlüğe giren 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu ve ikincil mevzuat (yönetmelikler, tebliğler ve diğer düzenleyici işlemler) ile genel bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmış ise de, bu süreçler farklı idarelerin ve düzenlemelerin (kamu özel ortaklıkları, offset alımları vb.) etkili olduğu çok kaynaklı ve aktörlü geniş bir alanda yürümektedir. Özellikle son yıllarda 4734 sayılı Kanun çerçevesinde gerçekleştirilen ihalelerin yanı sıra yap işlet, yap işlet devret gibi kamu özel işbirliği (KÖİ) modeli altında gerçekleştirilen ihaleler ile offset/sanayi katılımı gibi yöntemler kullanılarak yapılan alımlar kamu tedarik sürecinde sıkça karşılaşılan yöntemler olmuştur.

Kamu alımlarına yönelik genel yasal çerçeveyi çizen 4734 sayılı Kanuna göre kamu alımlarının, ihale usulleri (açık ihale, belli istekliler arasında ihale ve pazarlık usulü) ve öngörülen prosedürler itibarıyla yapılabilmesinin yanı sıra istisna ve doğrudan

temin gibi enstrümanlar ile de gerçekleştirilme imkanı bulunmaktadır. Anılan Kanun kapsamında yapılan alımlarda 2015 yılından itibaren genel itibarıyla bir artış yaşanmış, ancak özellikle 2018 yılından itibaren ekonomide yaşanan yavaşlamayla birlikte alımlarda belirgin bir düşüş eğilimi söz konusu olmuştur. 2020 yılının Mart ayından itibaren ülkemizde de etkileri görülmeye başlayan Covid 19 salgını, 2018 kriziyle küçülen makroekonomik yapıyı daha da etkileyerek ekonomik faaliyetlerin durağanlaşmasını ve kamu alımlarının küçülmesini de tetiklemiştir. 2020 yılından itibaren ise ekonomideki toparlanmayla birlikte alım miktarları ve tutarları yeniden artış eğilimine geçmiştir.

Tablo 3: 2015-2022 Yılları Arası Kamu Alımları

Yıllar	Kamu Alımları				Doğrudan Temin		Toplam Miktar	Toplam Tutar (1000 TL)
	4734 sayılı Kanun. ihale usulleri kapsamında		İstisna		Adet	Tutar (1000 TL)		
	Adet	Tutar (1000 TL)	Adet	Tutar (1000 TL)	Adet	Tutar (1000 TL)		
2015	92.873	128.244.122	35.051	11.913.904	-	8.276.761	127.924	148.434.787
2016	89.319	155.661.190	33.313	14.184.903	-	3.817.742	122.632	173.663.835
2017	89.315	210.299.779	25.291	19.304.274	-	3.286.233	114.606	232.890.286
2018	77.568	174.990.037	20.258	23.337.280	-	3.787.522	97.826	202.114.839
2019	58.251	116.987.865	11.277	18.069.010	417.974	7.670.179	487.502	142.727.054
2020	57.955	143.443.401	8.572	19.644.018	435.290	9.439.234	501.817	172.526.653
2021	65.991	254.402.839	11.048	33.076.660	544.913	13.193.476	621.952	300.672.975
2022	75.224	563.253.124	15.196	129.486.137	1.029.351	40.450.050	1.119.771	733.189.311

Kaynak: KİK, 2015-2022 yılları arası Kamu Alımları İzleme Raporları (KAİR)

2022 yılında Türkiye’de 4734 sayılı Kanun kapsamında gerçekleştirilen kamu alımlarının tutar olarak %76,82’si (adet olarak %83,19’u) Kanunda belirtilen ihale usulleri kapsamında; % 17,66’sı (adet olarak %16,81’i) istisna kapsamında, % 5,52’lik kısmı ise doğrudan temin usulüyle gerçekleştirilmiştir (KAİR, 2022).

Tablo 4: 4734 sayılı Kanun Kapsamındaki Kamu Alımlarının İhale Usullerine Göre Dağılımı (2015-2022)

Kamu Alımı Miktarı (Adet)								
İhale	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Açık	68.508	65.437	63.473	55.067	41.235	41.187	47.510	51.244
Belli	359	335	367	224	79	98	125	102
Pazarlık	24.006	23.547	25.475	22.278	16.937	16.670	18.356	23.878
Toplam	92.873	89.319	89.315	77.568	58.251	57.955	65.991	75.224

Kamu Alımı Tutarı (1000 TL)								
İhale Usulü	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Açık İhale	110.732.019	125.632.106	141.541.212	130.509.032	88.728.509	104.845.399	179.911.089	374.832.176
Belli İstekliler	5.842.054	8.316.864	23.414.603	7.131.224	2.102.646	803.234	4.678.977	3.435.796
Pazarlık	11.670.017	21.712.227	45.343.966	37.349.701	26.156.710	37.794.760	69.812.771	184.985.161
Toplam	128.244.122	155.661.190	210.299.780	174.990.037	116.987.865	143.443.402	254.402.839	563.253.124

Kamu Alımı Tutarı (% Dağılım)								
İhale Usulü	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Açık İhale	86,34	80,71	67,30	74,58	75,84	73,09	70,72	66,55
Belli İstekliler	4,56	5,34	11,13	4,08	1,80	0,56	1,84	0,61
Pazarlık	9,10	13,95	21,56	21,34	22,36	26,35	27,44	32,84

Kaynak: KİK, 2014-2020 yılları arası Kamu Alımları İzleme Raporları.

Tablodan ihalelerde açık ihale usulünün kullanımının diğer ihale usullerine göre daha çok tercih edildiği, pazarlık usulünün kullanım oranının %25 in üzerinde olduğu, 2020 yılından itibaren pazarlık usulüyle yapılan ihalelerde hem sayı hem de tutar itibarıyla bir artış olduğu görülmektedir.

OECD verileri ile Kamu Alımları İzleme Raporlarındaki veriler dikkate alınarak yapılan hesaplama sonuçları karşılaştırıldığında, kamu alımlarının GSYH içindeki payının OECD istatistiklerinde daha yüksek olduğu, 2019 yılında bu oran OECD veri tabanında %11,53 olarak belirtilmiş iken 2019 yılı Kamu Alımları İzleme Raporunda yer verilen toplam kamu alımları tutarının GSYH'ye oranının %3,33 civarında olduğu anlaşılmaktadır. OECD tarafından esas alınan veri kaynağı ile KİK tarafından yayımlanan istatistiklerde esas alınan verilerde farklılıklar bulunmaktadır. Kamu Alımları İzleme Raporlarında yalnızca 4734 sayılı Kanun kapsamında yapılan alımlara (ihale, istisna, doğrudan temin) ilişkin veriler yer almakta olup bu farklılığın KİK'e bildirilmesi gerekirken bildirilmeyen doğrudan temin ve istisna

kapsamında yapılan kamu alımları ile kapsam dışında KÖİ modeli altında gerçekleştirilen veya güvenlik ve gizlilik gereği bildirilmeyen veyahut sanayi işbirliği projeleri kapsamında gerçekleştirilen alımlara ilişkin sonuçların dahil edilmemesinden kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu alımların da 4734 sayılı Kanun kapsamında gerçekleştirilen alımlara, dâhil edilmesi durumunda kamu alımı tutarlarının ve GSYH içindeki payının artacağı açıktır.

Diğer yandan, kamu alımlarının niceliksel büyüklüklerinin yanı sıra fonksiyonel olarak yapıldığı alanları incelemek de alımların meydana getirdiği etkilerin analiz edilmesi açısından önemlidir. OECD ülkelerinde toplam kamu alımlarının fonksiyonel dağılımı incelendiğinde 2019 yılında en büyük payın sağlık hizmetlerine ayrıldığı (%29,3), ardından başta ulaşım, enerji ve inşaat olmak üzere ekonomik işler (%16,7), eğitim (%11,6), savunma (%10,5), sosyal koruma (%10), genel kamu hizmetleri (%9,4), kamu düzeni ve güvenliği (%4,1), kültür ve din (%3), çevre koruma (%2,8), iskan ve gayrimenkul (%2,6), hizmetlerinin geldiği görülmektedir.

Türkiye açısından kamu alımlarının hangi alanlarda yapıldığına yönelik açıklama ve istatistiklerin yayımlandığı bir veri altyapısı bulunmamaktadır. KİK tarafından yayımlanan kamu alımları izleme raporlarında da alımların fonksiyonel dağılımına ilişkin istatistikler yer almamaktadır. Kamunun tercih ettiği politikalar çerçevesinde kamu alımlarına ilişkin yapılan harcamaların miktarının yanı sıra fonksiyonel olarak dağılımının da ülke ekonomileri için büyüme, istihdam, gelir dağılımı açısından sonuçları olduğu dikkate alındığında kamu alım politikalarında söz konusu hususların ve maliyet etkinliğinin de göz önünde bulundurularak strateji ve uygulamaların belirlenebileceği göz ardı edilmemelidir.

4. Kamu Alımlarının Ülkemiz Maliye Politikasına Etkileri

4.1 Ekonomik Büyüme ve Kalkınma

Maliye politikasının amaçlarından bir tanesi de ekonomik istikrarın korunması ve ekonomik büyümenin sağlanmasıdır. Bu noktada kamu harcamalarının bir bileşeni olan kamu alımları kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, yüksek üretim düzeylerine ulaşma, yerli üretimin, yatırım ve stratejik sektörlerde teknoloji kapasitesinin geliştirilmesi, ödemeler dengesi sorunlarının azaltılması, bölgesel kalkınmanın sağlanması gibi birçok hedefin gerçekleştirilmesi için önemli bir politika aracıdır. Kamu alım politikalarında ülkemizde bu hedeflerin hayata geçirilmesine yönelik özellikle yerleşmeyi destekleyen uygulama ve programlara öncelik verildiği görülmektedir.

Ülkemizde yerli üretimin geliştirilmesi ve desteklenmesi hususu pek çok mevzuat, politika belgesi, program ve proje kapsamında işlenmektedir. Aktarılan amaçlar doğrultusunda belirlenen hedef ve programların temel unsurları Kalkınma Planları,

eylem planları, orta vadeli programlar, strateji belgeleri gibi politika belgeleri ile 4734 sayılı Kanun, KÖİ kapsamında yapılan alımlara ilişkin Kanunlar, yönetmelikler, tebliğler ve diğer düzenlemeler ile ortaya konulmaktadır.

Uzun vadede ülkemizin kalkınma perspektifini ortaya koyan 11. Kalkınma Planında (2019-2023) istikrarlı, güçlü, rekabetçi, verimli bir ekonomi eksenine yön verecek politika ve tedbirler içerisinde kamu tedarik sisteminin; teknoloji transferini, yeniliği, yerlileştirmeyi artırmada kaldıraç olarak kullanılacağına vurgu yapılmıştır. Kamu ihalelerinde başta asansör ve iklimlendirme ürünlerinde, DMO'nun tedarik ettiği makine ve teçhizatlar ve KÖİ projelerinde yerli ürün/makine/ekipman kullanımının sağlanması veya yerli ürün payının artırılması, yazılım alanında yerli katma değer artırılması ve güvenlik risklerinin azaltılması amacıyla dışa bağımlılığın ve cari açığın azaltılmasını teminen yerli kaynakların daha fazla kullanılmasının sağlanması gibi tüm eksenlerde öngörülen politika ve tedbirlerle sağlık, ulaşım, savunma, müşavirlik, inşaat, müteahhitlik, mühendislik, mimarlık, teknik müşavirlik, yazılım, otomotiv ve demir yolu gibi birçok sektörde yerli üretimin geliştirilmesi planın uygulanmasında güçlü ve somut bir biçimde tasarlanmıştır.

4734 sayılı Kanun kapsamında yerli istekliler veya yerli malı lehine avantaj sağlanmasına imkan tanıyan veya mal alımlarında belli durumlarda yerli malı ürünlere fiyat avantajını zorunlu kılan düzenlemeler aracılığıyla yerli üretimin kamu alımları aracılığıyla desteklenmesi hedeflenmektedir. Hizmet alımı ve yapım işi ihalelerinde yerli istekliler lehine, mal alımı ihalelerinde ise yerli malı teklif eden istekliler lehine %15 oranına kadar fiyat avantajı sağlanabilmektedir. Yerli malına ilişkin esas ve usuller, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak belirlenmektedir. Bakanlık tarafından orta ve yüksek teknoloji sanayi ürünleri arasından belirlenen ve Kamu İhale Kurumu tarafından her yıl Ocak ayında ilan edilen listede yer alan malların ihalelerinde yerli malı teklif eden istekliler lehine % 15 oranına kadar fiyat avantajı sağlanması zorunludur. Yapım işlerinde ise sözleşme sürecinde kullanılacak makine, malzeme ve ekipman ile yazılımın tamamının veya belli bir kısmının yerli malı olması şartı getirilebilir. Bu kapsamda ihale dokümanlarında yerli üretime dayanan teklifleri sınırlayan hükümlerin mümkün olduğunca yer almaması beklenir.

4734 sayılı Kanununun Ek 9 uncu maddesinde özel bir düzenleme yapılarak kamu alımlarının; bölgesel kalkınmayı ve stratejik sektörlerde teknolojik gelişmeyi, araştırma, geliştirmeyi ve yenilikçiliği teşvik etme amacıyla kullanılmasına imkân tanınmıştır. Ancak bu madde kapsamında yapılacak alımlara ilişkin Cumhurbaşkanı kararı ile belirlenecek uygulama usul ve esasları ile yönelik henüz bir düzenleme yapılmamıştır.

Yine yenilik, yerlileşme ve teknoloji transferini sağlamaya yönelik ortak amaçlar doğrultusunda off-set/sanayi katılımı uygulamalarını içeren mal ve hizmet alımları ile yapım işlerinin Kanundan istisna tutularak sanayi işbirliği programları kapsamında temin edilebilmesine olanak sağlanmaktadır. Bu alımlarda yurtiçinde

üretim, yerli girdi kullanımını kapsamında asgari yükümlülük oranlarının ayrı ayrı belirlenebilmesine yönelik ihale dokümanlarında düzenleme yapılabilmektedir.

Taşıt hizmet alımlarına ilişkin hem kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanılması hem de yerli üretimin teşviki amacıyla 237 sayılı Taşıt Kanunu ile genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri (Cumhurbaşkanlığı idari işler başkanlığı ile TBMM Genel Sekreterliği hariç) ile bu idarelere bağlı döner sermayeli müesseselerin temin edecekleri binek veya station-wagon cinsi taşıtlarda yabancı menşeli taşıt edinilemeyeceği, taşıtlarda yerli muhteva oranının %50'nin üstünde olması gerektiği düzenlenmiştir.

Yine 07.11.2017 tarihli ve 30233 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2017/22 sayılı Genelge ile, teleferik, füniküler, monoray, metro ve şehir içi raylı sistemlerinin proje ve şartnamelerinin onaylanması ile standartlarının belirlenmesi hususundaki görev ve yetkinin Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığında olduğunun altı çizilerek kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve il özel idarelerince yapılacak metro, hafif raylı sistem, tramvay ve benzeri araç alımlarında %51 oranında yerli malı şartı getirilmiştir. Ayrıca, Türkiye'de üretilen ürün ve hizmet alımlarına ilişkin teknik şartnameler başta olmak üzere ikincil mevzuat düzenlemelerinde bu hususu engelleyici düzenlemelere yer verilmemesi ve ihale ve tedarik işlemlerine ilişkin teknik ve idari düzenlemelerde yerli üretimin teşvik edilmesi için her türlü tedbirin alınması gerektiği belirtilmiştir.

Kamu alımları dâhil olmak üzere farklı yollarla kalkınma planları ve programları stratejik politika ve hedefleri doğrultusunda yerli üretimin ve teknolojik kabiliyetlerin geliştirilmesi amacıyla Sanayileşme İcra Komitesi (SAİK) kurulmuştur. Bu Kurul kamu alımlarının, sanayileşme, yerli üretim ve Milli Teknoloji Hamlesi önceliklerine göre gerçekleştirilmesi, ihale şartname ve sözleşmelerinin yerliliği engellemeyecek ve sektörlerin ihtiyaç duyduğu teknolojik bileşenlerin yerleşmesini sağlayacak şekilde hazırlanması, milli ve yerli sanayileşme hedefine yönelik yatırım, üretim ve finansman süreçlerinin kolaylaştırılması gibi hususlarda görevli ve yetkili kılınmıştır. 11. Kalkınma Planında belirli bir ölçeğin üzerinde olan özel sektör yatırımı potansiyeli taşıyan KÖİ projeleri, kamu alımları, lisans temini, offset vb. uygulamalarının SAİK kararları çerçevesinde doğrudan yatırım ve teknoloji transferi sağlama perspektifiyle gerçekleştirileceğine yer verilmiştir. Ayrıca planda KÖİ projelerinde de yerli makine kullanımının sağlanması tedbirine yer verilmiştir. 6428 sayılı Sağlık Bakanlığınca KÖİ Modeli ile Tesis Yaptırılması, Yenilenmesi ve Hizmet Alınması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarınca ihtiyaç duyulan tesislerin yaptırılması, mevcut tesislerin yenilenmesi işlerinin KÖİ modeli çerçevesinde gördürülmesine ilişkin sabit yatırım içerisinde yer alan tıbbi donanımın en az yüzde yirmisinin yerli üretim olması zorunluluğu getirilmiş ve kullanılacak ürünlere ilişkin yerli üretim oranı, yerlilik şartları ve esaslarının ihale dokümanında belirtilmesi gerektiği düzenlenmiştir.

Bunların yanı sıra sürdürülebilir büyüme ve rekabet gücünün artırılması açısından KOBİ'lerin girişimciliğinin teşvik edilmesi ve gelişimlerine imkân sağlanması önemlidir. Bu işletmelerin kamu alımlarına girişinin kolaylaştırılması, büyük işlerin kısımlara ayrılarak ihale edilmesi, bilgi erişimine kolaylık sağlanması, bu işletmelerde çalışanların kamu ihale/alım mevzuatı ve ihale ve sözleşme sürecinin işleyişine ilişkin bilgilerinin ve becerilerinin artırılması, yeterlik kriterleri ile istenen diğer belgelerin azaltılması bu işletmelerin, ihalelerde yer almasını önü açılarak ekonomideki payları artırılabilir (SIGMA, 2016).

İlgili politika belgelerinde ve mevzuatta yer alan politika beyanları ve düzenlemeler yanında yerli istekli/malı lehine sağlanan avantajlar ile yerli katkıyı destekleyen offset uygulamalarının, kamu alımlarının ayrımcılık yapılmaksızın ve eşit muamele temelinde yürütülmesi ilkelerine ters düştüğü, uluslararası isteklilere karşı rekabeti bozduğu ve AB ilerleme raporlarındaki tavsiyelere uyulmadığı gibi eleştirilere konu olabilmektedir (2022 AB Türkiye Raporu).

Netice itibarıyla geniş bir alanı etkileyen kamu alımlarının doğru politikalarla etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasının ülke ekonomisi ve üretimi açısından önemli bir potansiyel kaynağı oluşturacağı anlaşılınca birlikte söz konusu politika hedeflerini geliştirmekte kamu alımlarının sahip olduğu potansiyelden tam olarak faydalanılmadığını, mevzuatsal altyapı bulunmasına rağmen uygulamada eksikliklerin bulunduğunu söylemek mümkündür.

4.2. İstihdamın Güçlendirilmesi

Kamu alımları kapsamında belirlenen harcama programları dâhilinde birçok sektörde istihdam olanakları genişlemektedir. Hazırlıktan planlamaya, üretimden imalata, tedarikten dağıtım, danışmanlıktan denetime kadar çok sayıda personelin işin yapılma süreçlerine dâhil olduğu dikkate alındığında ülkemizde satın alma politikalarının istihdam açısından önemi açıktır.

İlgili mevzuat hükümleri uyarınca tedarikçi firmalar ve idarelerin birtakım yasal ve sosyal şartları (ücretler, fazla mesai, hafta sonu tatili, kıdem tazminatları, çalışma şartları, iş güvenliği vb.) yerine getirme zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca ihale dokümanlarında yer verilen düzenlemeler itibarıyla ihale hazırlık aşamasında belirtilen kriterlerin ve koşulların yanı sıra sözleşme sürecinde de özel sektör üzerinde sorumluluk ve baskı yaratan kural ve prosedürler yer almaktadır. Örneğin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin tedbirlerin alınması ve denetlenmesi, mesleki risklerin önlenmesi, eğitim verilmesi, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, yıllık ücretli izinlerin kullandırılıp kullandırılmadığının tespiti, asıl işveren statüsündeki idareler tarafından sözleşmenin yürütülmesi sürecinde müteahhit/yüklenici veya alt yüklenici/taşeron bünyesinde çalışan işçilere ücret ödemesinin yapıp yapılmadığının denetlenmesi, ücretleri ödenmeyenlerin tespiti halinde ücretlerin yüklenicinin hakedişlerinden ödenmesi gibi çeşitli yükümlülük ve sorumluluklar mevcuttur.

Bununla birlikte, asıl işveren-alt işveren ilişkilerinde ve/veya alt işveren uygulamalarında karşılaşılan sorunların tespiti ve çözülmesi, çalışanların maruz kaldıkları sosyal ve ekonomik hak kayıplarının (ücretler, kıdem tazminatı, toplu iş sözleşmeleri, hazine destekleri vb.) önlenmesi hususunda gerekli mevzuat değişikliklerinin (4857, 4734, 4735 sayılı Kanunlar vb.) yapılarak uygulamanın iyileştirilmesi ve yapılan denetimlerin yaygınlaştırılması suretiyle alanın disipline edilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Ayrıca kamu tarafından yapılan işler son yıllarda özel iş ilişkileri ile temin edilmekte, özellikle temizlik, güvenlik, yemek, zabıta, sağlık, ulaşım, taşıma vb. pek çok hizmet ihtiyacı ihale yoluyla hizmet sunucularından satın alınmakta, imzalanan sözleşmeler kapsamında yüklenimlerin yerine getirilmesinde işçi çalıştırmaktadır. Bu durumun özel sektöre göre görece daha yüksek olan kamu ücret düzeylerinin asgari ücret seviyelerine doğru çekilerek ücret sistemi değiştirdiği ve ihale kapsamında çalışanların kamu güvencesi altında çalışanlara göre farklı statülerde bulunmalarından kaynaklı çalışma koşulları ve ücretler açısından eşitsizliklere sebebiyet verdiği gözlemlenmektedir. Bu kapsamda 696 sayılı KHK ile bu durumun sebep olduğu güvencesiz çalışma biçimlerine son verilmesi amacıyla 4734 sayılı Kanun kapsamında (MİT, KİT'ler, vakıflar vb. kuruluşlarca yapılan ihaleler kapsamında çalışanlar hariç) personel çalıştırılmasına dayalı hizmet alım sözleşmeleri kapsamında yükleniciler tarafından çalıştırılmakta olanların sürekli işçi kadrolarına geçirilmesine imkan tanınmıştır.

İstihdamın sosyal boyutu açısından ise dezavantajlı grupların istihdamı ve korumalı işyerlerinin yaygınlaşmasına ve bu grupların işgücüne katılımına olanak sağlayan teşvik edici ve/veya zorlayıcı mekanizmalar bulunmaktadır. Bu amaca yönelik 4734 sayılı Kanunda yer alan kritik düzenlemelerden bir tanesi de Kanunun 3 üncü maddesinin (e) bendidir. İlgili madde ile Kanun kapsamına giren kuruluşların; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı huzurevleri ve yetiştirme yurtları, Adalet Bakanlığına bağlı ceza infaz kurumları ile tutukevleri işyurtları kurumlarından yapacakları alımların istisna kapsamında temin edilmesine imkan tanınmıştır. Bu alımların rekabetten korunarak istisna kabul edilmesi ile dezavantajlı grupların toplumsal ve ekonomik hayata entegrasyonunun sağlanması amaçlanmaktadır (Karakan, 2010: 104). Dezavantajlı gruplara yönelik bir diğer önemli düzenleme, işverenlerin engelli ve eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğüne ilişkindir. 4857 sayılı İş Kanunu hükümleri uyarınca elli veya daha fazla işçi çalıştırılan özel sektör iş yerlerinde %3, kamu işyerlerinde ise %4 oranında engelli personel çalıştırılmasına ilişkin ihale dokümanlarında düzenleme yapılabilmektedir.,

Ayrıca çalışan personelin kayıt altına alınması sağlanarak kayıt içi çalışma kapsamında sosyal güvenlik sistemi de güçlendirilmektedir. Bununla birlikte 4734 sayılı Kanunun 10 uncu maddesinde sosyal güvenlik prim borcu ve vergi borcu olanların ihale dışı bırakılacağı düzenlenmekte, dolayısıyla ihale sistemine dâhil olabilmelerine yönelik vergi ve prim borçlarının ödenmesi teşvik edilmektedir.

Kamu alımları aracılığıyla yukarıda anlatılan kural ve uygulamaların istihdam açısından önemli katkılar sağladığı görülmekle birlikte, işlerin sözleşmenin yürütülmesi sürecinde ilgili mevzuata ve dokümanlara uygun şekilde yapıp yapılmadığının kontrolüne ilişkin denetimlerin yeterince önleyici veya caydırıcı olmadığı, engelli işçi çalıştırılması yükümlülüğü haricinde dezavantajlı grupların istihdama katılımının ve üretime katkılarının artırılması için mevcut uygulama ve politikaların denetim eksiliği ile birlikte yetersiz kaldığı ve işveren alt işveren ilişkisinden kaynaklı yaşanan sorunların da hala tam olarak çözüme kavuşturulamadığı söylenebilir.

4.3 Türkiye’de Yolsuzluğun Azaltılmasında Kamu Alımları

Kamu alımları sistemlerinin şeffaflık, güvenilirlik, gizlilik, rekabet, eşit muamele, ihtiyaçların uygun şartlarla ve zamanında karşılanması, kaynakların verimli kullanılması ve kamuoyu denetimi ilkeleri üzerine inşa edilerek uygulama sürecinin bu ilkeler temelinde yürütülmesi son derece önemlidir. Bu alanda etkinliği bozan yolsuzlukla mücadelede stratejisinde.ülkemizde kamu alımları sürecinde karşılaşılabilecek olumsuz davranışları engellemeye yönelik caydırıcı bir ortam yaratılması için bazı mekanizmalar geliştirilmiştir. Elektronik platformlar üzerinden ihale ilanlarına ve ihale dokümanlarına erişim sağlanması, yeterlik kriterleri, teklif değerlendirme yöntemleri ile teknik şartnameler hakkında bilgi sahibi olunabilmesi, sadece ihale öncesinde değil, ihale sonrasında da açıklığı, şeffaflığı ve kamu kaynaklarının kullanımı konusunda kamuoyu denetimini sağlamak üzere ihale sonuçlarının ilan edilmesi, elektronik ihale uygulamalarının yaygınlaştırılarak zorunlu hale getirilmesi ve şikâyet/itirazın şikâyet/yargı yoluna başvuruya imkan tanınması gibi uygulamalar, ihale sürecinin en başından sonuna kadar yolsuzluğun önlenmesi veya azaltılması açısından güvence sağlamaktadır.

4734 sayılı Kanununun 10 uncu maddesi uyarınca sosyal güvenlik kurumuna prim ve vergi idaresine vergi borcu olanların, iflas, tasfiye, konkordato durumunda bulunanların, iş yaşamında etik kurallara uygun davranmayanların, mesleki faaliyetleri yasaklananların ihale dışı bırakılacağı düzenlenmiş, 11 inci maddesi gereği terör örgütlerine iltisakı yahut irtibatı olanların, yabancı bir ülkede kamu görevlilerine rüşvet verme suçundan dolayı hükümlü bulunanların, yaklaşık maliyet tespiti, ihale dokümanı hazırlığı gibi ihale öncesinde hazırlık işlemleri yapanların, ihaleyi yürüten ve sonuçlandıran ihale komisyonu üyelerinin, ihale öncesi ve sonrası onay makamı olan ihale yetkililerinin, ihale işlemlerine ilişkin aşamalarda bilgi sahibi olanların, kamu ihalelerine girmekten geçici veya sürekli olarak yasaklanmış olanlar ile ilgili mercilerce hileli iflas ettiğine karar verilenlerin doğrudan veya dolaylı olarak kendileri veya başkaları adına herhangi bir şekilde ihalelere katılamayacakları belirtilmiş, 17 nci maddesi uyarınca ise ihalelerde hile, tehdit, nüfuz kullanma, çıkar sağlama, anlaşma, irtikâp, rüşvet, isteklileri tereddüde düşürme, ihalelere katılımı engelleme, rekabeti veya ihale kararını etkileyecek davranışlarda bulunma, sahte belge kullanma, alternatif teklif verilebilecek haller dışında birden fazla teklif verme gibi fiil ve davranışlarda

bulunmanın yasak olduğu açık şekilde hükme bağlanmıştır. Ayrıca sözleşmenin uygulanması sırasında yasak fiil veya davranışlarda bulunanların 4735 sayılı Kanunun 20, 21, 25, 26 ve 27 inci maddelere göre tabi olacakları idari ve/veya cezai yaptırımlara yer verilmiştir. Kanunun 59, 60 ve 61 inci maddelerinde de istekliler, ihale sürecinde ve 4734 sayılı Kanunun uygulanmasındaki görevliler ile danışmanlık hizmeti sunanların sorumlulukları düzenlenmiştir.

Bu çerçevede kamu ihale mevzuatı uyarınca Kanunun temel ilkeleriyle bağdaşmayan fiil ve davranışlarda bulunanlara yönelik yaptırımlar öngörülerek ihale sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilip sonuçlandırılmasını sağlamak, kamu kaynaklarının verimli ve etkin şekilde kullanılmasını temin ederek kamunun haksız yere zarara uğramasını engellemek, ihale edilen işlerin zamanında, mevzuata uygun şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak, hukuk ve kurallar dışında davranışlarda bulunmayı önleyici tedbirlere yer vererek bu davranışlarda bulunanları ise cezalandırmak amaçlanmıştır. İhaleye katılacak veya katılan istekliler açısından geçici veya sürekli olarak ihalelerden dışlanmaya sebebiyet veren ihalelere katılmaktan yasaklama müessesesi en önemli yaptırımlardan birini teşkil etmektedir. Ayrıca söz konusu fiil veya davranışlardan bazılarının Türk Ceza Kanununa göre suç teşkil etmesi ve cezai müeyyidesi bulunması nedeniyle, bu kişiler hakkında ceza kovuşturması yapılması gerektiği de belirtilmiştir.

Ülkemiz kamu alımları sisteminde yolsuzluğu önleyici çokça mekanizmanın bulunduğu anlaşılmakla birlikte sayısı giderek artan istisnalarla kamu alımları kapsamının sınırlandırıldığı, merkezi satın alma kuruluşu niteliğindeki Devlet Malzeme Ofisi tarafından belli tutarın altında yapılan alımların Kanundan muaf şekilde gerçekleştirilmesinin de istisna kapsamını genişlettiği, şikayet mekanizması dışında kalan doğrudan temin usulüyle yapılan alımların arttığı, KÖİ kapsamında yapılan alımlara ilişkin bilgilerin kamuyla şeffaf bir şekilde paylaşılmaması gibi hususların rekabet ve şeffaflık ilkelerinin ihlal edilmesine yol açtığı ve yolsuzluk riskini tetiklediği değerlendirilmektedir

. Şeffaflığı ve etkinliği artırmaya yönelik imtiyaz veya kamu özel ortaklığıyla yapılan alımlara ilişkin koordinasyonu, gözetimi ve izlemeyi kapsayan çerçeve bir yasa bulunmaması da böyle risklerin ve çıkar çatışmasının oluşmasını etkileyen hususların başında gelmektedir.

Dolayısıyla ticari bilgi gizliliğinin korunması kaydıyla satın alma sürecinin açık, şeffaf ve rekabet içerisinde gerçekleştirilmesi, etkin denetim sistemlerinin oluşturulması ve hesap verebilirliğin artırılmasına yönelik kamu alımlarının bütüncül bir şekilde izlenebileceği, denetlenebileceği ve kamuoyunu aydınlatıcı bir platformun kurulması, aynı zamanda yolsuzluk ile mücadele, mali şeffaflık ve hesap verme sorumluluğunun yerleştirilmesine yönelik kamu yönetiminin geliştirilmesi ve yaptırım mekanizmalarının güçlendirilmesi, yolsuzlukla mücadelede temel hedefler olmalıdır.

4.4 Türkiye’de Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Kamu Alımları

Kamu alımları, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi bağlamında maliye politikasının önemli bir fonksiyonel aracıdır. Buradaki temel gaye kamu alımlarının tedariki ve sözleşmenin uygulanması sürecinde çevre açısından meydana gelebilecek olumsuz etkilerin asgari düzeye indirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedefine uygun şekilde ekonomik, sosyal ve çevresel hedefler arasında denge gözetilerek alımların gerçekleştirilmesidir.

Politika belgelerinde çevrecilik ve sürdürülebilir kalkınma konusunda bir gelecek planı yapıldığı anlaşılmakta ve kamu alımlarının yenilenebilir enerji, sürdürülebilir üretim, tüketim ve verimliliğin sağlanmasında başvurulacak bir mekanizma olacağının işaretleri gözlenmektedir.

Çevreye duyarlı kriterlere yer verilmesi devletin ya da idarelerin kamu alım politikalarını da belirlemektedir. Hayata geçirilecek politikalar zorunlu nitelikte olabileceği gibi teşvik edici veya caydırıcı nitelikte de olabilir.

Çevreye ilişkin hazırlanacak kriterler, en düşük fiyat esasına göre düzenlenen ihalelerde teknik özelliklere göre belirlenebilir. Yine bu tür ihalelerde, fiyatın yanı sıra fiyat ile birlikte işletme ve bakım maliyeti, maliyet etkinliği, verimlilik, kalite ve teknik değer gibi fiyat dışı unsurlar da dikkate alınarak belirlenerek çevresel kriterlere fiyat dışı unsurlar arasında da yer verilebilir. Bir malın veya hizmetin ediniminde piyasa fiyatından ziyade bütün yaşam döngüsü boyunca maliyetinin değerlendirilmesi, bu çerçevede paranın en iyi karşılığını, yalnızca en ucuz teklifin seçilmesi anlamında değil; toplumsal, ekonomik ve çevresel hedeflerin de dikkate alınarak en uygun maliyette karşılanması olarak değerlendirmek gerekir.

İhale mevzuatı açısından çevresel kriterlerin ihaleye dâhil edilebilmesinin mümkün olduğu anlaşılrsa da idare makamlarını zorlayıcı hükümler bulunmadığı ve bu kriterlerin tercihin idarelerin takdirine bırakıldığı sürece çevreci kriterlerin ihale sürecine katılması yönündeki uygulamalar zayıf kalmaktadır. İhalelerde çevresel kriterlere ve sürdürülebilirliğe yönelik talep yönlü bir eğilimin olmaması, satın alınacak mal ve hizmetler için çevresel kriterlerin sınırlı olması veya çevresel kriterlerin dikkate alınıp alınmayacağı hususunda yasal mevzuatın belirli olmaması, gerek kamu kurumlarının gerekse de firmaların yaşam döngüsü maliyeti konusunda ve çevre ve sürdürülebilirliğe duyarlı ürün ve hizmetler hakkında gerekli farkındalığa ve yeterli bilgiye sahip olmaması, kurumlar ve mevzuatlar arasında koordinasyonun bulunmaması gibi sorunlar uygulamada sıkça karşılaşılan problemler arasında yer almaktadır (İpek ve Acar, 2016: 66).

Türkiye’de sürdürülebilirliği teşvik edecek, çevre politikalarıyla paralellik gösterecek bir yaklaşımın uygulama yönlü eksik kaldığı söylenebilir. Bu noktada kamu otoritesinin sürdürülebilirliğin tesis edilmesi ve geliştirilmesiyle inovatif tekniklerin kullanılmasına yönelik çerçeve düzenlemeler ve talep yönlü

destekleyici politikalarla OECD ülke deneyimlerinde olduğu gibi çevreci kriterleri teşvik etmesi önemli görülmektedir.

5. Sonuç

Kamu alımları, yalnızca harcama politikaları bağlamında değil, iktisadi, mali ve sosyal politikaların yerine getirilmesi ve yönetilmesi açısından da kritik öneme sahiptir. Özellikle kamu alımlarının GSYH'ya oran olarak yüksek olduğu ülkelerde kamu harcamaları içinde kamu alımlarının da yüksek olduğu görülmüştür. Ülkeler büyürken kamu harcamalarının genişlemesi maliye politikası uygulamasında kamu alımlarına yönelik politikaları çok daha önemli hale getirmektedir.

Kamu alımları, kamu kaynaklarının etkin ve verimli şekilde kullanılması, ekonomik büyümenin desteklenmesi, yerli üretim ve teknoloji kapasitesinin güçlendirilmesi, yenilikçiliğin teşviki, pazar ve kullanıcı alanlarının seçilmesi, yolsuzlukların engellenerek güvenilir ve sağlıklı bir ekonomik yapının oluşturulması, istihdamın geliştirilmesi, sürdürülebilir üretim ve tüketim hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik yöntem ve perspektifleri barındıran tamamlayıcı bir zemin oluşturduğu için maliye politikasının temel ilgi alanı içine girmektedir.

Ülkemizde makroekonomik alanda karşılaşılan yapısal sorunlardan biri, mal ve hizmet üretiminin ara malı ithalatına bağımlı olmasından kaynaklı dış açık problemidir. Kamu alımlarına ilişkin rekabet koşullarını mümkün olduğunca bozmadan cari açığa sebep olan faktörleri iyileştirici yönde kullanılması konusunda mal ve hizmetlerin verimlilik ve rekabet temellerinde yerel ekonomik aktörler tarafından üretilmesini destekleyecek politikalar büyümenin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır.

Ekonomik gelişim ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması amacıyla kamu alımlarının aynı zamanda rekabet gücü düşük ve gelişmesi istenen sektörlerin korunması, sürdürülebilir bir ekonomik işleyişin itici gücü olarak katma değeri yüksek KOBİ'lerin ve kadın girişimcilerin kamu tedarik sürecine katılmalarının teşvik edilmesi, , yerli üretimi geliştirerek dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik tasarlanması öncelikli bir alan olarak görülmelidir. OECD ülkeleri için Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündeminde, kamu alımlarının kaynakların daha verimli kullanılması, yeniliğin teşvik edilmesi, KOBİ'lerin desteklenmesi ve sosyal değerlerin teşvik edilmesinde stratejik olarak katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.

İstihdam açısından kamu alımlarına yönelik mevcut düzenlemeler vasıtasıyla işçi hakları açısından belli bir başarı sağlanmış olmakla birlikte sürece ilişkin bütünsel bir yaklaşım içinde fonksiyonel denetimlerin geliştirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Kamu alımları alanında karşılaşılan başta yolsuzluk olmak üzere yasa dışı sorunlarla mücadele etmek için istisna ve kapsam dışı alımların oldukça sınırlı tutulması, ihale

süreçlerinin tamamıyla elektronik ortama taşınması, eğitim, dijital altyapının eğitimi destekleyecek şekilde kullanılması gibi uygulamaların geliştirilmesi, bilgiye erişimin kolaylaşması ve ihaleye konu olan enformasyonun kamuoyuna açık olması, ihale dokümanlarının içerisinde sözleşmenin uygulanması sürecine yönelik düzenli ve sağlıklı bir planlama yapılması, işin gerçekleştirilmesi aşamalarında sistematik denetimlerin yapılması sağlıklı ve güvenilir bir ihale ortamını temin edecektir.

OECD üyesi bazı ülkeler çevre, insan hakları, toplumsal cinsiyet, işçi hakları, engelli insanlar gibi konularda (kadın liderliğindeki şirketlerin ihalelere katılımının teşvik edilmesi, tedarikçilerin kadın ve erkeklere eşit ücretler vermesi, hazır giyim tedarikçilerinin ve alt taşeronlarının uluslararası çalışma ve insan hakları standartlarını onaylaması vb.) sorumlu iş davranış kuralları (Responsible Business Conduct) kapsamında programlar geliştirmektedir. Bu bağlamda, sürdürülebilirlik kapsamında talep yönlü alımların yönlendirilmesi, çevresel kriterlere yönelik zorlayıcı ve teşvik edici mekanizmalarla birlikte farkındalığın artırılması, idarelerde yaşam döngüsü maliyeti konusunda kapasite oluşturulması, ihale belgelerinde inovatif tekniklerin kullanılmasını teşvik etmesi ve uzun soluklu bir çerçevede yönlendirmesi gerekmektedir.

Söz konusu amaçlar ve politika hedefleri doğrultusunda maliye politikası altında kamu alımları ile istenen hedeflere ulaşım ulaşılmadığı ve ne oranda başarı sağlandığına ilişkin süreç odaklı bir izleme ve değerlendirme sistemi kurulmalı ve düzenli olarak sonuçlar çok sektörlü bir şekilde analiz edilmelidir.

Ek-1: Kamu Alımlarının GSYH İçindeki Payı

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
OECD AB Üyesi Ülkeler	13,74	13,48	13,46	13,59	13,71	14,94
OECD-Ortalama	13,04	12,63	12,74	12,92	13,02	...
OECD - Toplam	11,9	11,87	11,85	11,96	12,62	...
Avustralya	13,22	14,65	14,99	15,42	16,35	...
Avusturya	13,23	13,22	13,26	13,21	13,4	14,54
Belçika	14,32	14,21	14,1	14,46	14,5	15,28
Kanada	13,15	13,36	13,42	13,61	13,38	14,59
Kolombiya	11,45	10,93	11,05	11,34	11,39	...
Kosto Rika	6,05	6,34	6,66	6,26	6,56	...
Çek Cumh.	14,3	12,39	12,12	13,12	13,38	14,49
Danimarka	14,1	14,07	13,52	13,49	13,07	14
Estonya	13,61	13,19	14,14	13,65	13,36	14,56
Finlandiya	17,53	17,78	17,62	17,94	17,97	18,97
Fransa	14,53	14,49	14,42	14,33	14,54	15,61
Almanya	15,53	15,91	15,93	16,06	16,47	18,15
Yunanistan	11,41	11,33	12,16	10,28	9,91	11,36
Macaristan	16,16	12,46	14,09	15,17	15,83	16,21
İzlanda	13,58	13,02	13,65	14,97	14,45	15,31
İrlanda	7,51	7,89	7,46	7,72	8,01	8,75
İsrail	14,19	14,53	14,76	15,23	14,89	...
İtalya	10,66	10,61	10,49	10,42	10,52	11,81
Japonya	16,19	16,22	16,09	16,29
Kore	12,2	12,41	12,44	12,88	14,09	...
Litvanya	10,4	9,49	9,44	9,23	9,31	10,69
Letonya	12,51	10,96	12	12,87	12,8	13,53
Lüksemburg	11,36	11,06	11,42	11,23	11,39	13,11
Meksika	5,23	5,24	5,07	5,04	4,67	...
Hollanda	20,14	19,81	19,48	19,61	19,63	20,28
Yeni Zelanda	14,7	14,32	14,7	14,7	15,09	...
Norveç	14,23	15,16	15,02	14,82	15,8	17,08
Polonya	12,13	10,73	11,2	12,15	11,83	12,31
Portekiz	9,71	8,93	8,99	8,98	8,95	9,72
Slovak Cumh.	17,34	14,23	14,19	14,35	14,33	14,95
Slovenya	13,62	11,84	11,52	12,06	12,07	12,93

İspanya	10,59	9,82	9,69	9,87	9,87	11,4
İsveç	15,85	16,37	16,19	16,43	16,28	16,98
İsviçre	8,8	8,84	8,93	8,83	8,91	...
Türkiye	10,82	11,4	12	11,41	11,53	...
Birleşik Krallık	13,6	13,27	12,98	12,94	13,21	16,11
ABD	9,39	9,47	9,48	9,55	9,62	...
OECD üyesi olmayan ülkeler						
Brezilya	16,39	16,44	15,59	15,52
Endonezya	7,77	7,6	7,38	7,07	6,65	...
Romanya	12,02	10,11	8,53	8,64	9,88	11,17
Rusya	10,25	12,04	11,12	10,53
Güney Afrika	11,87	11,79	11,76	12,02	11,94	...

EK-2: Kamu Alımlarının Kamu Harcamaları İçindeki Payı (% , 2015-2020)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Son Altı Yıllık Ort.
OECD -Toplam	29,07	29,15	29,33	29,58	29,56	...	29,34
OECD-AB üyesi ülkeler	28,67	28,6	28,91	29,25	29,41	27,87	28,79
OECD-Ortalama	30,16	29,77	30,39	30,79	30,76	...	30,37
Hollanda	45,07	45,44	45,95	46,41	46,78	42,14	45,30
Japonya	41,18	41,28	41,65	41,96	41,52
Kore	40,12	40,96	41,08	41,36	41,53	...	41,01
Avustralya	35,36	39,93	40,68	42,28	39,86	...	39,62
Yeni Zelanda	37,85	36,83	38,91	38,23	37,24	...	37,81
İsrail	36,84	37,54	37,33	37,7	37,3	...	37,34
Almanya	35,18	35,88	36,04	36,12	36,45	35,52	35,87
Estonya	34,7	33,76	36,09	34,75	34,31	32,26	34,31
Slovak Cumh.	37,89	33,36	34,34	34,43	33,58	31,16	34,13
Türkiye	34,1	33,67	35,32	32,91	32,52	...	33,70
Finlandiya	31,03	31,95	32,85	33,62	33,79	33,47	32,79
İsveç	32,12	32,92	32,9	32,96	33	32,08	32,66
Çek Cumh.	34,1	31,18	31,1	32,31	32,34	30,5	31,92
Birleşik Krallık	32,16	31,94	31,46	31,5	32,14	31,24	31,74
Letonya	32,35	29,32	30,99	32,69	33,34	31,03	31,62
Kanada	32,19	32,15	32,51	32,67	32,07	27,38	31,50
Macaristan	32,05	26,59	30,3	33,06	34,63	31,4	31,34
İzlanda	31,18	27,99	30,67	34,03	33,26	30,8	31,32
Norveç	28,89	29,42	29,76	30,36	30,7	29,26	29,73
İrlanda	25,63	27,89	28,33	30,05	32,62	30,8	29,22
Polonya	29,12	26,1	27,15	29,25	28,26	25,23	27,52
Litvanya	29,65	27,76	28,47	27,29	26,87	24,58	27,44

Lüksemburg	27,07	26,97	27,01	26,52	26,93	27,43	26,99
Belçika	26,66	26,75	27,09	27,7	27,83	25,39	26,90
İsviçre	26,5	26,54	26,85	27,13	27,22	..	26,85
Slovenya	27,96	25,64	26,14	27,71	27,87	24,88	26,70
Avusturya	25,87	26,4	26,89	27,1	27,59	25,12	26,50
Danimarka	25,86	26,81	26,75	26,69	26,55	25,93	26,43
Fransa	25,59	25,56	25,51	25,73	26,14	25	25,59
Kolombiya	25,43	25,25	24,64	25,15	24,8	...	25,05
ABD	24,79	24,78	24,97	25,27	25,22	...	25,01
İspanya	24,12	23,14	23,53	23,69	23,46	21,81	23,29
Yunanistan	21,07	22,64	25,09	21,2	20,7	18,73	21,57
İtalya	21,19	21,61	21,52	21,54	21,63	20,61	21,35
Portekiz	20,12	19,91	19,81	20,78	21,05	20,07	20,29
Meksika	18,54	19,65	19,44	18,35	17,47	...	18,69
Kosta Rika	18,87	19,49	20,17	14,88	15,03	...	17,69
OECD üyesi olmayan ülkeler							
Brezilya	25,07	24,7	23,81	23,55	24,28
Endonezya	34,16	31,93	32,14	31,12	28,94	...	31,66
Romanya	33,3	29,23	25,51	24,77	27,29	26,31	27,74
Rusya	27,26	30,5	29,33	29,37	29,12

Kaynaklar

Arrowsmith,S. (2005), *The Law of Public and Utilities Procurement*, İkinci Baskı, Sweet & Maxwell, Northampton.

Çelik, M. M. (2018), "Kamu Alımlarının Maliye Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi ve Kamu Alımlarının Makroekonomik Yapıyla İlişisine Yönelik Panel Veri Analizi", Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Edler, J. ve Georgheiu, L. (2007), "Public Procurement and Innovation-Resurrecting the Demand Side", http://dimetic.dime-eu.org/dimetic_files/EdlerGeorghiou2007.pdf , 949-963 (2018).

İpek Şahin E. A. ve Acar İ.A. (2016), "Kazanım Temelli Kamu Satın Alması: Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Maliye Dergisi*, Temmuz Aralık, 55-80.

Kalkınma Bakanlığı (2019), 11. Kalkınma Planı (2019-2023).

Kamu İhale Kurumu (2023), *Kamu Alımları İzleme Raporları (2015-2022)*, http://ihale.gov.tr/ihale_istatistikleri-45-1.html (ET: 26.05.2021).

Karakan Altınçekiç, B. (2010), "Kamu Alımlarının Ekonomik ve Sosyal Politikaların Aracı Olarak Kullanılması", Ankara: Kamu İhale Kurumu, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.

McCrudden, C. (2004), *Using Public Procurement to Achieve Social Outcomes*, *Natural Resources Forum* (28), Oxford: United Nations Published by Blackwell Publishing.

OECD, (2009), *Preventing Corruption in Public Procurement*, OECD Publishing, Paris.

OECD, (2016), *Preventing Corruption in Public Procurement*, OECD Publishing.

OECD, (2020), *General government spending (indicator)*, <https://doi.org/10.1787/8ccf5c38-en> (ET: 25.05.2020).

OECD, (2019), *Government at a Glance 2019*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1c258f55-en>. (ET: 13.05.2020)

OECD, (2021), *Government at a Glance 2021*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1c258f55-en>. (ET: 13.03.2023)

Polat, N. (2003), "Saydamlık, Hesap Verme Sorumluluğu ve Denetimin Etkinliği", *Sayıştay Dergisi*, S. 49, 65-80.

SBB (2023), *Genel Devlet İstatistikleri*, <https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/> (Erişim tarihi; 27 Mart 2023).

SIGMA (2016), Kamu Alımlarında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler), <http://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Brief-33-2016-Turkish.pdf> (ET: 06.07.2018).

Stiglitz, J. E. (1994), Kamu Kesimi Ekonomisi, (Çev. Ö. F. Batirel), İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Toprak, E. (2014), Türkiye’de Kamu Alımları Politikası: Devlet Piyasa İlişkisinin Karşılıklı Bağımlılığı Üzerinden Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

Watermayer, R. (2010), “Workshop on Designing Efficient Public Procurement Policies to Foster Technology Transfer and Development Capacity In Emerging Markets”, Global Advisory and Training Services Ltd., in cooperation with Istanbul Commerce University.

Yılmaz, H. H. (2007), “İstikrar Programlarında Mali Uyumda Kalite Sorunu: 2000 Sonrası Dönem Türkiye Deneyimi”, TEPAV.

Yülek, M. A. ve Tiryakioğlu, M. (2013), “Kalkınma Temelli Kamu Alımı Politikaları: Politika Deneyimleri ve Literatürden Seçilmiş Örnekler”, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 3. Sanayi Şurası, 1-12.

2022 Türkiye Raporu (2022), AB Genişleme Politikasına İlişkin 2022 Bilgilendirmesi,

https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html (Erişim Tarihi: 01.03.2023).

Türkiye’de Akıllı Şehir Uygulamasına Yerel Yönetimlerin Mali Görünümü Çerçevesinde Bir Bakış¹

Onur Baloğlu^a, Pelin Varol İyidoğan^b

^a Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye, onurbaloluo2@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0138-2202>

^b Hacettepe University, Türkiye, pelinv@hacettepe.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4632-9130>

ARTICLE INFO

Research Article

2023, Vol. 5(Special), 252-272

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 14.07.2023

Accepted: 21.07.2023

Available Online: 19.08.2023

JEL Code: H70, O23, R12

Keywords: Smart City, Fiscal Decentralization, Local Government

Anahtar Kelimeler: Akıllı Şehir, Mali Yerelleşme, Yerel Yönetim

A Glance at the Smart City Application in Turkey within the Framework of Local Governments’ Fiscal Outlook

Abstract

Currently, more than half of the world population lives in cities and the urbanized population is increasing rapidly. Due to the acceleration of the urbanization phenomenon, social and fiscal issues arise in the provision of many public goods and services namely transportation, education, health, security and infrastructure, which constitute major service areas of local governments. In this context, it is suggested that the problems encountered in public service provision can be solved effectively, economically, efficiently and transparently by means of smart city applications and projects that come to the forefront with their inclusive role for other competitive and innovative urban policies in terms of local governments. Within the scope of this study, the composition of fiscal decentralization and fiscal structure is discussed by utilizing current statistical data on local governments in Turkey. Conclusively, it is propounded that the expenditure and income potentials of local governments, which are vital for financing smart city applications in the local level and ensuring the sustainability of infrastructure and superstructure projects, and which constitute primary component of fiscal decentralization, have decreased. The dynamic structure that is relatively more centralized in terms of expenditure, income and debt profile in Turkey, and the decreasing trend in the own revenues of local governments as a reflection, leads to a bottleneck risk in terms of the fiscal sustainability of smart city applications. In this regard, it could be recommended for local governments to adopt some fiscal and institutional strategies in order to reduce the risks of smart city projects and to maintain the budget balance within the restricted own income, expenditure and debt limits.

Türkiye’de Akıllı Şehir Uygulamasına Yerel Yönetimlerin Mali Görünümü Çerçevesinde Bir Bakış Öz

Günümüzde dünya nüfusunun yarısından fazlası şehirlerde yaşamakta ve şehirleşen nüfus günden güne artış göstermektedir. Kentleşme olgusunun kazandığı ivme nedeniyle yerel yönetimlerin faaliyet alanını oluşturan ulaşım, eğitim, sağlık, güvenlik ve altyapı gibi birçok kamusal mal ve hizmetin sunumunda sosyal ve mali problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimler açısından, diğer rekabetçi ve yenilikçi kentsel politikaları kapsayıcı rolü ile ön plana çıkan akıllı şehir uygulama ve projeleriyle, kamusal hizmet sunumlarında karşılaşılan problemlerin etkin, ekonomik, verimli ve şeffaf bir şekilde çözülebileceği öne sürülmektedir. Bu çalışma kapsamında Türkiye’nin yerel yönetimlere ilişkin güncel istatistiksel verilerinden faydalanılarak, mali yerelleşme ve mali yapı kompozisyonu tartışılmaktadır. Sonuç olarak, akıllı şehir uygulamalarının yerel bağlamda finanse edilmesi ve altyapı ve üstyapı projelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için büyük önem arz eden ve mali yerelleşmenin önemli unsurlarını oluşturan yerel yönetimlerin harcama ve gelir kapasitesinin azaldığı sonucuna varılmaktadır. Türkiye’de harcama, gelir ve borçlanma açısından daha az yerleşen ve daha çok merkezleşen dinamik yapı ve bunun yansımalarından biri olarak yerel yönetimlerin öz gelirlerindeki düşüş, akıllı şehir uygulamalarının mali sürdürülebilirliği açısından bir darboğaz riski yaratmaktadır. Bu durum; yerel yönetimlerin sınırlı olan öz gelir, harcama ve borçlanma sınırları içerisinde akıllı şehir proje risklerinin azaltılması ve bütçe dengesinin korunması için birtakım mali ve kurumsal stratejilerin benimsemesini gerekli hale getirmektedir.

To cite this document: Baloğlu, O. & İyidoğan, V. P. (2023). Türkiye’de Akıllı Şehir Uygulamasına Yerel Yönetimlerin Mali Görünümü Çerçevesinde Bir Bakış. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 5 (Special), 252-272. doi:10.47103/bilturk.1327384

¹ "Bu çalışma, Prof. Dr. Pelin Varol İyidoğan danışmanlığında, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Programında, Onur Baloğlu tarafından 2023 yılında tamamlanan "Yerel Yönetimlerde Akıllı Şehir Uygulamalarının Mali Açından Değerlendirilmesi: Türkiye Deneyimi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir."

1. Giriş

Şehirler, yüzyıllardır merkezi yönetim ve yerel yönetim idarelerinin, sınırları içerisinde bulunan sakinlerinin ve karar almada yetki sahibi olan tüm iç ve dış paydaşlarının ekonomik, mali ve sosyal eylemlerinden etkilenmektedir. Günümüzde pek çok sebeple kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göçün artması ile meydana gelen kentleşme olgusu, ilgili bölgeler arasındaki nüfus dengesizliğini artırmakta, bu yerel kamusal mal ve hizmetlerin sunumunda hizmet sıklığına yol açmaktadır. Ulaşım, eğitim, sağlık, güvenlik ve altyapı gibi birçok hizmet alanında karşılaşılan sunum problemlerine karşı yerel otoriteler özellikle 21. yüzyılda giderek artan şekilde rekabetçi ve yenilikçi birçok kentsel politikayı uygulamaya koymaktadır. Bu politikalar içerisinde akıllı şehir yaklaşımı, yeşil şehir, eko şehir, dijital şehir ve sürdürülebilir şehir gibi örneklenebilen birçok yaklaşımın temel niteliklerini kapsayan, tamamlayan ve üst politika metinlerine daha rahat uyarlanabilen bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Kamu mal ve hizmetlerinin hem merkezi hem yerel yönetimler tarafından ihtiyaçların önceliklendirilmesi yoluyla sunulmasını temel alan akıllı şehir yaklaşımı, günümüzde tüm dünya ülkeleri ve Türkiye’deki birçok merkezi ve yerel yönetim tarafından yayımlanan strateji ve eylem planı gibi politika metinleriyle desteklenmektedir. Türkiye’de merkezi yönetim politika metinleri ve uygulama önerileri vasıtasıyla rehberlik fonksiyonunu üstlendiği ilgili yenilikçi girişimler, yerel yönetim idareleri arasında giderek artan şekilde yaygınlık göstermekte, şehirler arası rekabeti desteklemektedir. Şehir ve toplum politikalarının birçok alanını ilgilendiren akıllı şehir yaklaşımı, akademik yazında özellikle şehircilik ve bölge planlama, kamu yönetimi, endüstri ve endüstri mühendisliği gibi birçok alan perspektifinde değerlendirilmekte, buna karşın mali eksenine ilişkin sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Nitekim literatüre kazandırıldığı ilk dönemlerde özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri ile ilişkilendirilen akıllı şehir yaklaşımı, günümüzde yerel kamusal hizmetlerin kalitesi ve önceliklendirilmesi ve şehir sakinlerinin refah seviyesi gibi örneklenebilen birçok mali ve sosyal yönüyle ön plana çıkmaktadır. Akıllı şehir girişimleri, kamusal mal ve hizmet sunumlarında yenilikçi birçok araca sahip olması nedeniyle ilgili hizmetlerin verimliliğinin artırılması, sunumda yaşanan aksaklıkların hızlı ve etkin şekilde çözülmesi ve mevcut öz gelir ile optimal yatırım getirisinin tespit edilebilmesi gibi birçok fayda alanını temsil etmektedir. Bu uygulamalar, yüksek maliyetlere sahip olması nedeniyle yerel yönetimlerde bütçe kaynaklarının optimal seviyelerde planlanması, faaliyete geçirilmesi ve idame ettirilmesi gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu durum, ülkemiz yerel yönetimlerinin mali açıdan akıllı şehir proje ve uygulamalarına hazır olup olmadığının, bütçe kalemlerini oluşturan gelir, harcama ve borç seviyelerini kapsayan mali yapı kompozisyonlarının değerlendirilmesinin ve idari, siyasi ve mali yetkisel yerellik için gerekli alanın belirlenmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu makalede akıllı şehirciliğin ülkemiz büyükşehir ve şehir belediyeleri tarafından

faaliyete geçirilmesi ve idame ettirilmesi için mali yerelleşme seviyesinin ve yerel mali sürdürülebilirliğin önemi vurgulanmakta ve ilgili uygulamaların Türkiye deneyimi çerçevesinde başarı ile idame ettirilmesi için gerekli olan faktörler mali açıdan değerlendirilmektedir. Çalışma dört kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda akıllı şehir kavramı ve bileşenleri değerlendirilmektedir. Devam eden kısımda ise akıllı şehrin mali boyutuna ilişkin katılımcı bütçeleme, mali şeffaflık, mali yerelleşme ve mali sürdürülebilirlik perspektifinde bir değerlendirme sunulmaktadır. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de mali yerelleşme boyutları harcama, gelir ve borçlanma tahsisi bağlamında değerlendirilmekte ve bu dinamikler aracılığıyla yerel yönetimlerin mali sürdürülebilirliği üzerine çıkarımlarda bulunmaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise Türkiye’deki akıllı şehir uygulamalarının kapsamı mali açıdan değerlendirilmekte ve faaliyet önceliklerine ilişkin tavsiye ve öneriler sunulmaktadır.

2. Akıllı Şehir Kavramı ve Bileşenleri

2.1. Akıllı Şehir Kavramı

Günümüzde kırsal alanların kentsel alanlara dönüşmesi veya halihazırda kentsel yerleşim alanına sahip olan bölgelere kırsal bölgelerden kaymaları ifade eden kentleşme kavramı, 21. yüzyılın en büyük görüngülerinden biri haline gelmiştir. Her ülkede ve bölgede yoğunluk olarak farklılık gösteren kentleşme akımı, bölgenin hâkim meslek grubu, yaşam tarzları, kültürel faktörleri ve demografik yapısına göre şekillenmektedir (UN, 2019). Birleşmiş Milletler (BM)’in dörder yıllık periyotlar ile yayımladığı ve son yayını olan Dünya Kentleşme Beklentileri (2019) verilerine göre küresel olarak şehir alanlarında yaşayan insan sayısı, kırsal alanlarda yaşayan insan sayısını 2007 yılında aşmıştır. 1950 yılında dünya üzerindeki toplam nüfus içerisindeki kentte yaşayan nüfus oranı %30 civarında iken toplam nüfus içerisindeki kırsal nüfus oranı %70 civarında hesaplanmaktadır. 2020 yılına gelindiğinde ise küresel kentsel nüfus oranı %55 olarak ölçülmektedir. Yine Dünya Kentleşme Beklentileri (2019) verilerine göre 2050 yılına gelindiğinde ise bu oran %68,4 olarak tahmin edilmektedir. Türkiye’deki kentleşme oranlarına bakıldığında ise 2018 yılında %80 olan oranın 2050 yılında %86’ya yükselmesi tahmin edilmektedir. Özetle, küresel olarak 1950 yılından bugüne değin artan kentsel nüfus oranının hem dünyada hem Türkiye’de 2050 yılına gelindiğinde de aynı ivmeyi koruyacağı öngörülmektedir.

Akademik yazında kentleşmenin çoğu bölge ve hanehalkı için ekonomik kalkınma ve kamusal mal ve hizmetlere erişimde kolaylık sağladığı yönünde yaygın bir görüş birliği olsa da süregelen zaman içerisinde kentsel ve kırsal bölgeler arasında giderek artan nüfus dengesizliğinin birçok olumsuz etkisi mevcuttur. Kentsel bölgelerin sahip olduğu altyapı ve coğrafi kapasitelerin ötesinde kontrolsüz olarak genişlemesi, şehirlerde hastalık ve salgınların yaygınlaşması, işsizlik ve suç oranlarının artması ve çevresel kirlilik gibi sosyal etkili problemler meydana getirebilirken (Fan, 2008) bu problemler hem yerel otoriteler hem de hükümetler için büyük zorluklar oluşturmaktadır (Estevez vd., 2016). Witon (2013)’a göre aşırı kentleşmenin sosyal ve mali sürdürülebilirlik kapsamında meydana getirdiği

problemlerin çözülmesi; şehirlerin genişlemesinin akıllıca planlanması, kamusal mal ve hizmetlerin kalite ve kapsamalarının geliştirilmesi ve yerel yönetimlerin kapsayıcı mali politikaları ile mümkündür. Bu bağlamda akademik yazında son yıllarda yeşil şehir, eko şehir, dijital şehir ve sürdürülebilir şehir gibi bazı yeni şehir planlama kavramları ortaya atılmaktadır. Ancak birçok yaklaşımın temel niteliklerini kapsayan ve tamamlayan (Kaygısız ve Aydın, 2017) ve kendini yenileyebilen, stratejik plan ve politikalara daha kolay uyumlu hale getirilebilen akıllı şehir kavramı diğer kavramlara nazaran akademik yazında daha çok ön plana çıkmaktadır (Akpınar ve Nohutçu, 2022).

Akıllı şehir kavramı, ilk olarak 1990’larda bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) odak noktası olarak ortaya atılmıştır (Albino vd., 2015). Süregelen zaman içerisinde akıllı şehir kavramı, şehir politikaları, finansman yöntemleri, sosyal ve ekonomik faktörler, uygulama hedef ve amaçlarına bağlı olarak genişleyen bir kapsama sahip olmuştur (Manville vd., 2014). Akademik yazında en çok kullanılan Albino vd. (2015) ve Caragliu vd. (2011) tanımına göre özetle bir akıllı şehir, ekonomik ve politik verimliliği geliştiren, sosyal, kültürel ve kentsel gelişmeyi sağlamak için bilgi iletişim altyapısını kullanan, şehir sakinlerinin alacakları kamu hizmetlerine ilişkin karar alma süreçlerine katılımını sağlayan, yerel sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği sağlama hedefli yapıyı ifade etmektedir (Ramaprasad vd., 2017).

2.2. Akıllı Şehir Bileşenleri

Birçok alt disipline sahip olması nedeniyle akıllı şehirlerin birbirleri ile ilişkili bileşenler vasıtasıyla açıklanması akademik yazında ilgi gören bir yaklaşım haline gelmektedir. Yazında en yoğun kullanılan modellerden birini öne süren Giffinger vd. (2007)’e göre akıllı şehir bileşenleri altı ayrı başlıkta değerlendirilmektedir. Buna göre akıllı şehir bileşenleri; akıllı ekonomi (rekabet gücü), akıllı insan (sosyal ve insan sermayesi), akıllı yönetim (katılımcılık), akıllı mobilite (ulaşım ve BİT-Bilgi ve İletişim Teknolojisi), akıllı çevre (doğal kaynaklar) ve akıllı yaşam (yaşam kalitesi) olarak tasnif edilmektedir.

Akıllı şehrin önemli bileşenlerinden olan akıllı ekonomi; iş piyasasında artan üretkenlik, BİT destekli gelişmiş hizmet ve ürünün yanı sıra geliştirilmiş iş modellerini ifade etmektedir (Manville vd., 2014). Tyas vd. (2019)’a göre üretim, dağıtım ve tüketim alanında yeni iş birliği modellerini geliştiren akıllı ekonomi, daha iyi ekonomik fırsatlar sunmasının yanı sıra yerel düşünen, bölgesel hareket eden ve küresel rekabetçi olan bir yapıya sahiptir. Akıllı insan veya akıllı toplum olarak da ifade edilebilen kavram ise bireysel sermayeyi geliştiren ve sosyal altyapıyı (entelektüel sermaye veya sosyal sermaye) artıran bir yapıya sahiptir (Nam ve Pardo, 2011). İlgili akıllı insan unsurlarının bir araya gelmesi ile şehir sakinlerinin siyasi karar alma sürecindeki ve kamusal mal ve hizmet sunumundaki kararlarını etkilemektedir. Öte yandan bir diğer bileşen olan akıllı yönetim ise bireylerin kamusal mal ve hizmet sunum kararlarına BİT aracılığıyla dahil olmasının ilgili kamusal mal ve hizmetlerde verimlilik ve etkinliği artırmasını tanımlamaktadır

(Kozlowski ve Suwar, 2021). Giffinger vd. (2007)’ e göre akıllı yönetim, karar alma süreçlerine katılım, kamusal hizmetlerde şeffaf yönetim, katılımcı bütçeleme ve bu anlayışa entegre politikaların uygulanmasını içermektedir. Kamu hizmetlerinin dijital teknoloji ve paydaşların etkileşimi sonucu sunulmasını ifade eden katılımcı bütçeleme, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine katkıda bulunmakta ve akıllı şehirler için bu alanda gerekli çabaların gösterilmesini gerektirmektedir (Berntzen ve Johannessen, 2016). Bir diğer bileşen olan akıllı mobilite ise geçmiş veya anlık verilerle BİT’in bir araya gelmesi sonucu şehir sınırları içerisindeki ulaşım sürelerinin optimize edilmesini, trafik kazaları ve zararlı emisyonların azaltılmasını amaçlamaktadır (Manville vd., 2014). Geçmişten bugüne değin hem merkezi hem yerel yönetimler tarafından uygulamaya konulan geçiş, emisyon, kirlilik, karbon ve yakıt vergisinin yanı sıra toplu taşıma sübvansiyonları gibi mali araçlarla çözülmeye çalışılan ilgili problemler (Timilsina ve Dulal, 2008), günümüzde akıllı inovasyonel sistemler vasıtasıyla şehir sakinlerine zaman, enerji ve maliyet verimliliği sağlamaktadır (Manville vd., 2014). Akıllı çevre bileşeni ise şehrin yeşil alanlarının, kirlilik ve kaynak yönetiminin ve çevrenin korunmasını ifade etmektedir (Kozlowski ve Suwar, 2021). Akıllı çevre veya yeşil ekonomi bağlamında değerlendirilen uygulamalar ile şehir paydaşlarının yaşam kalitesi ve refahının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır (Delitheou vd., 2019). Son bileşen olan akıllı yaşam ise insan hayat sahasının tamamını kapsayan tamamını kapsayan iyileştirilmiş standartları içermektedir (Probst vd., 2014). Kumar (2020)’a göre akıllı yaşam bileşeni, yüksek kaliteli kamusal mal ve hizmetlerin sunulması, güçlü yerel kültürün geliştirilmesi ve çocuk ve yaşlılar için güvenliğin artırılmasını sağlayan bir yapıya sahip olabilmektedir.

3. Akıllı Şehrin Mali Boyutu

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede kentleşme olgusu nedeniyle kırsal bölge sakinlerine nazaran kent bölgesi sakinlerinin daha kaliteli kamusal mal ve hizmetlerinden ve sosyal güvenlik sistemlerinden faydalandığı gözlemlenebilmektedir (Ji ve Zhang, 2019). Ancak aşırı kentleşme, yerel yönetim idarelerinin zaman içerisinde birçok ekonomik, sosyal ve mali problemle karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır. Günümüzde belediyeler, artan borç yükü ve yerel harcamaların finanse edilmesi için temel kamusal hizmetlerde kesinti yaşatmayan, şehir sakinleri için yaşam refahını artıran ve yerel mali sürdürülebilirlik seviyesini iyileştiren çözüm yolları aramaktadır.

Kamu maliyesinin; kamusal hizmet sunmak, geliri yeniden dağıtmak ve iş döngüsünün dalgalanmalarını yumuşatmak için gelir toplama ve harcama politikalarına dayandığı bilinmektedir. Günümüzde hükümetlerin ilgili fonksiyonları ne oranda etkili yaptığı, çeşitli verilerin toplanması, işlenmesi ve bu verilere göre hareket edebilme kabiliyetine bağlıdır. Dijitalleşme ve teknolojinin gelişimi, vergi toplama ve harcama politikaları ve ilgili politikaların uygulama şekillerini enformasyonel olarak şekillendirmektedir. Özetle, kamu maliyesi diğer pek çok alan gibi dijital bir devrim geçirmektedir (Gupta vd., 2018).

Son dönemde bu bağlamda literatürde gelişen yaygın görüşe göre mevcut öz kaynaklar ile yatırım getirisinin en üst düzeye çıkarıldığı akıllı büyüme stratejileri yerel yönetimlerin mali yapısını iyileştirebilmektedir. İlgili stratejiler, uzun vadede hem yerel harcamalardan tasarruf edilmesi hem de gelirleri artırması yönü ile ön plana çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde ilgili stratejiler ile 2000-2025 yılları arasında dünyada elde edilen potansiyel tasarruf tutarı ulaşım alanında 110 milyar dolar ve altyapı maliyetlerinde ise 12,6 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Öte yandan akıllı şehir projeleri ile yerleşkeler arası güvenli ağlar oluşturulması vasıtasıyla emlak vergisi gelirlerinde iyileşme sağlanabilmektedir (EPA, 2014). Bu kapsamda yapılan bir diğer araştırmaya göre bazı Afrika ülkelerinin yerel idarelerinde BİT’in kullanılması ile yalnızca birkaç yıl içerisinde vergi tahsilatının %50’nin üzerinde artış yaşadığı gözlemlenmiştir. Ek olarak İngiltere’de uygulamaya konulan bir uygulama vasıtasıyla mükelleflere ilişkin veri eşleştirmesi yapılmış ve yaklaşık yirmi bin vergi kaçırma vakası tespitinin yanı sıra 25 milyon sterlin tasarruf sağlanmıştır (Collin, 2018). Öte yandan dijital teknolojiler vergi tahsilatını iyileştirmenin yanı sıra çeşitli hükümet ve şirketlerin dijital işlem güdülerine ilişkin elde ettiği veriler ile bir ekonomik kriz sürecinde vergi tahsilatı ile iş çevrimleri arasındaki korelasyonu tahmin edebilir. Kullanılma sürülen bu tür bazı sistemler, özellikle yolsuzluğun yaygın olduğu kırılgan devletler için umut verici sonuçlar doğurabilir.

Akıllı şehirlerin mali boyutu; katılımcı bütçe, mali şeffaflık, mali yerelleşme ve mali sürdürülebilirlik kavramlarıyla ilintili olarak ele alınabilir. Aşağıda bu farklı boyutlara genel çerçevede değinilmekle birlikte; yerel yönetimlerde mali yerelleşme ve sürdürülebilirliğin akıllı şehir uygulamalarıyla etkileşimine izleyen 4. başlıkta daha kapsamlı olarak odaklanılmaktadır.

3.1. Akıllı Şehir ve Katılımcı Bütçeleme

Şehir hizmetleri ve yerel kalkınma için önemli bir araç haline gelen akıllı şehir projelerinin başarıyla idame ettirilmesi için önemli mali stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır. Merkezi ve yerel yönetimler tarafından belirlenecek olan mali stratejiler, hem özel sektör ile yürütülen kamu özel ortaklığı girişimlerinin hem de altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi ve gelir sağlanması için büyük önem arz etmektedir (Hodzic vd., 2021). Öte yandan akıllı şehirler, merkezi ve yerel yönetimlerin kapsam alanında bulunduğu gibi vatandaşların da direkt olarak katılım sağladığı bir yapıya sahip olabilmektedir. Çevrimiçi bazı araçlar vasıtasıyla şehir sakinlerinin bütçe görüşmesi ve diğer karar alma süreçlerine dahil olduğu katılımcı bütçe uygulamaları buna örnek verilebilir (David vd., 2015). Akıllı şehirciliğin önemli mali boyutlarından birini oluşturan katılımcı bütçeleme süreci sonucunda elde edilen sonuçlar ile kamu politikalarının geliştirilmesi, daha ulaşılabilir ve kaliteli kamu kaynaklarının sunulması ve sosyal sermayenin artırılması gibi faydalar sağlanabilmektedir (Conroy ve Cowley, 2005 ve Hollands, 2020).

3.2. Akıllı Şehir ve Mali Şeffaflık

Mali şeffaflık, kamu kurum ve kuruluşlarının mali performansı hakkında yorum yapılabilmesi için ilgili idarelerin açık, güvenilir, kapsamlı, anlaşılır ve uluslararası standartlara uygun mali bilgilerin açıklanmasını ifade etmektedir. Akademik yazında kamu kurum ve kuruluşlarında mali disiplinin sağlanması için önemli mali stratejilerden biri olarak kabul edilen mali şeffaflığın artmasının kamu harcamalarının verimliliğini artırdığı kabul edilmektedir (Craig ve Kopits, 1998).

Giffinger (2007) Modeli’ne göre akıllı yönetişimin önemli bir kolunu oluşturan şehir vatandaşlarının karar alma sürecine katılımının kamu mali yönetiminin önemli araçlarından olan mali şeffaflık ve mali hesap verebilirliği artırdığı kabul edilmektedir. Özetle, akıllı şehir projeleri ve BİT uygulamaları ile güçlenen mali şeffaflık ve katılımcı bütçe sürecinin yerel otoritelerin yerel kamusal mal ve hizmetler için yaptıkları kamu harcamaları ve hedefledikleri çıktı arasındaki ilişkiyi pozitif olarak etkilemesi beklenmektedir.

3.3. Akıllı Şehir ve Mali Yerelleşme

Rondinelli (1983)’e göre “yerelleşme”, plan, yönetim ve kamu kaynaklarının tahsisi ile ilgili sorumluluk, görev ve yetkilerin merkezi kamu kurum ve kuruluşlarından yerel yönetim idarelerine aktarılmasını ifade etmektedir. Bir diğer tanıma göre ise “yerelleşme”, merkezi yönetimde toplanan bazı fonksiyonların, gerektirdiği tüm idari, politik ve ekonomik kapsam ve yetkileri ile coğrafi ve yasal olarak sınırlandırılmış olan yerel yönetim idarelerine devredilmesidir (Faguet ve Sanchez, 2008). Özetle yerelleşme, halka daha yakın olan yerel otoritelerin seçmen ve vatandaş tercihlerine daha duyarlı olduğu tezinden hareketle gelişmekte ve hükümette toplanan işlev ve fonksiyonların farklı yönetim birimlerine devredilmesini konu almaktadır (Oates, 1999).

“Mali yerelleşme” kavramı ise yerel yönetimlerin anayasa ve belirli yasalar tarafından verilen kamu ve vergi gelirlerini artırma, harcama faaliyetlerini yürütme yetkisine sahip olmasını ifade etmektedir (Tanzi, 1995). Mali yerelleşme, harcama sorumluluğunun ve gelirin tahsisi, kurumlar arası mali transferi ve yerel yönetim borçlanması gibi unsurlara sahiptir (UNDP, 2015). Akıllı yönetişimin temel ilkelerine benzer şekilde Sow ve Razafimahefa (2015)’a göre mali yerelleşme de vatandaş-tercih eşleştirmesini ve tahsis verimliliğini geliştiren bir yapıya sahiptir. Kısıtlı alan ve kaynaklar altında yerel idareler üzerinde baskı oluşturarak yerel hesap verebilirliği artırabilmektedir. Mali yerelleşme seviyesinin artması, vatandaş ihtiyaçlarının giderilmesi için yerel otoritelerin yaratıcılığını ve yenilikçi uygulamalarını geliştirebilmektedir. Bu durum, yerel idarelerin modernize ve akıllı sistemler aracılığıyla sahip oldukları kapasitelerini artırmasının bir yolu olarak görülebilmektedir.

3.4. Akıllı Şehir ve Mali Sürdürülebilirlik

Akıllı şehrin mali boyutunun en önemli kollarından birini ilgili yerel yönetim idarelerinin mali sürdürülebilirlik seviyeleri oluşturmaktadır. En genel tanımı ile “mali sürdürülebilirlik” kavramı, bir hükümetin kamu maliyesinin, mali planlarını gelecek için belirlenen gelir ve yükümlülük seviyesinin yanı sıra birçok sosyoekonomik faktöre bağlı stratejik planların da uzun vadede güvenilir bir seviyede tutulmasını ifade etmektedir (OECD, 2013). Akademik yazında genel kabul gören bir diğer tanıma göre ise mali sürdürülebilirlik, bir hükümet idaresinin sahip olduğu borç stokunun gayrisafi milli hasılaya oranı ile ilişkilendirilen ve ilgili idarenin borçluluk birikimini ve seviyesini belirlemek için kullanılan bir ölçüt olarak tanımlanmaktadır (Blanchard vd., 1990).

Mali sürdürülebilirlik, yalnızca merkezi veya yerel hükümetin bütçe kısıtı altında zamanlar arası mali yükümlülükleri yerine getirme kabiliyetini değil, aynı zamanda kamu maliyesi için oluşabilecek potansiyel mali risklerin belirlenmesi için de oldukça önemli bir kavramdır. Örneğin Cid ve Garcia (2022)’a göre yerel idarelerin akıllı şehir girişimlerine yönelik mali kapasitesi ölçülürken ilgili projelerin başlatılması için uygun zamanın belirlenmesi, uygulama aşamalarında karşılaşılabilecek potansiyel risklerin saptanması ve mali fayda ve sınırların değerlendirilmesi mali sürdürülebilirlik sayesinde mümkün hale gelmektedir.

Mali sürdürülebilirlik kavramı, yerel yönetimler veya belediyeler düzeyinde evrensel bir tanıma sahip olmasa da önemi konusunda bir görüş birliği mevcuttur ve uluslararası literatürde birçok tanıma sahiptir (Sinervo, 2020). Lysiak vd. (2020)’ye göre yerel bağlamda mali sürdürülebilirlik kavramı, yerel idarelerin hem kısa hem uzun vadede halka hizmet sağlama yükümlülüklerinin istikrarlı bir şekilde yerine getirilmesi ve yerel bütçenin tatmin edici bir seviyede kalmasını sağlama kabiliyetidir. Bilindiği üzere yerel bütçeler, hem sınırları içerisinde bulunan yerel hükümet hem de merkezi hükümet için önemli bir sosyoekonomik role sahiptir (Lysiak vd., 2020). Dolayısıyla yerel idareler için hem gelirlerin yönetimi hem de harcama ve borçlanmanın istikrarlı seviyelerde olması veya en genel tabiri ile bütçe dengesinin sağlanması, mali sürdürülebilirliğin önemli bir ölçütünü oluşturmaktadır.

4. Türkiye’de Akıllı Şehir Uygulamalarına Mali Perspektiften Bir Bakış

Türkiye’de akıllı şehir uygulamaları özellikle On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ve yerel yönetimler için ilgili süreçte rehber niteliği taşıyan T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yayımlanan 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı ile uygulama alanı bulmuştur. İlgili uygulamaları hayata

geçirmek için güçlü altyapı ve mali bütçeye sahip olan birçok büyükşehir ve şehir belediyesi başarılı sonuçlar almaktadır. Nitekim, akıllı ulaşım, akıllı yönetim ve akıllı çevre alanında uygulamaya koyduğu projelerle dikkat çeken Konya Büyükşehir Belediyesi, dünya çapında şehirlerin daha yaşanabilir, sürdürülebilir ve ekonomik olması amacını taşıyan “World Smart City Awards” (Dünya Akıllı Şehir Ödülleri) proje yarışmasında finale kalmıştır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2020). Türkiye’de yerel bağlamda ilk akıllı şehir programını uygulamaya koyan İstanbul Büyükşehir Belediyesi ise özellikle 2018 yılından itibaren akıllı mobilite, akıllı çevre, akıllı yönetim ve akıllı ekonomi alanlarında birçok akıllı şehir projesini hayata geçirmiştir. Bursa Büyükşehir Belediyesi ise akıllı şehircilik vizyonunu mali anlamda güçlü temellerle devam ettirme hedefini vurgulamış, bu kapsamda, altyapı ve sağlık gibi alanlarında kullanılmak üzere hibe fon kaynakları elde etmiştir.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde kurulan Akıllı Şehirler Portalı (2023)’nda ülkemizde başarılı başkaca büyükşehir ve şehir belediyelerine ve projelerine yer verilmektedir. Buna göre akıllı şehir bileşenlerine göre tasnif edilen Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’nin 68 projesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin 61 projesi, Sakarya Büyükşehir Belediyesi’nin 47 projesi ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi’nin 37 projesi başarılı proje kapsamında değerlendirilmektedir. İlgili proje yoğunluğunun şehir belediyelerinden ziyade büyükşehir belediyelerinde toplanmış olmasının en büyük nedenlerinden biri ilgili projelere ilişkin teknik altyapı ve mali kaynak eksikliği olarak düşünülebilir. Nitekim, Sarı (2023)’ya göre pek çok yerel yönetim günümüzde akıllı şehirlerin başlangıç maliyetlerine yeterince öz kaynak ayıramamakta, buna ek olarak erişim maliyetlerinin yüksek olması da ilgili finansman kaynağına ulaşabilen şehir sayısını oldukça sınırlandırmaktadır. Bu durum, akıllı şehirlerin finansman yönteminde bazı yenilikçi araçların değerlendirilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim, ülkemizde yerel yönetim öz gelirlerinin yanı sıra merkezden bütçe transferleri, bölge geliştirme ve yatırım teşvikleri ve kamu özel sektör iş birliği gibi finansman yöntemleri de ilgili akıllı şehir projeleri için kullanılabilir. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2019) tarafından yapılan Yerel Yönetim Anketi’nde 232 yerel yönetim tarafından ilgili akıllı şehir projeleri için bütçe ayrılmadığı, bütçe ayıran yerel idarelerin ise ortalama 594.301TL bütçe ayırdığı ve maksimum bütçenin ise 16.629.000TL olduğu tespit edilmiştir (Baloğlu, 2023).

Yerel yönetimler, haiz olduğu sınırlar içerisinde bilindiği üzere birçok kamusal hizmet sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu durum kısıtlı olan bütçelerinin daralmasına sebep olmakta ve yerel yönetimleri asgari harcamalarla şehir sakinlerine en az yük ile gelirlerini ne şekilde yöneteceği ve artıracığı noktasında birçok çözüm yoluna sevk etmektedir. Bu kapsamda artan yerel hizmet talebinin vatandaş-hizmet tercihi eşleştirmesi, tahsis verimliliği ile kamu hizmetlerinin sunum verimliliğinin geliştirilmesi, sınırlı alan ve kaynağın optimal olarak kullanılması için geliştirilen rekabetçi, yaratıcı ve yenilikçi akıllı şehir projelerinin kaynak tahsisini artırması tahmin edilmektedir. Bu bağlamda mali yerelleşme olgusu ile akıllı şehir girişimlerinin bir araya gelmesi ile yerel yönetim idarelerinde

politika ve bütçe süreçlerine katılımın artması beklenebilir. Bu şekli ile dünyada ve Türkiye’de ilgili girişimlerin yerel yönetimler tarafından idame ettirilmesi ve diğer hizmet kollarında aksama yaşanmaksızın finanse edilebilmesi için yerel yönetimlerin harcama, gelir ve borçlanma açısından yetkisel özerklik seviyelerinin değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Tablo 1: Türkiye’de Yerel Yönetim İdarelerinin Türlerine Göre Giderlerinin Toplam Genel Yönetim Bütçe Giderleri İçerisindeki Payı (2018-2021)

Yerel Yönetim İdareleri	2018	2018 (%)	2019	2019 (%)	2020	2020 (%)	2021	2021 (%)
Belediyeler Ve Bağlı İdareler	160.5 04.70	13,12	153.0 45.68	10,76	163.755. 358	9,98	224.235. 194	10,2 1
İl Özel İdareleri	12.48 6.956	1,02	11.26 9.621	0,79	10.159.2 34	0,62	13.283.8 43	0,60
Mahalli İdare Birlikleri	4.067. 782	0,33	2.429. 039	0,17	2.489.75 9	0,15	4.039.50 1	0,18
Yatırım İzleme Koordinasyon Başkanlığı	9.932. 135	0,81	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Mahalli İdareler Arası Aktarımlar	- 3.333. 574	- -0,27	- 3.605. 972	- -0,25	- 3.403.01 2	- -0,21	- 5.732.21 5	- -0,26
Toplam (Yerel Yönetim)	183.6 58.00 7	15,0 1	163. 138. 373	11,4 7	173.001. 339	10,5 5	235.826. 323	10,7 3
Toplam Genel Yönetim Bütçe Gideri (Tgybg)	1.223 .123. 090	100%	1.42 2.14 4.31	100%	1.640.40 9.252	100 %	2.201.01 5.109	100 %

Kaynak: Tabloda yer alan veriler, Muhasebat Genel Müdürlüğü (<https://muhasebat.hmb.gov.tr/>, 2022)’nden ve (Baloğlu, 2023)’den alınmış olup tarafımızca düzenlenmiştir (Bin TL).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nda belirtildiği üzere genel yönetim bütçesi, merkezi yönetim kurumları, sosyal güvenlik kurumları ve mahalli idare kurumlarının bütçelerinin toplamından oluşmaktadır. Harcama tahsisi bağlamında mali yerelleşme seviyesinin belirlenmesi için oluşturulan Tablo 1’de mahalli idareler içerisinde belediye ve bağlı idarelerinin toplam genel yönetim bütçe giderleri içerisinde en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Mahalli idare bütçelerinin en büyük bileşenini oluşturan belediye ve bağlı idarelerin toplam genel yönetim giderleri içerisindeki payı 2018 yılında %13,12 paya sahip iken 2021 yılına gelindiğinde %10,21 seviyesine gerilemiştir. Öte yandan il özel idarelerinin toplam genel yönetim giderleri içerisindeki payı ise 2018 yılında %1,02 iken 2021 yılında %0,60’a gerilemiştir. Mahalli idarelerin üçüncü bileşenini oluşturan mahalli idare birlikleri ise 2018 yılında %0,33 paya sahip iken 2021 yılında bu oran %0,18’e gerilemiştir. Tüm mahalli idarelerin toplamının genel yönetim giderleri içerisindeki

payı ise 2018 yılında %15,01 iken 2021 yılında %10,73 seviyesine gerilemiştir (Baloğlu, 2023).

Özetle, akıllı Şehir uygulamalarının yerel bağlamda finanse edilmesi ve altyapı ve üstyapı uygulamalarının sürdürülebilirliği için büyük önem arz eden harcama tahsisinde merkezi yönetimin göreli ağırlığı artmaktadır.

Tablo 2: Türkiye’de Yerel Yönetim İdarelerinin Gelir Kalemlerine Göre Genel Yönetim Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (2018-2021)

Gelir Türleri	2018	2018 (%)	2019	2019 (%)	2020	2020 (%)	2021	2021 (%)
Vergi Gelirleri	14.507.159	1,3	15.715.805	1,2	18.299.223	1,2	23.423.954	1,2
TeŐebbüs Ve Mülkiyet Gelirleri	30.559.091	2,7	30.104.557	2,3	31.515.860	2,1	41.150.445	2,0
Alınan BađıŐ Ve Yardımlar İle Özel Gelirler	14.900.379	1,3	9.580.781	0,7	9.871.531	0,7	14.747.984	0,7
Faizler, Paylar Ve Cezalar	86.352.655	7,7	85.859.731	6,7	104.461.246	7,0	147.522.685	7,3
Sermaye Gelirleri	11.079.049	1,0	8.803.267	0,7	8.887.055	0,6	13.863.607	0,7
Alacaklardan Tahsilâtlar	540.243	0,0005	1.177.627	0,001	895.515	0,001	879.287	0,0004
Toplam (Yerel Yönetim)	157.938.576	14,1	151.241.768	11,8	173.930.430	11,6	241.587.962	11,9
Toplam Genel Yönetim Bütçe Geliri(Tgybg)	1.118.965.017	100%	1.284.584.103	100%	1.495.761.890	100%	2.027.059.622	100%

Kaynak: Tabloda yer alan veriler, Muhasebat Genel Müdürlüğü (<https://muhasebat.hmb.gov.tr/>, 2022)’nden ve (Baloğlu, 2023)’den alınmış olup tarafımızca düzenlenmiştir (Bin TL).

Akıllı Şehir uygulamalarının yerel yönetimler nezdinde başarıyla idame ettirilmesi için önem arz eden bir diğer mali yerelleşme unsuru gelir tahsisidir. Gelir tahsisi unsuru, idareler ve yerel idareler arasındaki gelir toplama ve vergilendirmeye ilişkin yetki dağılımını ifade etmektedir. Bu yolla gelir tahsisi, iki idare kolunun elde edeceği gelir kaynakları üzerindeki takdir ve yetki sınırlarını netleŐtirmektedir (Bahl, 2008). Türkiye’de gelir tahsisinin merkezi ve yerel yönetimler arasındaki dağılımını incelemek için Tablo 2 incelendiğinde toplam mahalli idare gelirlerinin genel yönetim bütçe gelirleri içerisindeki payının 2018 yılında %14,1 olduğu, 2021 yılında ise %11,9’a düŐtüđu görülmektedir. Öte yandan toplam genel yönetim bütçe gelirleri içerisinde mahalli idarelerin elde ettiği en yüksek gelirin faizler, paylar ve cezalardan oluŐtuđu gözlemlenmektedir. İlgili gelir türünün genel yönetim bütçe gelirleri içerisindeki payı 2018 yılında %7,7 iken 2021 yılında gelindiğinde %7,3’e gerilemiştir. Özetle, tüm gelir türlerinin 2018-2021 yılları arasındaki genel yönetim gelirleri içerisindeki payının düŐtüđu gözlemlenmektedir. Sonuç olarak, Türkiye’de harcama tahsisinde görülen sonuçlara benzer olarak gelir tahsisinde de daha az yerelleŐen ve giderek merkezileŐen bir yapı görülmektedir.

Tablo 3: Türkiye’de Yerel Yönetim İdarelerinin Toplam Brüt Genel Yönetim Borç Stoku İçerisindeki Payı (2018-2021)

Genel Yönetim İdareleri	2018	2018 (%)	2019	2019 (%)	2020	2020 (%)	2021	2021 (%)
Merkezi Yönetim	4.411.134	94,3	5.436.775	94,9	7.404.962	95,8	9.818.964	96,4
Yerel Yönetim	265.297	5,7	291.260	5,1	320.516	4,1	361.578	3,5
Sosyal Güvenlik Kurumları	41		34		29		22	
Toplam Brüt Genel Yönetim Borç Stoku	4.676.472	100	5.728.069	100	7.725.507	100	10.180.564	100
Kurumlar Arası Konsolidasyon	-471.957	-11,2	-491.370	-9,4	-390.325	-5,3	-302.244	-3,1
Net Genel Yönetim Borç Stoku	4.204.515	100	5.236.700	100	7.335.181	100	9.878.321	100

Kaynak: Tabloda yer alan veriler, Muhasebat Genel Müdürlüğü (<https://muhasebat.hmb.gov.tr/>, 2022)’nden alınmış olup tarafımızca düzenlenmiştir (Milyon TL).

Akıllı şehirlik için kilit role sahip olan mali yerelleşmenin son unsuru olan yerel yönetim borçlanması, kalan diğer üç unsurun (harcama tahsisi, gelir tahsisi ve kurumlar arası mali transferler) sonucunu göstermektedir. Harcama tahsisi ve gelir tahsisi arasında oluşan farkın kurumlar arası mali transferlerle de finanse edilememesi üzerine yerel yönetimler borçlanmaya başvurabilmektedir. Oluşan ilgili fark, uzun vadeli projelerin finanse edilmesi için olduğu gibi başkaca projeler için de gerekli olabilmektedir (UNDP, 2015). Tablo 3’de mahalli idarelerin toplam brüt genel yönetim borç stoku içerisindeki payları incelendiğinde merkezi yönetimin 2018 yılında %94,3 paya sahip olduğu görülmektedir. 2021 yılına gelindiğinde ilgili oran %96,4’e yükselmiştir. Öte yandan yerel yönetimlerin 2018 yılında %5,7 olan payının 2021 yılında %3,5’e gerilediği görülmektedir. Özetle, brüt genel yönetim borç stoku içerisinde merkezi yönetimin büyük bir ağırlığa sahip olduğu ve 2018-2021 yılları arasında ilgili ağırlığını sürekli olarak artırdığı gözlemlenmiştir. Öte yandan ilgili verilere göre 2018-2021 yılları arasında mali yerelleşme seviyesi, borçlanma unsuru açısından da yıldan yıla azalmaktadır.

Akıllı şehir projelerinin bölgesel bazda başarıyla faaliyete alınması ve idame ettirilmesi için önem arz eden mali yerelleşme seviyesinin düşük seviyelerde olması, özellikle sabit başlangıç maliyetli ve birçok şehrin ortak paydasını oluşturan birçok hizmetin kısıtlı bütçe sahibi şehir belediyeleri nezdinde sekteye uğramasına sebep olabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Yerel yönetimlerde gelirin elde edilmiş biçimi ve sistemi ülkelerin siyasi, idari, ekonomik ve geleneksel yapısına göre farklılık gösterebilmesiyle birlikte en temelde öz gelirler, transferler ve borçlanma gelirleri şeklinde bir tasnifleme

yapılabilir. Öz gelir, “ mahalli idarelerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldığı paylar ile yurtdışı ve yurtiçi kurum, kuruluş ve kişilerden alınan her türlü yardım ve bağışlar dışında kalan diğer tüm gelirler” olarak tanımlanabilmektedir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022). Bu bağlamda belediyelere görevleri ile uyum gösteren gelir kaynağının sunulması ve gelir yapısının belediye özerkliğini ve esnekliğini bozmayacak şekilde düzenlenmesi gereği ön plandadır (Arıkboğa, 2016). Nitekim Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) ve Orta Vadeli Program (2015-2017) gibi merkezi yönetim tarafından yayımlanan birçok üst politika metninde de görüleceği üzere yerel yönetimlerde mali imkân ve fırsatlarının artırılması için öz gelirlerinin artırılması gereğinin üzerinde sıklıkla durulmaktadır. Değinildiği üzere birçok akıllı şehir projesinin hayata geçirilememesinin en büyük nedeni belediye veya şehir belediyelerinin sabit maliyetli projelere yönelik yeterli finansman kaynağına sahip olmaması olarak yorumlanabilir. Örneğin T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2019) tarafından yapılan Yerel Yönetim Anketi’nde yapılan mevcut durum analizine göre 2016-2018 yılları arasında 232 yerel yönetim idaresinin halen akıllı şehir için bütçe ayırmadığı saptanmıştır.

Tablo 4: Belediye Türlerine Göre Öz Gelirlerin Toplam Gelirler İçerisindeki Payı (2016-2021)

Yerel Yönetim	2016 (%)	2017 (%)	2018 (%)	2019 (%)	2020 (%)	2021 (%)
Büyükşehir Belediyeleri	24,46	27,34	25,74	23,92	17,28	18,39
İl Belediyeleri	43,33	42,15	40,28	37,86	37,09	36,06
İlçe Ve Belde Belediyeleri	56,34	55,73	53,92	52,29	52,98	52,45
Toplam (Belediye)	40,49	41,23	39,05	37,35	34,87	34,51
Toplam (Yerel Yönetim)	45,96	47,15	45,11	43,32	40,51	39,21

Kaynak: Tabloda yer alan veriler, Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü (<https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/>, 2022) tarafından yayımlanan mahalli idare genel faaliyet raporlarından tarafımızca düzenlenmiştir.

Tablo 4’de Türkiye’de belediye türlerine göre öz gelirlerin toplam gelirler içerisindeki payı, 2016-2021 yılları aralığında incelenmektedir. Türkiye’de belediye türleri; büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve ilçe ve belde belediyeleri olarak tasnif edilmektedir. Buna göre mahalli idare gelirlerinin öz gelirlerinin toplam elde ettikleri gelirleri içerisindeki payı 2016 yılında %45,96 paya sahip iken 2021 yılında %39,21’e düştüğü gözlemlenmektedir. Öte yandan belediye türlerinin tamamının öz gelirlerinin toplam gelirleri içerisindeki payı 2016 yılında %40,49, 2021 yılında ise %34,51 olarak hesaplanmaktadır. Büyükşehir belediyelerinin toplam gelirlerinin içerisindeki öz gelir oranı ise 2016 yılında %24,46 iken 2021 yılında düşüş eğilimi göstererek %18,39’a gerilediği görülmektedir. Ek olarak il belediyelerinde 2016 yılında %43,33 olan öz gelir payı, 2021 yılında %36,06’a gerilediği, ilçe ve belde belediyelerinde ise ilgili payın 2016 yılında %56,34 iken 2021 yılında %52,45’e düştüğü gözlemlenmektedir. Özetle, büyükşehir, il, ilçe ve belde belediyelerinin ve en genel kapsamı ile mahalli idarelerin toplam gelirlerinin

kendi öz gelirlerinden ziyade giderek artan şekilde genel bütçe vergilerinden aldığı paylar veya yurtiçi kurumlardan sağladığı transferlerden oluştuğu görölmektedir.

5. Türkiye’de Akıllı Şehir Uygulamalarının Mali Yapısına İlişkin Tavsiyeler

Dünya’da ve Türkiye’de yerel yönetimler, özellikle son yüzyılda ekonomik, mali ve sosyal boyuta sahip olan birçok küresel tehdide maruz kalmakta ve bu durumu kamusal hizmetlere olan talep artışı takip etmektedir. Dünya üzerindeki birçok yerel idare, özellikle Covid-19 sonrası bütçe kesintileri nedeniyle bazı yerel kamusal mal ve hizmetlerin sunumunda yetersiz kalabilmektedir. Bu kapsamda şehirlerin üzerindeki mali baskının giderilmesi için merkezi ve yerel otoriteler koordineli bir şekilde çalışarak bazı pilot akıllı şehir uygulamalarını hayata geçirmektedir. Akıllı şehir proje ve uygulamalarının faaliyete geçirilmesi ve idame ettirilmesi yoluyla yerel idareler üzerindeki mali baskının giderilmesi ve bu bağlamda mali sürdürülebilirlik hedeflerine yerel düzeyde yeterli harcama, gelir ve borçlanma dinamikleri ile ulaşılması hedefi büyük önem arz etmektedir. Bilindiğı üzere yerel yönetimlerin harcamalarını finanse etmesi veya kamusal mal veya hizmeti sunma yeteneği noktasında meydana gelebilecek kısıtlar, ilgili yerel yönetimler ve vatandaşlar arasında sorunlara yol açabilmektedir. Nihayetinde yerel yönetimler karşılaştıkları hizmet taahhüdü ve harcama yükümlülüklerini ek vergiler almadan yerine getirmeye zorlanmaktadır (McDonald, 2018).

Öte yandan merkezi yönetimler tarafından yayımlanan birçok üst politika metninde de planlı mali politikaların akıllı şehir politikaları için büyük önem arz ettiği, doğru bütçe tahsisi için iyi bir mali yönetimin gerekliliği olduğu ve vatandaşın en yakın birimlerin öz gelirlerinin, kurumsal kapasitelerinin, şeffaflık ve katılımçılık seviyelerinin ve yerel bütçe kapsamının genişletilmesi üzerinde durulmaktadır. Nitekim, Türkiye’de özellikle Covid-19 pandemisi, artan kentleşme ve kur baskısı faktörlerinin bir araya gelmesi yerel yönetim idareleri üzerindeki mali baskıyı artırmış, bu kapsamda merkezi yönetim ve yerel yönetim idareleri koordineli çalışmalar yürütmüştür. Ancak yerel mali sürdürülebilirlik hedefinin ve mali yerelleşme olgusunun önemli bileşenlerini oluşturan harcama, gelir ve borçlanma dinamikleri açısından yerel yönetimlerin merkezi yönetimlere göre oldukça düşük ağırlığa sahip olduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan yerel yönetimlerin kendi gelirlerini yaratabilme potansiyeli olarak da adlandırılabilen öz gelirlerinin düştüğü ve harcama tahsisinde merkezi yönetimin görece ağırlığının arttığı gözlemlenmiştir. Bu şekli ile yerel yönetimlerin bazı sabit maliyetler için merkezi yönetime olan bağıllılığın artması beklenebilir.

Bu bağlamda yerel idareler, dinamik süreci takiben orta ve uzun vadeli mali istikrar seviyesinin korunması için modern ve yenilikçi birçok mali yönetim aracını ve önlemini uygulamak isteyecektir. Hodzic vd. (2021)’e göre mali performans ve

yaşam koşullarının dengesinin yanı sıra bir diğer önemli konu da altyapının verimli kullanılmasına dayanmaktadır. İlgili zorlukların çözülebilmesi için akıllı şehir modeli kullanılabilir ancak bunun için öncelikle uygun mali stratejiler ve yeterli mali kaynaklara ihtiyaç vardır. Türkiye genelinde değerlendirildiğinde üst politika metinleri ile desteklenen akıllı projelerin birçok politika hedefine derç edildiği ancak büyük sabit maliyetli projeler için gerekli olan bütçenin yerel idarelerde giderek azaldığı görölmektedir. Bu durum, yerel yönetimlerin akıllı şehir projelerini finanse etmesi için alternatif finansman modellerini değerlendirmesinin önünü açmaktadır. Öte yandan merkezden transferler ilgili süreç için önemli bir gelir kaynağı olarak görölse de yerel yönetim idarelerinin kendi öz gelirlerini bazı akıllı şehir projeleri ile uzun vadede artırabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Türkiye genelinde yerel yönetim idarelerinin öz gelir, harcama ve borçlanma kısıtları içerisinde olası başarısız akıllı şehir projesi risklerini azaltmak ve bütçe dengesinin korunması için aşağıda sıralanan önerilerin uygulanması önem arz edebilir (Collin, 2018):

- Şehrin vizyonuna uygun teknoloji ve projeler seçilmelidir. İlgili projeler tüm belediye daire başkanlığı ve şube müdürlükleri tarafından desteklenmeli ve belediye hizmetlerinin bütününe ilişkin bir iyileştirme sağlamalıdır.
- Belediye imkanlarına göre proje seçilmelidir. Çoğu proje, belediye faaliyetlerinde bütçeyi iyileştirici etkiye sahip olduğundan ilgili proje başlatılsa da kurumsal kapasite ve kaynak eksikliği akıllı projelerin başarısız sonuçlanmasına sebep olabilir. Dolayısıyla öncelikle gerekli BİT altyapısı kurulmalı ve test edilmelidir.
- Kurumsal kapasiteler güçlendirilmeli ve ilgili daire başkanlıkları ve şube müdürlükleri kalifiyeli insan kaynaklarına yatırım yapmalıdır. Akıllı projeler önemli organizasyonel süreçler ve yüksek vasıflı çalışanlar gerektirmektedir. Aksi halde belediye hizmetlerinin yönetiminde aksaklıklar meydana gelebilir.
- Küçük alanlarda pilot projelerle başlanmalıdır. Pilot akıllı şehir uygulamaları, paydaşların etki ve tepkilerini ölçtükleri için mali yönetim için fayda maliyet ve etki analizine imkân sağlamaktadır.
- Projeler için açık ve esnek bir yasal mevzuat çizilmelidir. Akıllı projelerin uygulanmasından önce yerel yönetimler, yenilikçi mevzuatlar düzenlemeli, bazı projeler uzun vadeli olduğundan dolayı siyasi seçim döngülerinin ötesinde uzun vadeli süreklilik sağlamalıdır.
- Veri gizliliği ve siber güvenlik endişeleri giderilmelidir. Bazı verilerin toplanması şehir yöneticileri için faydalı olsa da bazı şehir sakinleri gizlilik endişesi duyabilir. Yerel yönetimler bu konuda endişeleri giderebilmek için önlemler almalıdır. Özellikle küçük yerel yönetimlerde ilgili sorunların meydana gelebilmesi olasıdır.
- Sistemlerin birlikte çalışabilmesi sağlanmalı ve münferit girişimler engellenmelidir. Örneğin vergileme işleminin münferit şekilde gerçekleşmesi mükellefler için sorun doğurabilir (Collin, 2018).
- Ek olarak, ilgili akıllı şehir proje ve uygulamalarının finansmanı için yerel yönetim öz gelirlerinin yanı sıra bölge geliştirme ve yatırım teşviki ve kamu özel

sektör iş birliği gibi finansman yöntemleri kullanılabilir. Bu yolla, etkinlik ve verimlilik açısından başarılı finansman yöntemleri, harcama ve gelir tahsisindeki kısıtların gevşetilmesini sağlayabilir (Baloğlu, 2023).

Özetle, Türkiye’de gün geçtikçe artan ve özellikle büyükşehir ve şehir belediyelerince tatbik edilen akıllı şehir projelerinin başarıyla idame ettirilmesi, yerel yönetim idarelerinin ilgili hizmetlere tahsis ettiği harcamaların etkinliğine ve kurumsal kapasitenin uygulama başarısına bağlıdır. Bu bağlamda katılımcı yönetişimin gelişimi sağlanmalı, ilgili projeler öncesinde ve sonrasında tahsis edilen harcamaların etkinliğinin ölçülmesi için kapsamlı fayda maliyet ve etki analizleri yapılmalı ve bu sonuçlar kamuoyu ile şeffaf bir şekilde paylaşılmalıdır. Türkiye’de halihazırda faaliyet alanı akıllı şehir olan daire başkanlıkları veya şube müdürlüklerine sahip olmayan büyükşehir ve şehir belediyeleri kurumlar arası koordinasyonun sağlanması için bu alanda teşvik edilmeli, proje olgunluk değerlendirmeleri yapılmalıdır.

6. Sonuç

Küresel bazda giderek artan şehir nüfusunun sosyal, mali ve çevresel alanlarda oluşturduğu birçok problem hem merkezi hem de yerel yönetimleri yenilikçi ve rekabetçi bir dizi kentsel planlama girişimine yöneltmektedir. Kırsal bölgelerden şehirlere olan göç akımı yalnızca nüfus hareketliliği sağlamamakta, aynı zamanda yerel yönetimlerin hizmet ve faaliyet alanını oluşturan eğitim, ulaşım, sağlık, güvenlik, altyapı, haberleşme ve benzeri birçok kamusal mal ve hizmetin sunumunda aksaklıklar meydana getirmektedir. İlgili kamusal hizmet sunum sorunlarının çözülmesi veya giderilmesi için yerel yönetimler, günümüzde etkin, ekonomik, verimli, şeffaf ve rekabetçi arayışlarına girmekte ve sınırlı bütçelerinin kamusal mal ve hizmetin sunumunda daha etkin kullanılabilmesi için akıllı şehir projelerini uygulamaya koymaktadır. Bu yolla yerel yönetimler, küresel çapta gelişen ve yerel olarak sosyal, mali ve ekonomik etkili birçok problemi sürdürülebilirlik çerçevesinde çözmeyi planlamaktadır. Akıllı şehir uygulamalarının yüksek başlangıç maliyetlerine sahip olması nedeniyle; yerel yönetimlerin ilgili uygulamaları planlaması, faaliyete geçirmesi ve idame ettirmesi için sahip oldukları bütçe kaynaklarını etkin olarak yönetebilmesi gerekmektedir. Bu durum, Türkiye’deki yerel yönetimlerin mali yerelleşme unsurları olan harcama, gelir ve borçlanma tahsis seviyelerini kapsayan mali kapasite ve kompozisyonlarının değerlendirilmelerini önemli hale getirmektedir. Bu makale kapsamında 2018-2021 yılları arasında Türkiye’deki yerel yönetimlerin toplam genel yönetim harcamaları ve borçları içerisindeki seviyeleri incelenmekte ve ilgili yıllar içerisinde yerel yönetimlerin payının düşüş yaşadığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda 2018-2021 yılları içerisinde yerel yönetimlerin kendi öz gelirlerinden ziyade merkezden alınan ödenek ve transferlere olan bağlılıklarının arttığı izlenmektedir. Sonuç olarak, yerel mali sürdürülebilirlik hedefinin ve mali yerelleşme olgusunun önemli bileşenleri olan harcama, gelir ve borçlanma

dinamikleri açısından merkezi yönetimlerin yerel yönetimlere nazaran oldukça büyük bir payının olduğu ve giderek bu ağırlığını artırdığı görülmektedir. Öte yandan yerel yönetimlerin kendi gelirlerini yaratabilme potansiyeli olarak tanımlanabilen öz gelirlerinin toplam gelirleri içerisindeki payının düşmesi, yerel yönetimlerin merkeze bağımlılığının arttığının bir göstergesi olmaktadır. Bu kapsamda, yerel yönetimlerin gelir yaratma potansiyellerinin geliştirilmesi, bununla birlikte gerek yerel gerekse merkezi yönetimler üzerindeki mali baskının azaltılabilmesi için akıllı Şehirlerin finansmanında alternatif modellerinin hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Bu makalede ilgili sonuçlara ek olarak, akıllı Şehirlerin mevcut potansiyel risklerinin azaltılması ve kamu harcamasının etkinliğinin sağlanması için yerel yönetimler tarafından proje öncesi ve sonrası bazı faktörlerin dikkate alınması önerilmektedir. Bu neriler kapsamında; yerel yönetimler, akıllı Şehir projelerini tatbik etmeden önce fayda maliyet analizi, sonrasında ise etki analizi yapmalıdır. Öte yandan ilgili projelerin uzun vadede baŐarıya ulaŐabilmesi için Şehrin vizyonuna uygun projeler seçilmeli, belediye imkanları gözetilmeli, kurumsal kapasite ve kalite artırılmalı, kk alanlarda pilot uygulamalara baŐvurularak riskler belirlenmeli, veri güvenliği noktasındaki endiŐeler giderilmeli ve sistemlerin ortak veri ile çalıŐması sağlanarak münferit iŐlemlerden kaçınılmalıdır. Son söz olarak, Türkiye’de gün geçtikçe artan ve özellikle büyükşehir ve Şehir belediyelerince tatbik edilen akıllı Şehir uygulamalarının mali açıdan başarıyla sürdürülmesi, yerel yönetimlerin ilgili harcamalara tahsis ettiği harcamaların etkinliğine ve kurumsal kapasitenin proje takibine bağlı olmaktadır.

Kaynaklar

Akıllı Şehirler Portalı. (2023). Türkiye'den başarılı örnekler. <https://www.akillisehirler.gov.tr/basarili-ornekler/> URL adresinden 06.07.2023 tarihinde alınmıştır.

Akpınar, A. ve Nohutçu, A. (2022). Türkiye’de yerel yönetimler akıllı şehirler için ne kadar hazır?: Politika belgeleri üzerinden bir inceleme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 1-21. <https://doi.org/10.30794/pausbed.941342>

Albino, V., Berardi, U. ve Dangelico, R. M. (2015). Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives. *Journal of urban technology*, 22(1), 3-21. <https://doi.org/10.1080/10630732.2014.942092>

Arıkboğa, Ü. (2016). Türkiye’de belediyelerin gelir yapısı: Sorunlar ve çözüm önerileri/Revenue structure of municipalities in Turkey: Problems and solution proposals. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 276-297.

Baloğlu, O. (2023). Yerel yönetimlerde akıllı şehir uygulamalarının mali açıdan değerlendirilmesi: Türkiye deneyimi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Berntzen, L. ve Johannessen, M. R. (2016, Haziran). The role of citizens in “smart cities.”. *Management International Conference*, Slovenya, 1-9.

Blanchard, O. J., Chouraqui, J. C., Hagemann, R. ve Sartor, N. (1991). The sustainability of fiscal policy: New answers to an old question. *OECD Economic Studies*, 15, 1-36.

Caragliu, A., Del Bo C. ve Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of Urban Technology*, 18(2), 65-82. <https://doi.org/10.1080/10630732.2011.601117>

Collin, M. N. (2018). The impact of smart technologies in the municipal budget: Increased revenue and reduced expenses for better services. *URAIA*, 1-177.

Conroy, M. M. ve Evans-Cowley, J. (2005). Informing and interacting: The use of e-government for citizen participation in planning. *Journal of E-Government*, 1(3), 73-92. https://doi.org/10.1300/J399v01n03_05

Craig, M. J. ve Kopits, M. G. (1998). Transparency in government operations. *International Money Fund*, 158, 1-42. <https://doi.org/10.5089/9781557756978.084>

David, N., Justice, J. ve McNutt, J. G. (2015). Smart cities are transparent cities: The role of fiscal transparency in smart city governance. Bolivar, M. P. R. (Ed.), *Transforming city governments for successful smart cities* (69-86) içinde. Springer.

Baloğlu, O. & İyidoğan, V. P. (2023). Türkiye’de Akıllı Şehir Uygulamasına Yerel Yönetimlerin Mali Görünümü Çerçevesinde Bir Bakış. *BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies*, 5(Special), 252-272. doi:10.47103/bilturk.1327384

Delitheou, V., Meleti, V. ve Athanassopoulos, C. G. (2019). Green economy and smart city. *Journal of Reliable Intelligent Environments*, 5(5), 235-240. <https://doi.org/10.1007/s40860-019-00092-z>

EPA. (2014). smart growth and economic success: Strategies for local governments. *US Environmental Protection Agency*, 1-23. <https://www.epa.gov/smartgrowth/smart-growth-and-economic-success-strategies-local-governments>

Estevez, E., Lopes, N. ve Janowski, T. (2016). Smart sustainable cities: Reconnaissance study. *United Nations University*, 1-330.

Faguet, J. P. ve Sanchez, F. (2008). Decentralization’s effects on educational outcomes in Bolivia and Colombia. *World development*, 36(7), 1294-1316.

Fan C. C. (2008). Migration, Hukou, and the city. Yusuf, S. ve Saich, T. (Ed.), *China urbanizes: Consequences, strategies, and policies* (65-90) içinde. World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-7211-1>

Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H. ve Meijers, E. (2007). City-ranking of European Medium-Sized Cities. *Centre of Regional Science*, 1-26.

Gupta, S., Keen, M., Shah, A. ve Verdier, G. (2018). Public finance goes digital. *Finance and Development*, 55, 12-15.

Hodzic, S., Alibegovic, D. J. ve Drazenovic, B. O. (2021, 26-27, Mart). The Importance of fiscal strategies for smart cities. *66th International Scientific Conference on Economic and Social Development*, Rabat, Fas, 161-168.

Hollands, R. G. (2020). Will the real smart city please stand up?: Intelligent, progressive or entrepreneurial?. Willis, K. S. ve Aurigi A. (Ed.), *The Routledge companion to smart cities* (1. Baskı). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315178387>

Ji, L. ve Zhang, W. (2019). Fiscal Incentives and sustainable urbanization: Evidence from China. *Sustainability*, 12(1), 1-12. <https://doi.org/10.3390/su12010103>

Kaygısız, Ü. ve Aydın, S. Z. (2017). Yönetişimde yeni bir ufuk olarak akıllı kentler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 59-61. <https://doi.org/10.20875/makusobed.292381>

Kozlowski, W. ve Suwar K. (2021). Smart city: Definitions, dimensions, and initiatives. *European Research Studies Journal*, (3), 509-520. <https://doi.org/10.35808/ersj/2442>

Kumar, V. (2020). Smart living for smart cities. Kumar, V. (Ed.), *Smart living for smart cities* (3-71) içinde. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-15-4615-0_1

Lysiak, L., Kachula, S., Hrabchuk, O., Filipova, M. ve Kushnir, A. (2020). Assessment of financial sustainability of the local budgets: case of Ukraine. *Public and Municipal Finance*, 9(1), 48-59. [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.09\(1\).2020.05](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.09(1).2020.05)

Baloğlu, O. & İyidoğan, V. P. (2023). Türkiye’de Akıllı Şehir Uygulamasına Yerel Yönetimlerin Mali Görünümü Çerçevesinde Bir Bakış. *BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies*, 5(Special), 252-272. doi:10.47103/bilturk.1327384

Manville, C., Cochrane, G., Cave, J., Millard, J., Pederson, J. K., Thaarup, R. K., Liebe, A., Wissner, M., Massink, R. ve Kontterink B. (2014). Mapping smart cities in the EU. *European Parliament*, 1-197.

McDonald III, B. D. (2018). Local governance and the issue of fiscal health. *State and Local Government Review*, 50(1), 46-55. <https://doi.org/10.1177/0160323X18765919>

Nam, T. ve Pardo, T.A. (2011, 12-15, Haziran). Conceptualizing smart city with dimensions of technology, people, and institutions. *12th Annual International Conference on Digital Government Research*, Maryland, ABD, 1-11. <https://doi.org/10.1145/2037556.2037602>

Oates, W. E. (1999). An essay on fiscal federalism. *Journal of Economic Literature*, 37(3), 1120-1149. <https://doi.org/10.1257/jel.37.3.1120>

OECD. (2013). *Government at a glance 2013*. OECD Publishing. 1-195. https://doi.org/10.1787/gov_glance-2013-en

Probst, L., Monfardini, E., Frideres, L., Cedola, D. ve Luxembourg, P. (2014). Smart Living Smart construction products and processes. *European Union*, 1-14.

Puron-Cid, G. ve Gil-Garcia, J. R. (2022). Are smart cities too expensive in the long term? Analyzing the effects of ICT infrastructure on municipal financial sustainability. *Sustainability*, 14(10), 1-23. <https://doi.org/10.3390/su14106055>

Ramaprasad, A., Ortiz, A.S. ve Syn, T. (2017, Eylül). A unified definition of a smart city. *16th International Conference on Electronic Government*, St. Petersburg, Rusya, 13-24. https://doi.org/10.1007/978-3-319-64677-0_2

Rondinelli, D. A., Nellis, J. R. ve Cheema, G. S. (1983). Decentralization in developing countries. *World Bank Staff Working Paper*, (581), 13-28.

Sarı, V. İ. (2023). Akıllı Şehirler kamu kaynaklarıyla finanse edilebilir mi?. https://emsal.com/akilli-sehirler-kamu-kaynaklariyla-finanse-edilebilir-mi/#Belediyeler_Akilli_Sehirler_Icin_Yeterince_Oz_Kaynak_Ayiramiyor URL adresinden 06.07.2023 tarihinde alınmıştır.

Sinervo, L. M. (2020). Financial sustainability of local governments in the eyes of Finnish local politicians. *Sustainability*, 12(23), 1-16. <https://doi.org/10.3390/su122310207>

Sow, M. ve Razafimahefa, M. I. F. (2015). Fiscal decentralization and the efficiency of public service delivery. *International Monetary Fund Working Paper 15/59*, 1-29.

T.C. Çevre Şehircilik ve İlim Değişikliği Bakanlığı. (2019). *2020- 2023 Ulusal akıllı Şehirler stratejisi ve eylem planı*. 1-658.

Baloğlu, O. & İyidoğan, V. P. (2023). *Türkiye’de Akıllı Şehir Uygulamasına Yerel Yönetimlerin Mali Görünümü Çerçevesinde Bir Bakış*. *BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies*, 5(Special), 252-272. doi:10.47103/bilturk.1327384

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2020). *Yöneticiler için akıllı şehirler: Akıllı şehirler kapasite geliştirme ve rehberlik projesi*. 1-127. <https://www.akillisehirler.gov.tr/egitim-yoneticiler-icin-akilli-sehirler/>

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). *2021 yılı mahalli idareler genel faaliyet raporu*. Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü.

Tanzi, V. (1995). Fiscal Federalism and decentralization: Review of Some Efficiency and Macroeconomic Aspects. Pleskovic, B. ve Bruno (Ed.), M. *Annual World Bank Conference on Development Economics 1995* (294-315) içinde. World Bank Publications.

Timilsina, G. R. ve Dulal, H. B. (2008). Fiscal policy instruments for reducing congestion and atmospheric emissions in the transport sector: A review. *World Bank Policy Research Working Paper*, (4652), 1-42. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-4652>

Tyas, W. P., Nugroho, P., Sariffuddin, S., Purba, N. G., Riswandha Y. ve Sitorus G. (2019, Mart). Applying smart economy of smart cities in developing world: Learnt from Indonesia’s home based enterprises. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1-12. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/248/1/012078>

UNDP. (2015). Fiscal decentralisation and poverty reduction. United Nations Development Programme, 1, 1-24. <https://www.undp.org/asia-pacific/publications/fiscal-decentralisation-and-poverty-reduction> URL adresinden 15.10.2022 tarihinde alınmıştır.

United Nations. (2019). World urbanization prospects 2018: highlights. Department of Economic and Social Affairs. 1-30.

Witon, A. (2013). Economic effects of the urbanization process in China. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 1(3), 57-70. <https://doi.org/10.15678/EBER.2013.010305>

Yolsuzluk ve Kamu Kesimi Büyüklüğü: Panel Nedensellik Analizi ile Bir İnceleme

Nazmiye Tekdemir ^a

^aKirikkale University, Türkiye,

nazmiyekirik@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0002-7292-569X>

ARTICLE INFO

Research Article

2023, Vol. 5(Special), 273-289

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 07.07.2023

Accepted: 14.07.2023

Available Online: 19.08.2023

JEL Code: D73, H50, C33

Keywords: Corruption,
Government Size, Panel Data

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk,
Kamu Kesimi Büyüklüğü, Panel
Veri

"Corruption and Government Size: An Examination with Panel Causality Analysis"

Abstract

The primary objective of this study is to ascertain the direction of the reciprocal causality relationship between corruption, which holds significance at both national and international levels, and the government size. Within this framework, estimations were conducted for 24 European countries with available data spanning the period 1996 to 2021, employing two distinct models: one in which corruption explicates variations in the government size, and another in which the government size elucidates variations in corruption. The findings from both cointegration testing and causality analysis collectively reveal an observed relationship from the government size to corruption. In essence, it confirms that the causality flows from the government size to instances of corruption. Nevertheless, the results obtained do not establish a significant short-term or long-term relationship from corruption to the government size. In this context, it is imperative to duly consider these estimative outcomes that underscore the decisive impact of the public sector on corruption, particularly in shaping the course of public policies.

Öz

Bu çalışmanın hazırlanmasındaki temel güdü ulusal ve uluslararası boyutta önemli bir gündem olan yolsuzluk ile kamu kesimi büyüklüğü arasındaki karşılıklı nedensellik ilişkisinin yönünü tespit etmektir. Bu çerçevede 1996-2021 yılları arasında verilerine ulaşılabilen 24 Avrupa ülkesi için yolsuzluğun kamu kesimi büyüklüğünü açıkladığı ve kamu kesimi büyüklüğünün yolsuzluğu açıkladığı 2 ayrı modelde tahminler yürütülmüştür. Sonuç olarak gerek eş bütünleşme testinde gerekse nedensellik analizinde kamu kesimi büyüklüğünden yolsuzluğa doğru bir ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir. Diğer bir ifadeyle ilişkinin yönünün kamu kesimi büyüklüğünden yolsuzluğa doğru olduğu doğrulanmıştır. Buna karşın elde edilen bulgular neticesinde yolsuzluktan kamu kesimi büyüklüğüne doğru ne kısa dönemli ne de uzun dönemli bir ilişkinin varlığı saptanamamıştır. Bu çerçevede kamusal politikaların yönlendirilmesinde, kamu kesiminin yolsuzluklar üzerindeki belirleyiciliğini belirginleştiren bu tahmin sonuçlarının dikkate alınması önem arz etmektedir.

To cite this document: Tekdemir, N. (2023). Public Sector Size and Corruption: Panel Causality Analysis. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 5(Special), 273-289. doi: 10.47103/bilturk.1324117

1. Giriş

Erişilebilir yolsuzluk endekslerinin artmasıyla birlikte yolsuzluk üzerine yapılan çalışmalara ilgi de gittikçe artmıştır. Bu noktada kamu kesiminin varlığı ve yaptığı harcamalar dolayısıyla kamu kesimi büyüklüğü ve yolsuzluk arasındaki ilişkininde sıklıkla üzerinde durulan bir konu olduğu görülmektedir. Bir taraftan daha büyük bir kamu kesiminin daha fazla bürokratik yapılanma nedeniyle yolsuzluğu artırabileceği görüşü üzerinde durulurken diğer taraftan daha demokratik bir yapılanmaya geçiş döneminde daha büyük bir kamu kesiminin polis ve hukuk devleti boyutu ile yönetim kurumlarını güçlendirilmesi aracılığıyla yolsuzluğun azalabileceği üzerinde durulmaktadır. Bu gibi durumların varlığı gerek politika yapıcılar için gerekse Dünya Bankası ve IMF gibi yolsuzluğu kontrol etmek için kılavuzlar sunan ulus üstü kuruluşlar için kamu kesimi büyüklüğünün ve etkisinin belirlenmesinde yol gösterici bir role sahiptir.

Öte yandan özellikle kamu ekonomisi yazınına yakından bakıldığında, kamu kesimi büyüklüğünün yolsuzluğu açıklama noktasında dışsal bir değişken olduğunun düşünülmesinin hatalı veya eksik bir kanı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kamu kesimi büyüklüğü ile yolsuzluk arasında olumlu veya olumsuz bir ilişki olabileceği düşüncesinin temel nedeni aslında özellikle kamu kesimi büyüklüğündeki bir artışın bürokratlara ve politika yapıcılara yolsuzluk potansiyeli olan faaliyetlerde bulunmaları için daha fazla fırsat sağlayabilme imkânı yaratıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin kamu kesiminin büyüklüğü konusuna daha temkinli yaklaşan Kamu Tercihi Teorisyenlerine göre kaynakların yanlış tahsisi sorunun da en önemli nedenlerinden olarak kamu kesiminin müdahalesi neticesi ortaya çıkan devlet başarısızlığı, piyasa başarısızlığından çok daha ciddi sonuçlar doğurabilme kapasitesine sahiptir.

Bu bağlamda hazırlanan bu çalışmada öncelikle yolsuzluk ve kamu kesimi büyüklüğü kavramları ele alınmış ve teorik bir çerçevede ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Akabinde ilgili literatürü takiben yolsuzluk ve kamu kesimi büyüklüğü arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yolsuzluk ve kamu kesimi büyüklüğü arasındaki ilişkiyi konu alan ampirik literatür incelenmiştir. Çalışmanın ampirik uygulama kısmında ise 1996-2021 yıllarını kapsayan bir panel nedensellik analiziyle yolsuzluk ve kamu kesimi büyüklüğü arasındaki karşılıklı nedensellik ilişkisine bakılmıştır. Ve son olarak ampirik uygulamalar neticesinde ulaşılan tahmin bulguları değerlendirilmiş ve çeşitli politika önerilerine yer verilmiştir.

2.Yolsuzluk ve Kamu Kesimi Büyüklüğü: Kavramsal ve Teorik Çerçeve

Yolsuzluk, boyutu birbirinden farklı olmakla birlikte dünya çapında karşılaşılan ciddi bir problemdir. Ancak genel kabul gören bazı temel hususlar hariç yolsuzluk ve yolsuzluk algısı, bir toplumun hatta toplumu oluşturan kişilerin kuralları nasıl anladığına ve neyin yasak oluşturduğuna bağlı olduğu için kültürel bir olgu olarak da değerlendirilebilir. Bu gibi nedenlerden ötürü yolsuzluğa dair üzerinde uzlaşılabilen tek bir tanım bulunmamaktadır. Örneğin Tanzi'ye göre yolsuzluk; hükümet yetkililerinin kamu politikalarının oluşumunda ve uygulanmasında, otoritelerini kişisel çıkarları için kullanmalarıdır. Bu tanıma göre yolsuzluk, hükümetlerin etkin kaynak tahsisini bozan bir etkiye sahiptir (Gupta, Davoodi, & Alonso-Terme, 1998, s. 5). Ancak bazı yazarlara göre; yolsuzluğu sadece kamu kesimine özgü bir sorun olarak ele almak da eksik bir değerlendirme olarak görülmektedir. Bu noktada, kamu ve özel kesim arasında bir ayrım yapmaktansa, yolsuzluğu genel olarak ekonomik tüm aktörlerle özdeşleştiren, Kruger'ın (1974) tanımı daha kapsayıcı görülmektedir. Şöyle ki, Kruger'a göre yolsuzluk; kimi ekonomik faaliyetlerin devlet tarafından kısıtlanması sonucu yaratılan rantların, yasa dışı yöntemlerle elde edilmeye çalışılması faaliyetleridir (Tosun, 2001, s. 98).

Yolsuzluk gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak gözlemlenen bir olgudur. Ancak bir ülkedeki mevcut devlet kurumlarının yapısı ve politik süreç yolsuzluk düzeyinin önemli bir belirleyicisidir. Yani denetleme ve kontrol mekanizmaları daha zayıf toplumlar daha yüksek yolsuzluk seviyeleriyle mücadele halinde kalmaktadırlar. Ayrıca, özellikle yolsuzluğun yasadışılığı ve gizliliği, vergilendirme faaliyetlerini de azalttığından toplumlar üzerinde yüksek maliyetlere ve kırılmaz bir kısır döngüye neden olmaktadır **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.** Diğer bir ifadeyle yolsuzluk, demokratik yönetimi ve hukukun üstünlüğünü zayıflatan ve ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkileyen yıkıcı bir faaliyettir. Çoğu toplum bu faaliyetleri, yakalama önlemlerinin ve tedbirlerinin artırılması, cezaların caydırıcılık noktasında daha işlevsel olması veya ekonomik büyümenin sağlanması ve eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması gibi çeşitli tedbirlerle kontrol etmeye çalışmaktadır (Schneider, 2006, s. 3).

Ayrıca yolsuzluk, çoğunlukla mali ve politik unsurların bir etkileşimi olarak ele alınmaktadır. Bird vd. (2006); "Ülkelerin, mali sistemleri büyük ölçüde siyasi güçlerinin ve kurumların dengesini yansıtmaktadır. Bu bakımdan, eğer vatandaşlar çıkarlarının ve tercihlerinin siyasi kurumlarda düzgün bir şekilde temsil edildiğini ve yeterli miktarda kamu malı ve hizmeti aldıklarını düşünüyorlarsa, devletle özdeşleşmeleri ve sisteme katkıda bulunma isteklilikleri artar. Öte yandan, yolsuzluğun yaygın olduğu verimsiz bir durumda vatandaşlar siyasi otoriteye çok az güvenirlir ve bu nedenle devlete yardımcı olma noktasında isteksiz hareket ederler. Aynı şekilde siyasetçiler ve bürokratlar, kaynakların tahsisi üzerinde büyük

bir ihtiyari güce sahip olurlarsa da yolsuzluklar artar ve kayıt dışılık daha da derinleşir. (Torgler & Schneider, 2007, s. 4).

Bakıldığında çeşitli kurumsal, coğrafi ve kültürel faktörlerin yolsuzluğun boyutu üzerinde önemli belirleyiciler olduğu görülmektedir. Bunlardan kurumsal faktörler daha çok kamu kesiminin boyutu ve ekonomiye hükümet müdahalenin kapsamı ile ilgili durumları yansıtmaktadır. Bu gibi kurumsal belirleyiciler genel olarak daha içsel faktörler olarak düşünülmektedir. Diğer tarafta coğrafi ve tarihsel kimi faktörler ise politika yapıcılar tarafından çoğunlukla dışsal faktörler olarak düşünülmektedir. Örneğin bir ülkenin coğrafi genişliği gibi ülkeye özgü faktörler hem yolsuzluk faaliyetlerine girişme teşviklerini hem de bu türden eylemlerin gözlemlenmesini ve yönetimini etkilemektedir. Tarihsel faktörler ise kültürel normların şekillenmesi yoluyla yolsuzluk üzerinde belirleyici olmaktadır. Fakat yolsuzluğun boyutunu ve bu tür faktörlerin etkisini tespit edebilmek oldukça zor bir meseledir. Bu yüzden söz konusu problem çoğu uluslararası organizasyonun da ciddi bir gündemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Goel & Nelson, 2010, s.433-435).

Enste ve Heldman (2017) ise yolsuzluğun nedenlerini ve sonuçlarını ele aldıkları çalışmalarında yolsuzluğun olası nedenlerini; kamu kesiminin büyüklüğü ve yapısı, demokrasi ve politik sistem, kurumların kalitesi, rekabetin kapsamı/derecesi, kamu görevlilerinin istihdamı ve maaşları, basın özgürlüğü ve adalet, kültürel belirleyiciler, kadınların iş gücüne katılımı, kolonyal miras (eski kolonilerin etkisi) ve doğal kaynakların kazanımı olarak incelemiştir. Yolsuzluğun sonuçları olarak ise; toplam yatırımlar, doğrudan yabancı yatırımlar ve sermaye girişleri, dış ticaret ve dış yardımlar, GSYH, eşitsizlikler, kamu harcamaları ve hizmetler, kayıt dışı ekonomi oluşumu gibi durumlar üzerindeki etkiler üzerinde durulmuştur.

Kamu kesiminin büyüklüğüne ilişkin tartışmalara bakıldığında ise piyasa ekonomisinin işleyişi içinde her daim devam ettiği görülmektedir. Fakat günümüzde tamamen kamu kesiminin hâkim olması veya kamu kesiminin hiçbir payının olmaması gibi bir uç değere sahip ekonomiyle karşılaşılması neredeyse imkânsız olduğu için tartışmaların aslında yön değiştirdiğinin söylemek mümkündür. Yani daha açık bir ifadeyle, ekonomik yapıların işleyişinde kamu kesiminin varlığı genel kabul görmüş ve tartışmalar bu varlığın optimal değerinin ne olması gerektiği etrafında toplanmıştır. Öte yandan kamu kesimi büyüklüğünün optimal değeri hesaplanmadan önce, kamu kesimi büyüklüğünün ölçülmesi noktasında bir göstergenin baz alınması gerekmektedir. Bu noktada literatür incelendiğinde sıklıkla toplam kamu harcamaları veya toplam kamu gelirlerinin GSYH' ya oranı gibi mali bir göstergenin kullanıldığı görülmektedir. Bu noktada yine de kamu kesimi büyüklüğünün göreceli bir terim olmasından ötürü kesinlikten yoksun olduğu unutulmamalıdır (Ott, 2018).

Genel olarak dünya çapında karma bir yapı benimsenmekle beraber, ekonomilerin işleyişinde devletin ne kadarlık bir payı olması gerektiği farklı bakış açılarıyla sürekli tartışılmaktadır. Örneğin Thomas Hobbes (1651); kamu kesiminin olmadığı bir yaşamı "kötü, vahşi ve kısa" olarak tanımlamış ve kamu kesimi tarafından

sağlanan yasa ve düzenin medeni yaşamın gerekli bir bileşeni olduğunu savunmuştur. Hobbes' un bakış açısına göre, bireylerin ve mülklerinin korunması ile anlaşmazlıkları çözmek için bir mahkeme sisteminin tesis edilmesi gibi kamu kesiminin belirli işlevleri mutlaka olmalıdır. Bu savın destekçileri, güvenli mülkiyet hakları, sözleşmelerin uygulanması ve istikrarlı bir para rejiminin, piyasa ekonomisinin düzgün işleyişi için bir zorunluluk olduğunu kabul etmektedir. (Gwartney, Lawson, & Holcombe, 1998, s. 3). Diğer yandan kamu kesimindeki verimliliği artırmak için devletin ekonomi içindeki boyutunun küçültülmesi gerektiğini iddia eden bir grup da mevcuttur. Bu grubun savının arkasında ise “devleti küçültmenin, devleti küçük düşürmemek için gerekli olduğu” düşüncesi yatmaktadır (Cingi, 1993'ten akt: Güran, 2001).

Refah iktisadi yaklaşımında bir ülkede güvenlik, altyapının sağlanması, hukukun güvence altına alınması gibi devlet tarafından sağlanan asgari düzeydeki kamu hizmetleri gerekli ve önemli görülürken, optimalin üzerindeki büyük bir devletin çeşitli verimsizliklere neden olduğu iddia edilmektedir. Nitekim kamu kesiminin büyüklüğü, piyasa başarısızlıklarını giderme noktasında devlet müdahalesinin bir boyutu olarak görülüyorsa bu durumda yüksek düzeydeki devlet müdahalesi piyasa rekabetini güvence altına aldığı için bir kamu kesimi başarısızlığı olarak görülmemektedir (Kotera, Okada, & Samreth, 2012, s. 2340).

Öte yandan Alesina & Angeletos (2005), yolsuzlukların olduğu bir ekonomide özellikle zenginler ve seçkinler tarafından daha fazla rant elde edebilme güdüsünün kamu kesiminin büyümesini teşvik edeceğini belirtmektedir. Böyle bir durumda gelir eşitsizliği artacağı için bu kez de daha yoksul halkın yeniden dağıtım politikalarına ve çeşitli harcamalara talebi artacaktır. Özellikle eşitsizliklerin yoksulluktan ve rant kollamadan kaynaklandığı durumlarda kamu kesimini daha da büyütecek bu istek ahlaki normlara ihtiyacı daha da belirginleştirecektir.

3.Yolsuzluk ve Kamu Kesimi Büyüklüğü İlişkisi

Yolsuzluğu kamu kesimi büyüklüğü ile açıklamaya çalışan çalışmalarda 2 farklı bakış açısının var olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki ve özellikle liberal iktisatçılar tarafından daha çok kabul edileni; optimalin üzerindeki bir kamu kesimi büyüklüğünün yolsuzlukları artıracığı yönündedir. Bu ilk görüşe göre; savunma, adalet gibi devlet tarafından sağlanan asgari kamu hizmetleri, bir devletin istikrarını sağlamak için etkin ve gerekli olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra gereğinden büyük bir devletin ise çeşitli verimsizliklere neden olacağı düşünülmektedir **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.** Örneğin refah iktisadının kabul ettiği “piyasa başarısızlığı” ve daha ileri bir boyutta kamu tercihi teorisyenleri tarafından kabul edilen “devlet başarısızlığı” argümanları bu duruma verilebilecek örneklerdir.

Artan kamu kesimi büyüklüğün yolsuzlukları artıracağını savunanların temel argümanı; daha büyük bir kamunun bürokratik işlemleri ve gecikmeleri artıracağı, rant arayışlarını tetikleyerek rüşveti ve yolsuzluğu derinleştireceği yönündedir **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı..** Nobel Ekonomi ödülü sahibi Gary Becker’a göre; “yolsuzluğun resmi kaynağı her yerde ayındır: farklı gruplara pek çok iyilik (rant) dağıtma gücüne sahip büyük hükümetlerdir”. Bu nedenle Becker’a göre aslında politika tavsiyesi oldukça açıktır: “eğer yolsuzluğu kesmek istiyorsanız, hükümetleri kesin(azaltın)” **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı..** Yani devlet kamu harcamalarını artırma yoluyla ekonomik büyümeyi destekleyebiliyor olsa da yolsuzluk gibi çeşitli unsurlar dikkate alındığında kamu harcamalarının artırılıyor olması her zaman olumlu sonuçlar doğurmaz (Ondo, 2017, s. 1292). Ayrıca devletlerin daha fazla düzenleme ve müdahale ile ekonomi içindeki ağırlığını artırıyor olması daha fazla bürokratikleşmeye yol açacak ve devletin özgürlükleri kısıtlayarak toplumun üzerinde bir güç olmasına neden olacaktır. Özellikle geçiş ekonomilerinde daha fazla düzenleme ve kayıtlı sektördeki faaliyetler üzerine konulan yüksek vergiler, rüşvet ve yolsuzluk gibi faaliyetleri daha da artıracaktır (Schneider, Buehn, & Montenegro, 2010, s. 7). Tam da bu nedenle algılanan ve artan yolsuzluk, genellikle kamusal faaliyetlerin daha fazla özelleştirilerek azaltılması için bir argüman olarak kullanılmaktadır (Goel & Nelson, 1998, s. 107). Ancak bu durumun aksini iddia eden ikinci bakış açısına göre; daha büyük bir kamu kesiminin kontrol ve denge mekanizmalarını güçlendirerek hesap verilebilirliği artıracığı ve böylelikle yolsuzluğu azaltacağı düşünülmektedir **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı..** Ayrıca kamu kesiminin büyüklüğü ile yolsuzluk arasındaki ilişki ele alınırken, ülkelerin demokratikleşme düzeyinin belirleyici bir unsur olduğu da pek çok çalışma tarafından iddia edilen bir diğer husustur. Çünkü bir ülkede demokrasinin olgunlaşmasıyla birlikte seçimlerin özgür ve adil olması, medya özgürlüğü gibi çeşitli izleme mekanizmaları da daha iyi işleyecektir. Yani demokrasinin iyileşmesi kontrol ve denge mekanizmasını güçlendirecektir. Bu duruma örnek olarak demokratikleşme seviyesinin yüksek olduğu İskandinav ülkelerinde kamu kesiminin büyüklüğü diğer gelişmiş ülkelere göre daha fazlayken, yolsuzluk seviyelerinin daha düşük gözlemlenmesi verilebilir (Kotera, Okada, & Samreth, 2010; Persson & Rothstein, 2015).

Kamu kesiminin varlığının yolsuzlukla ilişkisinin sorgulandığı çalışmalarda kamu kesiminin ekonomi içindeki ağırlığı ölçülürken toplam kamusal harcama ve gelir gibi mali müdahale boyutunun baz alınıyor olunması da doğru bir yargıya varılmasına engel teşkil edebilmektedir. Çünkü bu tür büyüklükler kamu kesiminin boyutunu yansıtan çok sayıda göstergeden sadece birkaçıdır. Bu yüzden kamu kesimi büyüklüğü ile yolsuzluk arasındaki ilişkinin ölçümünde, mali büyüklüğün yolsuzluk seviyesini mutlaka etkilemesi gerekmediği için yanıltıcı bir sonuca ulaşılabilmektedir. Örneğin Rothstein & Teorell’ de (2008), düşük yolsuzluk düzeyleri ve yüksek düzeyde kamu harcamaları ve mali hükümet müdahalesi ile karakterize edilmesi mümkün olan İskandinav ülkelerinin, bu inançla açıkça çeliştiğini ve önemli olanın iyi yönetim olduğunu göstermektedir **Hata! Başvuru**

kaynağı bulunamadı.. Bu noktada La Porta vd. (1999) ise, kamu kesimi büyüklüğü ve yolsuzluk arasındaki ilişkide temelde tarihsel ve kültürel faktörlerin rol oynadığını vurgulamaktadır.

Genel olarak toplam kamu harcamalarının GSYH 'da ki payı olarak ele alınan kamu kesimi büyüklüğünün bir boyutu da toplam memur, bürokrat ve bunların ücret/maaşlarıdır. Bu açıdan düşünüldüğünde Niskanen (1971), devlet bürokratlarını, bütçelerinin büyüklüğünü maksimize etmeye çalışan aktörler olarak tanımlar ve verimli olmak için hiçbir teşvikleri olmadığına işaret eder. Bu noktada örneğin Acemoğlu ve Verdier'de (2000), yolsuzluk gibi kamu kesimi başarısızlıklarının, kamu kesimi büyüklüğünün/müdahalesinin yan ürünleri olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden aslında yolsuzluğu azaltmak için, bürokratların yolsuzluğa bulaşmasını önleyecek derecede ücretler gerekli olduğu vurgulanmaktadır. (Kotera, Okada & Samreth, 2012, s. 2340).

Tablo 1: Avrupa Ülkelerinde Yolsuzluk Algılama Endeksi ve Kamu kesimi Büyüklükleri (1996-2021 ortalamaları)

	Yolsuzluk Algılama Endeksi	Kamu Kesimi Büyüklüğü
Danimarka	99.66	53.59
Finlandiya	99.32	52.33
İsveç	98.3	51.34
Hollanda	96.19	43.77
Lüksemburg	95.32	42.39
Almanya	93.88	46.64
Avusturya	92.29	51.69
İrlanda	91.46	35.45
Belçika	90.03	52.65
Fransa	88.53	55.17
İsveç	82.02	42.82
Estonya	81.83	38.27
Portekiz	81.82	46.09
Kıbrıs	79.92	39.18
Slovenya	79.19	47.74
Polonya	71.37	44.01
Çekya	68.48	42.51
Macaristan	68.18	48.97
Litvanya	67.62	35.72
İtalya	66.33	49.32
Yunanistan	62.68	49.5
Slovakya	62.54	43.75
Hırvatistan	56.31	48.16
Romanya	46.2	34.26

Kaynak: IMF / WEO (2023) ve World Bank / WGI (2023) veri tabanlarından faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ayrıca genel anlamda literatür incelendiğinde yolsuzluk üzerine yapılan çalışmaların metodolojik olarak 2 yönlü ilerlediği görülmektedir. Çalışmaların bir kısmı yolsuzluğun nedenleri üzerine odaklanırken bir kısmı da sonuçları üzerine odaklanmaktadır. Bu çalışmada ise genel olarak ilgili literatürden farklı olarak yolsuzluğun nedeni veya sonucunu araştırmaktan ziyade kamu kesimi büyüklüğü ile yolsuzluk arasındaki karşılıklı nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Yani elde edilen bulgulara göre ilişkinin yönünün “yolsuzluktan kamu kesimi büyüklüğüne doğru mu yoksa kamu kesimi büyüklüğünden yolsuzluğa doğru mu?” olduğu sorularına cevap aranmaya çalışılacaktır. Ampirik uygulamaya geçmeden önce aşağıda yer alan Tablo-1’de analize dahi edilen ülkelerin Yolsuzluk Algılama Endeksleri ve Kamu Kesimi Büyüklüklerine ilişkin bir izlenim edinebilmek adına ortalama değerlerine yer verilmiştir.

Yukarıda yer alan tablo-1 ‘de ilerleyen kısımda yer alan ampirik analize konu 24 AB üyesi ülkeye ait yolsuzluk algılama endeksi ve kamu kesimi büyüklüklerine ilişkin 1996’dan 2021 yılına kadar olan (2021 dahil) ortalama değerler yer almaktadır. Tablo 1’ de yer alan ülkeler Yolsuzluk Algılama Endeksi puanlarına göre büyükten küçüğe doğru sıralı olarak verilmiştir. Yolsuzluk Algılama Endeksi Dünya Bankası tarafından yayınlanan Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri’ nden biridir. 0-100 arası değerler bazında oluşturulan bu endeksin 100 puana doğru yaklaşması söz konusu ülkelerde yolsuzluk algısının daha düşük olduğunu göstermektedir. Tabloda yer alan ülkelerin 1996-2021 ve arasındaki yıllara ait ortalamaları incelendiğinde yolsuzluk algısı bağlamında Danimarka, Finlandiya ve İsveç’in en başarılı 3 ülke olduğu buna karşın Slovakya, Hırvatistan ve Romanya’nın en kötü durumda olan 3 ülke olduğu görülmektedir. IMF veri tabanından elde edilen kamu kesimi büyüklüklerinin oluşumunda ise toplam kamu harcamalarının GSYH’ ya oranı baz alınmıştır. Bu çerçevede söz konusu örneklem özelinde kamu kesimi büyüklüğünün en yüksek olduğu ilk 3 ülke; Fransa, Danimarka ve Belçika iken Litvanya, İrlanda ve Romanya en küçük olduğu ülkelerdir.

4.Ampirik Literatür İncelemesi

Çalışmanın bu bölümünde temelde yolsuzluk ve kamu kesimi arasındaki ilişkiyi konu alan belli başlı bazı ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Bu çerçevede örneğin Elliott (1997), 83 ülke örneğinde yolsuzluk ve kamu harcamalarıyla karakterize edilen kamu kesimi büyüklüğü arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Aynı zamanda veri setinde yer alan ve yolsuzluk düzeyi en yüksek olan 16 ülkede, kamu kesimi büyüklüğünün ortalama payının toplam örneklem ortalamasının yüzde 11 altında olduğunu ortaya koymuştur. Yani Elliott göre kamu kesiminin büyüklüğünün değil, kamusal faaliyet türünün yolsuzluk seviyesini belirlediğine dikkat çekmiştir. Örneğin çeşitli ticaret kısıtlamaları ile rekabeti kısıtlayıcı uygulamalar, daha yüksek ekonomik rantlara ve dolayısıyla daha yüksek ve muhtemelen daha fazla yasa dışı rant kollama faaliyetine yol açmaktadır.

Goel & Nelson (1998); 1983-1987 yılları arasında 50 eyalet için yıllık verilerle çalıştıkları makalelerinde, genel olarak kamu kesimi büyüklüğünün kamu

görevlilerinin yolsuzluğu üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu incelemeyi yaparken 2 yönlü bir hedef benimsemişlerdir. İlk olarak her bir eyaletteki yolsuzluk vakası ile federal hükümetin ve eyalet boyutunun genel etkileri arasındaki ilişkiyi değerlendirmişlerdir. İkinci olarak, kamu görevinin kötüye kullanılmasının caydırılmasında ne tür kamusal faaliyetlerin daha başarılı olabileceğini araştırmışlardır. Elde edilen bulgular genel olarak Becker'in "suç ve ceza" modelini desteklemektedir. Ancak özellikle makalenin birincil odak noktasıyla ilgili olarak, sonuçlarımız hükümet büyüklüğünün, özellikle de eyalet hükümetleri tarafından yapılan harcamaların, gerçekten de yolsuzluk üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Goel & Budak (2006); geçiş ekonomileri için 1998-2002 yılları için yolsuzluğun azaltılması noktasında kamu kesimi boyutunun mu yoksa ülke boyutunun mu daha önemli olduğunu aynı zamanda parça parça reformların mı yoksa kapsamlı geçiş reformlarının mı etkili olduğunu incelemişlerdir. Elde edilen bulgular daha fazla ekonomik refahın daha az yolsuzluğa yol açtığını ve daha büyük bir kamu kesimi boyutunun geçiş ekonomilerinde yolsuzluğu azalttığını göstermektedir. Ülkelerin coğrafi büyüklüğü söz konusu olduğunda ise daha fazla yayılmış olan ülkelerin yolsuzluğu kontrol etmekte daha fazla zorlanacağını ortaya koymaktadır. Kapsamlı geçiş reformları ise yolsuzluğun azaltılması noktasında en iyi sonuç verebilecek çözümdür.

Arvate, Curi, & Rocha (2010) çalışmalarında; 1996-2003 yılları için Meksika hariç OECD ülkeleri ile gelişmekte olan ülkeler (Latin Amerika ülkeleri) arasında kamu kesimi büyüklüğü ile yolsuzluk arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişler ve farklı bir modeli olup olmadığını doğrulamaya çalışmışlardır. Granger ve Huang'ın (1997) metodolojisini kullandıkları modellerinde; her 2 örneklem için de kamu kesimi büyüklüğünden yolsuzluğa doğru bir Granger nedensellik ilişkisi bulmuşlardır. Bu çerçevede öne sürdükleri politika önerisi, yolsuzluğ doğrudan azaltma çabalarını tamamlaması ve yolsuzlukla mücadeleye yardımcı olması nedeniyle iyi yönetişimin teşvik edilmesi olmuştur.

Kotera, Okada, & Samreth (2012); ülkelerdeki demokrasinin de rolünü dikkate alarak kamu kesimi büyüklüğünün yolsuzluk üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 1995 ile 2008 yılları arasında 82 ülkenin verileri kullanılarak yapılan analizler neticesinde; demokrasi düzeyi yeterince yüksekse; kamu kesimi büyüklüğündeki bir artışın yolsuzluğu azaltacağı, buna karşılık eğer demokrasi düzeyi düşükse kamu kesimi büyüklüğündeki artışın yolsuzluğu artıracığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bel (2022); 28 AB üye devletine ek olarak İzlanda, Norveç ve İsviçre için 2007-2017 yılları arasında yolsuzluğun belirleyicileri üzerine bir dinamik panel veri analizi gerçekleştirmiştir. Çalışma neticesinde özellikle kamu kesimi büyüklüğüne dair elde ettiği bulguları ön plana çıkarmaktadır. Ona göre kamu kesimi büyüklüğü genellikle mali büyüklükle ölçüldüğü için kamu kesimi büyüklüğü ile yolsuzluk arasındaki ilişkiye daha ayrıntılı odaklanmak gerekmektedir. Öte yandan

çalışmanın ana hipotezi kamu kesimi büyüklüğünden ziyade ekonomiye devlet müdahalesinin türünün yolsuzluğu açıklayıcı önemli bir faktör olduğudur. Bu çerçevede ampirik analizde, kamusal müdahalelerde mali ve düzenleyici olmak üzere iki ana kamusal aracın etkileri çözümlenmiştir. Ana sonuç, mali açıdan büyüklüğün yolsuzlukla anlamlı bir ilişki göstermediğidir. Buna karşılık, düzenleyici büyüklük ile yolsuzluk arasında tutarlı ve anlamlı bir pozitif ilişki bulunmuştur. Ayrıca, yasal kökenler ve demokratik deneyimler de yolsuzluktaki farklılıkları açıklamada önemli değişkenlerdir.

5. Ampirik Uygulama

5.1. Model ve Veri

Bu çalışmanın amacı 1996-2021 yılları arasında verilerine ulaşılabilen 24 Avrupa ülkesi¹ için belirlenen 2 model aracılığıyla yolsuzluk ve kamu kesimi büyüklüğü arasındaki karşılıklı nedensellik ilişkisinin yönünü tespit etmektir. Bu çerçevede oluşturulan model-1’de yolsuzluk kamu kesimi büyüklüğünü açıklayan değişken iken; model-2’de kamu kesimi büyüklüğü yolsuzluğu açıklamaktadır. Her iki modelde de toplam kamu harcamalarının GSYH’ ya oranı kamu kesimi büyüklüğünün göstergesi olarak ele alınmıştır. Modellerde kullanılan yolsuzluk verisi ise hem küçük hem de büyük yolsuzlukların yanı sıra devlet imkanlarının seçkinler ve özel çıkarı olan kişiler tarafından kullanılması dahil olmak üzere, kamu gücünün özel kazanç için ne ölçüde kullanıldığına ilişkin algıları yansıtmaktadır. Kullanılan gösterge tüm ülkeler arasındaki yüzdelerik sıralamayı (0-100 arası) baz almaktadır. Değerin 100’e doğru yaklaşması yolsuzluk algısının daha düşük olduğunu ve aslında ülkenin yönetim performansının da daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Kullanılan Değişkenlere Ait Açıklamalar

Değişkenin Kısa Adı	Değişkenin Adı	Açıklama	Kaynak
corrupt	Yolsuzluk algısı	(0-100) puan arası endeks	World Bank / WGI (2023)
govsize	Kamu kesimi büyüklüğü	Toplam kamu harcamalarının GSYH’ya oranı olarak	IMF / WEO (2023)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

5.2. Yöntem ve Bulgular

Günümüzde teorik araştırmaların ampirik bulgularla desteklenmesi ihtiyacı ekonometrik araştırmaların önemini artırmıştır. Ancak ekonometrik araştırma yönteminin tespitinde öncelikli hedef amaca uygun bir veri setinin tespit edilmesidir. Bu çerçevede ekonometrik bir araştırma yönteminde kullanılabilecek belli başlı 3 veri türü bulunmaktadır. Bunlar: yatay kesit veriler, zaman serileri ve

¹ Çalışmada kullanılan 24 Avrupa ülkesi verilerin erişilebilirliğine göre seçilmiştir. Bunlar: Avusturya, Belçika, Hırvatistan, Kıbrıs, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç’tir.

panel verilerdir. Bu çalışmada ise hem zamana hem de birime göre analiz yapabilmeyi mümkün kılan dolayısıyla zaman serileri ve yatay kesit verinin birleşmesiyle oluşan panel veri analizinin farklı metodolojileriyle tahminler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada yürütülen metodolojik strateji ise yatay kesit bağımlılığın test edilmesiyle başlamaktadır. Yatay kesit bağımlılığın tespit edilmesi neticesinde ise birim kök, panel eş bütünleşme ve nedensellik analizi testleri için bir karar verme sürecine girilmektedir.

Bu çerçevede aşağıda yer alan tablo 3'te ilk olarak tek tek seriler ve modeller bazında yatay kesit bağımlılık testi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan veri setinin zaman boyutunun yatay kesit boyutundan büyük olması dolayısıyla yatay kesit bağımlılığın tespitinde Pesaran (2004) testi kullanılmıştır.

Tablo 3: Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Test of Cross-Sectional Dependence for the Series		
	Pesaran CD _{LM}	p-value
corrupt	-1.545	0.122
govsize	-35.93	0.000
Test of Cross-Sectional Dependence for the Panel Models		
Model 1	-0.050	0.959
Model 2	35.352	0.000

Hem seriler hem de modeller² için sonuçların yer aldığı Tablo 2 incelendiğinde; yatay kesit bağımlılığın olmadığını öne süren boş hipotezin, yolsuzluk verisi ve model 1 için kabul edildiğini ancak kamu kesimi büyüklüğü ve model 2 için kabul edilemediğini görmekteyiz. Bu durumda yatay kesit bağımlılığın varlığını destekleyen eş zamanlı korelasyon bulgularının varlığı, birinci nesil birim kök testlerinin kullanılmasını engellemektedir. Bu nedenle, metodolojinin bir sonraki kısmı olarak, serilerin durağanlık özelliklerini incelemek için Pesaran'ın (2007), Im-Pesaran-Shin (CIPS) ikinci nesil panel birim kök testi kullanılmıştır. İkinci kuşak panel birim kök testlerine ait sonuçlar tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 4: İkinci Kuşak Panel Birim Kök Testi

Series	Statistics	p-value
corruption	-1.773	0.454
Gov size	-1.983	0.122

Tablo 4'de panel için ayrı ayrı kesitsel olarak artırılmış Dickey-Fuller (CADF) istatistiklerinin örnek ortalamaları olan CIPS test istatistikleri görülmektedir. Bu

² Hausman test istatistiği sonuçları baz alınarak, hem model-1'de hem de model-2'de sabit etkiler modeli benimsenmiştir.

testin boş hipotezi birim kökün olduğunu yani serilerin durağan olmadığını göstermektedir. CIPS panel birim kök testi sonuçlarını içeren tablo incelendiğinde serilerin durağan olmadığı görülmektedir.

Serilerin durağan olmadığının görülmesi üzerine söz konusu 2 modelin bağımlı değişkeni ile regresörleri arasında eşbütünleşme olup olmadığı incelenmektedir. Panelde yatay kesit bağımlılığının varlığını destekleyen bulguların varlığı, birinci nesil panel eşbütünleşme testlerinden ziyade ikinci nesil panel eşbütünleşme testlerinin kullanılmasına yol açmıştır. İkinci nesil panel eşbütünleşme testlerinin bir uzantısı olarak, kesit birimlerinin bağımlılığını barındıran ve herhangi bir ortak faktör kısıtlaması getirmeyen Westerlund'un (2007) hata düzeltme tabanlı testi uygulanmaktadır.

Westerlund (2007), panel eşbütünleşmesini test etmek için dört farklı istatistik önermektedir. Bunlardan ikisi, tüm panelin eşbütünleşik olduğu alternatif hipotezine sahip olan panel testleri olan Pt ve Pa'dır. Diğer taraftan; diğer iki test, eşbütünleşmenin en az bir kesit birimi için var olduğuna dair alternatif hipoteze sahip Gt ve Ga ile gösterilen grup ortalamalı testlerdir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen panel eşbütünleşme testlerinin bulguları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 5: Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	<i>Value</i>	<i>z-value</i>	<i>p-value</i>
Model 1			
Gt	-0.590	-1.817	0.965
Ga	-1.649	2.319	0.990
Pt	-3.977	-1.265	0.103
Pa	-1.253	-0.383	0.351
Model 2			
Gt	-1.550	-2.703	0.003
Ga	-6.049	-2.420	0.008
Pt	-5.983	-2.983	0.001
Pa	-3.254	-3.770	0.000

Tablo 5 incelendiğinde; grup-ortalama ve panel testleri ile ilgili uzun dönemli ilişkinin kanıtının sadece Model 2 de ortaya çıktığını görmekteyiz. Diğer bir ifadeyle yapılan testlerin boş hipotezinin eşbütünleşme ilişkisinin olmadığına işaret ettiği göz önünde bulundurulduğunda; uzun dönemli ilişkinin sadece kamu kesimi büyüklüğünün yolsuzluğu açıkladığı Model 2' de olduğu ortaya çıkacaktır. Öte yandan tahmin sonuçlarına göre, yolsuzluktan kamu kesimi büyüklüğüne doğru uzun dönemli bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildir.

Uzun dönem ilişkinin varlığını tespit etmeye yönelik eşbütünleşme testlerinin ardından ampirik uygulama kısmının son aşamasında kısa dönemli dinamikleri değerlendirilebilmek adına heterojen paneller için önerilen ve tercihen yatay kesit bağımlılığının varlığında kullanılan Dumitrescu ve Hurlin'in (2012) Granger-nedensellik testi uygulanmıştır. Model uygulamasının gereği olarak birim kök özelliğini ortadan kaldırmak için serinin birinci farkını alınmıştır.

Paneldeki tüm durumlar için nedenselliğin varlığını test eden geleneksel Granger (1969) modelinden farklı olarak Dumitrescu ve Hurlin (2012), tüm durumlardan ziyade birkaç durum için potansiyel bir Granger-nedensellik varlığını varsayar. Böylece, en az bir kesitsel birim için nedenselliğin varlığına karşı homojen Granger-nedenselliğin yokluğunu test eden bir prosedür önerirler. Prosedür, aşağıdaki sabit etkili panel modeline dayanmaktadır:

$$\Delta X_{it} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \alpha_i^k \Delta X_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^k \Delta Y_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

Yukarıda yer alan 1 nolu denklemde; t döneminde i ülkesi (i=1, 2, ...N) için X bağımlı değişken ve Y regresördür, α ve β ülkeler arasında değişen parametrelerdir ve ε_{it} , yatay kesit birimleri arasında bağımsız ve normal olarak dağılan ve heterojen varyanslara sahip artıklardır. Bu yaklaşım, tüm gecikmeli otoregresif parametreler için $H_0: \beta_i = 0$ (i=1,...,N) sıfır değerinin test edilmesiyle elde edilen Wald istatistiklerinin kesit ortalamasına dayanmaktadır.

Tablo 6: Nedensellik Testi

	<i>Statistics</i>	<i>p-value</i>
Model 1: corruption → govsize	0.7837 (1)	0.433
Model 2: govsize → corruption	2.3724 (1)	0.017

Not: H_0 = Granger nedensellik ilişkisi yoktur H_A = En az bir panel için Granger nedensellik ilişkisi vardır. Optimal gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriterine göre belirlenmiş ve parantezler içinde raporlanmıştır. p değerleri, \bar{Z} test istatistiği ile ilişkilendirilmiştir.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testi sonuçlarını içeren tablo 6 incelendiğinde; kamu kesimi büyüklüğünden yolsuzluğa doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu gözlemlenmektedir. Kısaca elde edilen bulgular neticesinde model 1'de öne sürüldüğü gibi yolsuzluktan kamu kesimi büyüklüğüne doğru ne kısa dönemli ne de uzun dönemli bir ilişkinin varlığı doğrulanmamıştır. Buna karşın gerek eş bütünleşme testinde gerekse nedensellik analizinde Model 2'in öne sürmüştüğü kamu kesimi büyüklüğünden yolsuzluğa doğru bir ilişkinin varlığı doğrulanmıştır.

6. Sonuç

Yolsuzluğu önlemenin en etkili yollarıyla ilgili tartışmaların başında hem akademisyenler hem de politika yapımcılar arasında, "büyük bir kamu kesiminin-genelde kapsamlı düzenleyici yetkiler ve yüksek düzeyde vergilendirme ve kamu harcamaları ile karakterize edilen bir kamu kesimi olarak anlaşılan- bir hükümet olduğu konusunda genel bir fikir birliği vardır. Ancak büyük bir kamu kesiminin her zaman yolsuzluğu artıracığı gibi bir ortak kanının varlığından bahsetmek çok da

mümkün değildir. Örneğin Kamu Tercihi teorisyenlerini takiben daha büyük bir kamu kesiminin yolsuzluğu artıracığına dönük bir görüş vardır. Bu görüşe göre halkı temsil edenler temsil ettikleri grupların çıkarları pahasına kendi faydalarını maksimize etme peşindedirler. Bundan dolayı da bu görüşün bir uzantısı olarak büyük kamu kesimine sahip devletlerin, nispeten küçük kamu kesimine sahip devletlerden daha yozlaşmış olması beklenmelidir. Fakat bu teoremin teorik tutarlılığına ve çekiciliğine rağmen karşıt görüşlerde mevcuttur. Kamu Tercihi Teorisinin aksini iddia edenler ise kamu kesiminin daha büyük olduğu yapılarda daha küçük olduğu yapılara kıyasla yozlaşmanın daha az olduğu görüşü etrafında toplanmaktadır.

Bu çerçeve altında oluşturulan bu çalışmada Westerlund (2007) eş bütünleşme ve Dumitrescu ve Hurlin' e (2013) ait nedensellik analizi yöntemleri kullanılarak 24 Avrupa ülkesi için 1996-2021 döneminde yolsuzluk ve kamu kesimi büyüklüğü arasındaki ilişki ampirik olarak incelenmektedir. Tahmin sonuçları; yolsuzluğun bağımlı ve kamu kesimi büyüklüğünün regresör olarak modellediğimizde eşbütünleşme ilişkisi bulunmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle yolsuzluğun kamu kesimi büyüklüğüne olan etkisine dair bir kanıt rastlanmamıştır. Ancak bağımlı değişken olarak kamu kesimi büyüklüğü ve bağımsız değişken olarak yolsuzluk kullanıldığında bir eşbütünleşme ilişkisi görülmektedir. Ayrıca nedensellik analiziyle kısa dönemde de kamu kesimi büyüklüğünden yolsuzluğa doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkmıştır. Kısaca bu çalışmada gerek uzun dönemde gerekse kısa dönemde kamu kesimi büyüklüğünden yolsuzluğa doğru bir ilişkinin varlığı doğrulanmıştır.

Kısaca, genel olarak asiller tarafından vekillere yani yönetenlere emanet edilen gücün özel çıkarlar için kullanılması anlamına gelen yolsuzluk ve yolsuzluğa yönelik olumsuz algının önemli sonuçları olduğu açıktır. Bu noktada özellikle vatandaşların politikacıları disipline etmesine olanak sağlayan özgür ve düzenli seçimlere çok büyük bir rol düşmektedir. Çünkü gelecek dönemde makamlarını kaybetme tehdidi, politika yapıcılarını seçmenlerin çıkarlarına yanıt vermeye zorlamaktadır. Bir bu kadar önemli olan diğer bir husus ise vatandaşların bilgi ve bilinç düzeyidir. Demokratik bir ortamda iyi bilgilendirilmiş bir seçmen kitlesinin varlığı önemli bir fren mekanizması işlevi görmektedir. Daha büyük bir kamu kesiminin varlığıyla yolsuzluğun azaltılması isteniyorsa da kamusal yapılanmada bürokratik oluşumları artıran bir kamu kesiminden ziyade şeffaflık ile hesap verilebilirliğin ön planda olduğu, polis ve hukuk devleti temeline dayanan mekanizmaların güçlendirilmesini amaçlayan bir sistemin inşa edilmesi desteklenmelidir.

Kaynaklar

Acemoglu, D., & Verdier, T. (2000). The choice between market failures and corruption. *American economic review*, 91(1), 194-211.

Alesina, A., & Angeletos, G.-M. (2005). Corruption, inequality, and fairness. *Journal of Monetary Economics*, 52, s. 1227–1244.

Arvate, P. R., Curi, A., & Rocha, F. (2010). Corruption and the size of government: causality tests for OECD and Latin American countries. *Applied Economics Letters*, 17(10).

Bel, G. (2022). Beyond government size: Types of government intervention and corruption. *Regulation & Governance*, 16(4), s. 1174-1196.

Bird, R. M., Martinez-Vazquez, J., & Torgler, B. (2006). Societal institutions and tax effort in developing countries. *The challenges of tax reform in a global economy*, 283.

Billger, S. M., & Goel, R. (2009). Do existing corruption levels matter in controlling corruption? Cross-country quantile regression estimates. *Journal of Development Economics*, 90, s. 299–305.

Dreher, A., & Schneider, F. (2006). Corruption and the shadow economy: an empirical analysis. *CESifo Working Paper No. 1653*.

Dumitrescu, E. I. & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.

Elliott, K. A. (2017). Corruption as an international policy problem. In *Political Corruption* (pp. 925-942). Routledge.

Enste, D. H., & Heldman, C. (2017). Causes and consequences of corruption: An overview of empirical results. 4 30, 2023 tarihinde <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/157204/1/IW-Report-2017-02.pdf> adresinden alındı

Goel, R. K., & Budak, J. (2006). Corruption in transition economies: Effects of government size, country size and economic reforms. *Journal of Economics and Finance*, 30(2), s. 240-250.

Goel, R. K., & Nelson, M. (1998). Corruption and government size: A disaggregated analysis. *Public Choice*, 97, s. 107–120.

Goel, R. K., & Nelson, M. (2010). Causes of Corruption: History, Geography and Government. *Journal of Policy Modeling*, 32, 433–447.

Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (1998). Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty? *IMF Working Paper*.

Güran, M. C. (2001). Etkin Devlet ve Türkiye. H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(1), 199-218.

Gwartney, J., Lawson, R., ve Holcombe, R. (1998). The size and functions of government and economic growth. Washington: Joint Economic Committee, 1-32.

IMF. (2021). World Economic Outlook Database. Erişim 30 Nisan 2023, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/April/download-entire-database>

Kotera, G., Okada, K., & Samreth, S. (2010). A study on the relationship between corruption and government size: the role of democracy. Munich Personal RePEc Archive, s. 1-19.

Kotera, G., Okada, K., & Samreth, S. (2012). Government size democracy and corruption: An empirical investigation. *Economic Modelling*, 29(6), s. 2340–2348.

Krueger, A. O. (1974). The political economy of the rent-seeking society. *The American economic review*, 64(3), 291-303.

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (1999). The quality of government. 15(1), s. 222–279.

Niskanen, W.A. (1971) *Bureaucracy and Representative Government*. Chicago: Aldine-Atherton.

Ondo, A. (2017). Corruption and Economic Growth: The Case of EMCCA. *Theoretical Economics Letters*, s. 1292-1305.

Ott, J. (2018). Measuring economic freedom: Better without size of government. *Social Indicators Research*, 135(2), 479-498.

Pesaran M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *IZA Discussion Paper Series*, No: 1240.

Pesaran M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22, 265-312.

Persson, A., & Rothstein, B. (2015). It's my money: Why big government may be good government. *Comparative Politics*, 47(2), s. 231–249.

Rothstein B, Teorell JA (2008) What Is Quality of Government? A Theory of Impartial Government Institutions. *Governance* 21(2), 165–190.

Schneider, F. (2006), "Shadow Economies and Corruption All Over the World: What Do We Really Know?", Discussion Paper No. 231.

Schneider, F., Buehn, A., & Montenegro, C. E. (2010). Policy Research Working Paper 5356. Policy.

Shleifer, A., & Vishny, R. (1993). Corruption. *The Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 599–617. doi:<https://doi.org/10.2307/2118402>

Themudo, N. S. (2014). Government Size, Nonprofit Sector Strength, and Corruption: A Cross-National Examination. *American Review of Public Administration*, 44(3), s. 309–323.

Torgler, B. & F. Schneider (2007), “Shadow Economy, Tax Morale, Governance And Institutional Quality: A Panel Analysis”, CESifo Working Paper No. 1923.

Tosun, U. (2001). Yolsuzluk Olgusuna Yönelik Yapılan Ampirik Çalışmalar Üzerine Notlar. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 97-122.

Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69: 709–748.

Williams, C. C., & Schneider, F. (2013). *The Shadow Economy*. The Institute of Economic Affairs.

World Bank. (2021). *The Worldwide Governance Indicators*. Erişim: 30 Nisan 2023, <https://info.worldbank.org/governance/wgi/>

Socio-Economic Determinants of Crime in Türkiye

Basak Sezgin Kiroglu^a , Sennur Sezgin^b^aAnadolu University Türkiye,basaksezgin@anadolu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4599-7601>^bEskisehir Osmangazi University, Türkiye, sennursezgin@ogu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4551-1563>

ARTICLE INFO

Research Article

2023, Vol. 5(Special), 290-305

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 08.12.2022

Revised: 07.08.2023

Accepted: 07.08.2023

Available Online: 19.08.2023

JEL Code: E60, K10, J1

Keywords: Türkiye,
Macroeconomics, Crime, VAR,
Granger causality**Anahtar Kelimeler:** Türkiye,
Makroekonomi, Suç, Siyasi şiddet,
Granger nedensellik, VAR

Socio-Economic Determinants of Crime in Türkiye

Abstract

This paper empirically assesses the relationship between crime and socio- macroeconomic variables, as well as political violence. In order to demonstrate this relationship, in the vector autoregression (VAR) model, GDP per capita, inflation rate, number of unemployed, population density, political violence, education level, income level and the number of police officers were used as independent variables, while crime data were used as dependent variables. In addition, Granger causality analysis was conducted to determine the causality relationship between crime and independent variables and in which direction. According to the results obtained, a relationship was determined between crime and socio-macro-economic variables.

Türkiye'de Suçun Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri

Öz

Bu çalışma, suç ile sosyo- makro ekonomik değişkenler ve ayrıca siyasi şiddet arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Bu ilişkiyi ortaya koyabilmek için vektör otoregresyon (VAR) modelinde, kişi başına GSYİH, enflasyon oranı, işsiz sayısı, nüfus yoğunluğu, politik şiddet, eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve polis sayısı bağımsız değişken olarak kullanılırken suç verileri bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Ayrıca, suç ve bağımsız değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin ve hangi yönde olduğunu tespit etmek amacıyla Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, suç ve sosyo-makro ekonomik değişkenler arasında ilişki tespit edilmiştir.

To cite this document: Sezgin Kiroglu, B. & Sezgin, Ş. (2023). Socio-Economic Determinants of Crime in Türkiye, BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 5 (Special), 290-305. doi: 10.47103/bilturk.1216186.

1. Giriş

Suç, dünyadaki bütün ülkelere sosyal ve ekonomik zarar veren en büyük sorunlardan biridir. Suçlardan dolayı bir ülkenin karşılaşılabileceği başlıca zararlar, doğrudan yabancı yatırımın engellenmesi, beşeri sermayeye yatırımın kısıtlanması, gayrimenkullerin değerinin düşmesi, turizmini baltalanması, ülkenin rekabet gücünün ve üretken kapasitenin azalması, suçla mücadele etmek için pek çok kaynağın bu alana aktarılması nedeniyle ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmesidir. Suçlar sadece bireyler için ekonomik ve parasal maliyetler yaratmaz, aynı zamanda güvensizlik yaratır ve endişe duygusu yayar, yani psikolojik maliyetleri de vardır. Bu kadar yüksek ekonomik ve sosyal maliyetlere neden olduğundan, küçük bir suç bile ekonomi üzerinde önemli bir etki yaratabilir. Suç oranlarının önemli ölçüde azaltılması ve etkin bir şekilde önlenmesi ülkeler için öncelikli davalardan biri haline gelmiştir. Dolayısıyla suçla mücadele etmek ve suç oranlarını düşürmek isteniyorsa, suçu etkileyen demografik, sosyo-ekonomik ve makroekonomik faktörlerin çok iyi anlaşılması gereklidir. Bu nedenle bu çalışmada, sosyal, ekonomik ve siyasi faktörlerin suç olayları üzerindeki etkisine odaklanmaktadır.

Suçların ülkeler üzerinde pek çok negatif etkileri olması nedeniyle üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye 1980-2020 yılları arasında sosyo-makro ekonomik ve siyasal şiddet verileri ele alınarak suçlar arasındaki ilişki vektör otoregresyon(VAR) modeli ile incelenecektir. Suçun belirleyicileri olarak kişi başına GSYİH, enflasyon oranı, işsiz sayısı, nüfus yoğunluğu, politik şiddet (ölüm ve yaralanma sayısı), Eğitim seviyesi, gelir düzeyi (Gini Katsayısı) ve polis sayısı modelde ekonomik ve sosyal değişkenler olarak kullanılacaktır. Ayrıca, suç ve bağımsız değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin ve hangi yönde olduğunu tespit etmek amacıyla Granger nedensellik analizi yapılacaktır.

Bu çalışmanın sonraki bölümünde suçlar ile sosyo-makro ekonomik değişkenler arasındaki teorik çerçeve gösterilirken, üçüncü bölümde bu konu ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilecektir. Takip eden bölümler de ise, model ve veriler tanıtılarak analizler yapılacaktır.

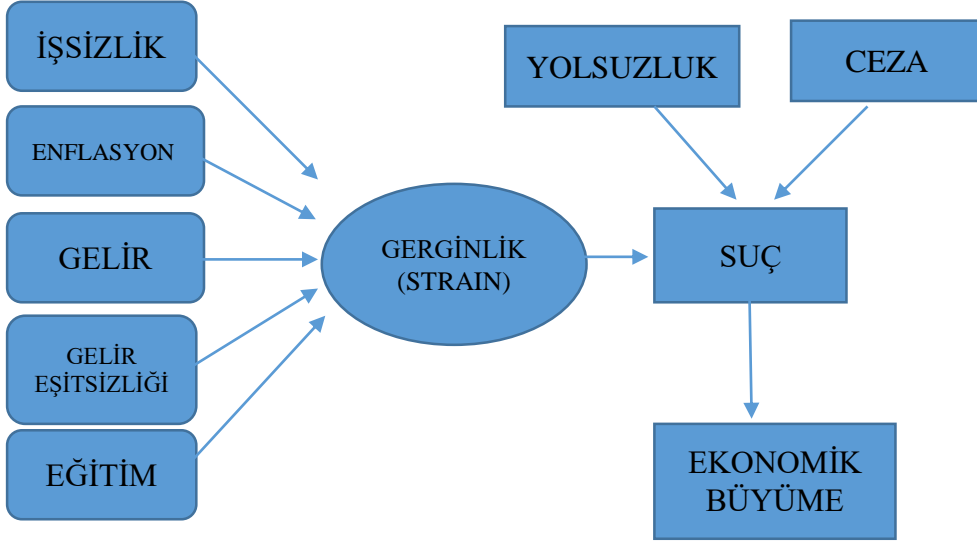
2. Teorik Çerçeve

Suçun nedenleri ve sonuçları ile ilgili çalışmalar çok uzun yıllardır yapılmakla birlikte iktisadın inceleme alanına 1960'lı yıllarda girmiştir. Bu konu ile ilgili yapılan ilk çalışma G. Becker'in (1968) "Crime and Punishment: An Economic Approach" adlı çalışmadır. Bu öncü çalışmadan sonra bu konuda birçok çalışma yapılmıştır¹. Çünkü suçla mücadele edebilmek, suç oranlarını düşürebilmek için toplumda suç

¹ Bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların özeti Buonanno (2003) bulunabilir.

etkileyen sosyal, demografik, sosyo-ekonomik veya makro ekonomik faktörlerin neler olduğunu tespit etmek gereklidir. Suçun gelir, gelir eşitsizliği, işsizlik, enflasyon gibi ekonomik değişkenlerle yakından ilişkili olduğuna inanılmakta ve daha önce yapılan pek çok çalışmada da makro ekonomik değişkenlerle suç arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Bu çalışmaları ele almadan önce ekonomik değişkenlerle suç arasındaki teorik çerçeve Şekil 1 'de gösterilmiştir

Şekil 1: Ekonomik Değişkenlerle Suç Arasındaki Teorik Çerçeve

Kaynak: Hamid vd. (2013;15).

Sosyo ve makro ekonomik değişkenler ile suç arasındaki karşılıklı ilişkiye göre, Şekil 1'de gösterildiği gibi, işsizlik, normalde suçun oluşumu ile yakından ilişkili olduğu düşünülen en popüler değişkenlerden biridir. Gelir kaynağını kaybeden insanlar zor duruma düşerler ve yaşamlarını sürdürmek için suça yönelebilirler. İşsizlik burada suça yönelten bir katalizör görevindedir. Diğer taraftan, yüksek yaşam standartlarına alışkın olanlar için bu standartlarını korumada cazip bir seçim olacaktır. İşsizlik ve suç arasındaki ilişkiyi ele alan pek çok çalışma Cantor ve Land (1985) yayınladığı makaleyi temel almaktadır. Buna göre işsizlik ve suçlar arasında birbirine zıt iki yönlü bir ilişki vardır. Öncelikle, işsizlik hem işsiz hem de çalışan kişilerin suç motivasyonunu artırarak suç üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. İşsizler, işsiz oldukları ve paraya ihtiyaç duydukları için suç işlemeye daha fazla motive olmaktadır. Bunun yanında, İstihdam edilenler yüksek işsizlik dönemlerinde daha büyük suç riski altındadır. Çünkü yüksek işsizlik dönemlerinde uygun olmadıkları veya tatmin olmadıkları işlerde çalışmak zorunda kalırlar ve çoğu zaman işten çıkarılacak bir sonraki kişinin kendileri olacağını düşünürler. Cantor ve Land (1985), işsizliğin suç üzerindeki olumlu etkisini motivasyon etkisi olarak adlandırmıştır. Motivasyon etkisinin en fazla işsizler arasında hissedilmesi beklenirken, işsizlik

oranının kötü performans gösteren bir ekonominin göstergesi olduğu için çalışanları da etkilediğine dikkat çekmişlerdir. İkinci olarak ise, rutin faaliyetler teorisine dayanarak işsizlik ve suç arasında negatif bir ilişki olduğunu savunmaktadırlar. Bu argüman, işsizliğin sonuçlarından birinin de suçu azaltmak olduğunu varsayar, çünkü işsizler genellikle evde oturur ve evle ilgili işlerle ilgilenirler. İşsizliğin bir sonucu olarak işi olmayanlar çoğunlukla evde oturdukları için konutları koruma olasılıkları daha yüksektir. Ayrıca çok fazla dışarı çıkmadıkları için riski yüksek halka açık alanlarda bulunma olasılıkları düşüktür. Yüksek işsizlik ülke ekonomisinin kötü olduğunun bir göstergesidir, dolayısıyla bu dönemlerde "insan ve mal dolaşımını" azaltmaktadır. Cantor ve Land (1985;320), işsizliğin bu suç azaltıcı sonuçlarına, sırasıyla vesayet ve sistem etkinliği etkisi adını vermiştir.

Enflasyon ise, fiyatlar genel düzeyinde sürekli bir artış olduğundan, yüksek enflasyonun satın alma gücünü azaltarak bir gerginliğe böylece de insanları suç işlemeye sevk edebilecektir. Gelir eşitsizliğine gelince, toplumda gelirler arasında geniş bir uçurum gerilim ve gerginlik yaratabilir; kıskançlık oluşur ve huzursuzluk yaratabilir ve düşük gelirli suç işlemeye itebilir. Genel olarak ekonomik büyüme suçlar üzerindeki etkisinin negatif olduğunu söyleyebiliriz. Fakat genellikle ülke karşılaştırmalarında suçların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine değinilmez. Çünkü suç verileri genellikle gerçeği yansıtmadığı gibi bir ülkede suç olan davranış başka bir ülkede suç olmayabilir. Dolayısıyla suçun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini genellemek çok güçtür.

Gelir seviyesinin kendisi de suç için bir katalizör görevi görebilir; çok düşük gelir seviyesi, hayatı zorlaştıracak, bu da gerilim ve gerginliği arttıracaktır. Roman (2013)'a göre kuramsal açıdan suç faaliyetleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamada iki görüş vardır. Kriminologlar, kötü ekonomik koşulların daha fazla insanı suç işlemeye yönelttiğini iddia etmektedir. Bu da kötü ekonomilerin mala karşı işlenen suçlarda artışa ve soygunlara yol açtığı anlamına gelir. Çünkü suçlular karşılayamayacakları mallara gıpta ile bakar ve bu eşyaları çalabilirler. Ekonomistler ise, aksine, daha iyi ekonomik zamanların suçu artırdığını iddia etme eğilimindedir. Örnek vermek gerekirse, daha iyi ekonomik zamanlar aynı zamanda daha fazla insanın dışarıda olduğu ve son teknoloji yeni akıllı telefonların ve tabletlerin teşhir edildiği, daha fazla yeni arabanın otoparklarda gözetimsiz durduğu ve evlerde çalınacak daha fazla büyük ekran TV, bilgisayar ve dizüstü bilgisayarların olduğu anlamına gelir. Uyuşturucu ve alkole olan talep artar ve genellikle bunların tüketimine eşlik eden şiddet de ortaya çıkar.

Eğitim düzeyi, suçla iki açıdan ilişkilendirilebilir. Birincisi, eğitim seviyesi ne kadar yüksekse, insanlar o kadar sofistike suçlu haline gelebilir; diğer taraftan eğitim seviyesinin düşük olması da insanları suç işlemeye itebilir. Bu nedenle, suç olaylarını anlamak için tüm sosyo ve makro ekonomik değişkenleri analiz etmek gereklidir (Hamid vd., 2013).

3. Literatür

Bu bölümde, suç ve sosyo-makroekonomik değişken arasındaki çeşitli bağlantılara ilişkin ampirik çalışmalar ele alınacaktır. Ekonomi ile suç faaliyetlerini ilişkilendiren pek çok kanal bulunmaktadır. Bu konudaki ilk çalışmayı yapanlar Becker (1968) ve Ehrlich (1973) suçun fırsat maliyetinin düşük ve olası faydasının yüksek olması durumunda ortaya çıkacağını öngörmüştür. Bu görüşe göre suçlu, bütçe kısıtını göz önüne alarak faydasını maksimize edecek şekilde yasal ve yasadışı faaliyetler arasında seçim yapan rasyonel bir aktördür. Yani suç, diğer ekonomik aktiviteler gibi ele alınmakta ve bireylerin davranışları fayda-maliyet analizi çerçevesinde incelenmektedir. Rasyonel bireyler, yasal ve yasal olmayan aktivitelere ne kadar zaman ayıracıklarına karar verirken, her iki aktiviteden elde edilecek geliri ve olası maliyetleri göz önünde bulunduracaklardır. Yasal olmayan bir davranış sonucunda yakalanma durumunda maliyetlerin artması bireyin suç işlemesini caydıracaktır. Diğer bir deyişle birey suçun marjinal faydası marjinal maliyetine eşit olana kadar suç işlemeye devam edecektir. Dolayısıyla, ancak beklenen net değeri yasal bir faaliyetten elde edilmesi beklenen kazançtan daha yüksekse yasa dışı bir faaliyette bulunur. Yani bu yaklaşıma göre kişiler işsiz veya gelir elde edemiyorsa suçta karişabilir.

Becker'ın (1968) bu çalışmasından sonra geniş bir literatür suçluların rasyonel davranışlarını kuramsallaştırmış ve suç faaliyetleri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmışlardır. Son kırk yılda, bu konuda giderek artan miktarda çalışma yapılmasının nedeni, gelişmiş ülkelerde suç faaliyetlerinin dikkate değer bir şekilde artmasıdır. Suç oranlarındaki bu artışlar, suçun sosyo-ekonomik belirleyicilerini ayrıntılı olarak incelemeye yöneltmiştir (Buonanno ve Montolio, 2008: 89). Başlangıçta bu konu ile ilgili çalışmalar gelişmiş ülkeleri ele almaktayken son yirmi yılda yapılan çalışmalarda gelişmekte olan ülkelerin de yoğun bir şekilde ele alındığını görüyoruz (Adekoya ve Razak (2016); Tang ve Lean (2007); Kızılgöl ve Selim (2017)). Farklı sonuçlara varan bu çalışmalardan bazılarında burada yer verilmiştir.

Suç ve ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmaların çoğunda suçlarla tek bir değişken genellikle işsizlik ele alınmıştır. Bu çalışmalardan bazıları Ata (2011), Gillani vd. (2011), Lastauskas ve Tatsi (2013), Yılmaz (2020)'dir.

Ata (2011) çalışmasında, işsizlik ve ücretin suçlar ile olan ilişkisi, yatay-kesit analizi kullanılarak ampirik olarak test etmiştir. Bu çalışmayı yaparken 27 Avrupa Birliği Üyesi ülke için 2008 yılı verileri baz alınmıştır. Ulaştığı sonuçlara göre, işsizliğin suçlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu tespit etmiş. Ücret düzeyinin suç üzerindeki etkisi ise, negatif yönlü bir etkiye sahip iken istatistiksel olarak anlamsız bir ilişkiye rastlamıştır. Benzeri bir çalışmayı Lastauskas ve Tatsi (2013) Almanya için 2009-2010 yıllarını için yapmıştır. Bu

çalışma işsizlik ve suç oranları arasındaki mekansal bir bağı açıkça ortaya koymaktadır. Daha spesifik olarak, genç işsizlikteki artış konut hırsızlığını açıklamada önemli bir rol oynamaktadır.

Yılmaz (2020) çalışmasında Türkiye’de 2002-2019 yılları arasında mala karşı işlenen suçlar ile işsizlik arasındaki ilişkiyi vektör otoregresif model ile analiz etmiştir. Buna göre suç sayısının işsizlik oranını açıklama gücü kabaca %4 iken, işsizlik oranının suç sayısını açıklama gücü %8,76’dır. Görüldüğü gibi işsizlik oranının suç sayısını açıklama gücü daha fazladır.

Buonanno vd. (2014) yayınladıkları makalede suç oranlarının işsizlikteki artışlara ve ekonomik koşullardaki iyileşmelere asimetric olarak tepki verip vermediğini araştırmışlardır. 15 AB üyesi Ülke ile İsveç, Kanada ve ABD’yi içine alan 20 ülkeyi 1970-2010 yılları arasında boylamsal veri seti ile analiz etmişlerdir. 2008 ile 2012 yılları arasında ortalama işsizlik oranındaki dört puanlık artış, bu yıllarda suç oranlarında ortalama %5,2’lik bir artış yol açmıştır. İşsizlikteki bir artışın suç oranlarını daha fazla arttırdığını söyleyebilmemize rağmen, ekonomik dalgalanmalardaki olumlu ve olumsuz değişikliklere asimetric tepkiler olduğuna dair ikna edici kanıtlar bulunamamıştır.

Diğer bazı çalışmalar ise suçlarla ekonomik büyüme ve enflasyon arasında ilişkiyi araştırmışlardır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır.

Mulok vd. (2016) çalışmalarında, Malezya’da 1980-2013 yılları arasındaki suç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL yöntemi incelemişlerdir. Bu yöntemi değişkenler arasındaki uzun vadeli ilişkiyi ve nedenselliğin yönünü belirlemek için kullanmışlardır. Ekonomik büyümenin uzun dönemde suça olan etkisinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Kısa dönemde suç ve ekonomik büyüme arasındaki çift yönlü nedensellik de anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak, bu çalışma, iyi ekonomilerin daha fazla suç yaratma eğiliminde olduğu ve kötü ekonomilerde bunun tersinin meydana geldiği şeklindeki ekonomist argümanlarla tutarlıdır.

Adekoya ve Rezak (2016), yapmış oldukları çalışmada Nijerya’nın 1970’den 2013’e yılına kadar olan veri seti ile enflasyon ve suçlar arasındaki ilişkiyi otoregresif dağıtılmış gecikme (autoregressive distributed lag) modeli kullanarak tahmin etmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre enflasyonun suçu (silahlı soygun, sahte beyan/hile ve kundakçılık ve diğer mala yönelik suçları) %5 anlamlılık düzeyinde etkilemektedir. Yani enflasyon suçlarda artışa yol açmaktadır. Ayrıca, yerel yatırımların, suçu azaltmada etkin olduğunu tespit etmişlerdir. Cezaların ise uzun vadede suçları azaltma konusundaki etkilerinin zayıf olduğunu bulmuşlardır.

Tang (2009) makalesinde Malezya’daki enflasyon, işsizlik ve suç oranları arasındaki ilişkiyi 1970-2006 dönemini ele alarak incelemeye çalışmaktadır. Örneklem küçüklüğünden dolayı Johansen (2002) tarafından önerilen Bartlett iz testi

kullanılmıştır. Düzeltilmiş iz testi, suç oranı ile enflasyon, işsizlik arasında uzun dönemli pozitif bir ilişkisinin varlığını doğrulamıştır. Ancak enflasyon kısa dönemde anlamlı değildir. Son olarak nedensellik yönünün enflasyon ve işsizlikten suça doğru olduğunu, ancak ters nedenselliğin doğru olmadığını ileri sürmüştür.

Bu konu ile ilgili yapılan pek çok çalışmada ise suçlarla sadece makro ekonomik değişkenleri değil eğitim gibi sosyal değişkenleri de ele almıştır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralayabiliriz.

Baharom vd. (2013) çalışmalarında, suç ile gelir, işsizlik, enflasyon, faiz oranı gibi sosyo ve makro ekonomik değişkenler ile hem yerel hem de bölgesel siyasi şiddet arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Bunu gerçekleştirmek içinde 21 ülkenin 1960'tan 2001 yılına kadar uzanan verilerini panel hata düzeltmesine dayalı eş bütünleşmeyi kullanmışlardır. Buna göre, gelir ve suç arasında negatif uzun dönemli ilişki; enflasyon ve suç arasında pozitif uzun vadeli ilişkiyi işsizlik ve suç arasında da tespit etmişlerdir. Politik şiddet değişkeni ise, yurt içi politik şiddet negatif ilişkili görünmekte iken bölgesel siyasi şiddet pozitif olarak ilişkilidir. Bunun yayılma etkisine bağlanabileceğini düşünmektedirler.

Buonanna ve Montolio (2008) suçun sosyo-ekonomik ve demografik belirleyicilerini 1993-1999 yılları arası İspanya için analiz etmiştir. Bu çalışmaya göre suç oranı, kentleşme oranı ve yabancıların oranı ile pozitif ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, mülkiyete karşı işlenen suçları sosyo-ekonomik değişkenlerin (genç işsizlik oranı ve eğitim) daha iyi açıkladığını belirtmişlerdir.

Tunca (2019) çalışmasında da Türkiye için 2008-2014 dönemini kapsayan İBBS3 (il) düzeyi için derlenmiş değişkenlerden oluşturulan panel veri seti kullanmıştır. Modelde mali suçlar, hırsızlık suçu ve şiddet suçları olmak üzere üç farklı bağımlı değişken mevcuttur. Diğer kullanılan değişkenler ise eğitim değişkenlerinin yanında gelir, işsizlik, göç ve hanenalkı büyüklüğü de kontrol değişkenleri olarak dahil edilmiştir. Sonuç olarak çalışmanın temel hipotezi olan, eğitim düzeyi ile suç işleme eğilimi arasında ters yönlü bir ilişki vardır önermesini destekleyici ampirik sonuçlara ulaşamamıştır. Fakat demografik ve sosyal yapıyı ifade eden göç ve hanehalkı büyüklüğü ile ekonomik koşulları ifade eden işsizlik ile suç arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Pazarlıoğlu ve Turgutlu (2007) Türkiye için 1968–2004 dönemini ele aldıkları çalışmada, bir taraftan çeşitli suçlarla, işsizlik oranı ve kişi başına düşen gelir arasındaki uzun dönemli ilişkinin analizini yaparken, diğer taraftan da değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü belirlemeye çalışmışlardır. Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığının araştırılması için Johansen eşbütünleşme testi uygulanmış ve suç oranları ile gelir arasında aynı yönlü bir ilişki bulunmuşlardır. Buna göre Türkiye’de gelirin artmasıyla birlikte bireylerin suça eğiliminin arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca işsizlik oranını suç üzerinde anlamlı bir etkinin olmadığını ortaya koymuşlardır.

Cömertler ve Kar (2007) çalışmalarında Türkiye'nin 2000 yılına ait 81 ili kapsayan sosyal ve ekonomik verilerini ele alarak yatay kesit analizi yapmışlardır. Bu analize göre işsizlik oranı, kişi başına gelir, gelişmişlik indeksi, doğum hızı, şehirleşme oranı ve illerin büyüklüğünün suç oranını pozitif olarak etkilediğini tespit etmişlerdir. Ayrıca, yeşil kart sahipliği ile suç oranı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Kişi başına güvenlik elemanı sayısının ise, suç oranını belirlemede herhangi bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Aksu ve Akkuş (2010) çalışmalarında Türkiye için 1970- 2007 dönemine ait verileri kullanarak, mala karşı işlenen suçların, sosyo-ekonomik değişkenlerini tespit etmeye çalışmışlardır. Ekonomik değişken olarak enflasyon oranı, işsizlik oranı ve reel kişi başına gelir; sosyal değişken olarak ise, orta öğretim (lise) okullaşma oranını ele alarak sınır testi yaklaşımı uygulamışlardır. Analiz sonuçlarına göre; sosyo-ekonomik faktörler ile mala karşı işlenen suçlar arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de mala karşı işlenen suçların enflasyon oranı, işsizlik oranı ve okullaşma oranı ile pozitif ilişkili olduğu; reel kişi başına gelir değişkeni ile de negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kizilgol ve Selim (2017) çalışmasının amacı 2001-2010 yıllarında 28 AB üyesi ile Türkiye'de polis tarafından kaydedilen toplam suç sayısını etkileyen faktörleri sabit etkiler negatif binom modeli ile incelemektir. Kişi başına düşen GSYİH, işsizlik oranı ve kentleşmenin bu ülkelerde suç sayıları üzerinde pozitif ve önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Literatürde genellikle görüldüğü gibi, yüksek oranda kentleşme daha yüksek suç oranları getirmektedir. Kayıt oranlarındaki ve polis sayısındaki artışlar, suç sayılarını beklentiler doğrultusunda azaltmış görünmektedir. Büyüme oranı ve enflasyonun etkisi ise net veya anlamlı değildir.

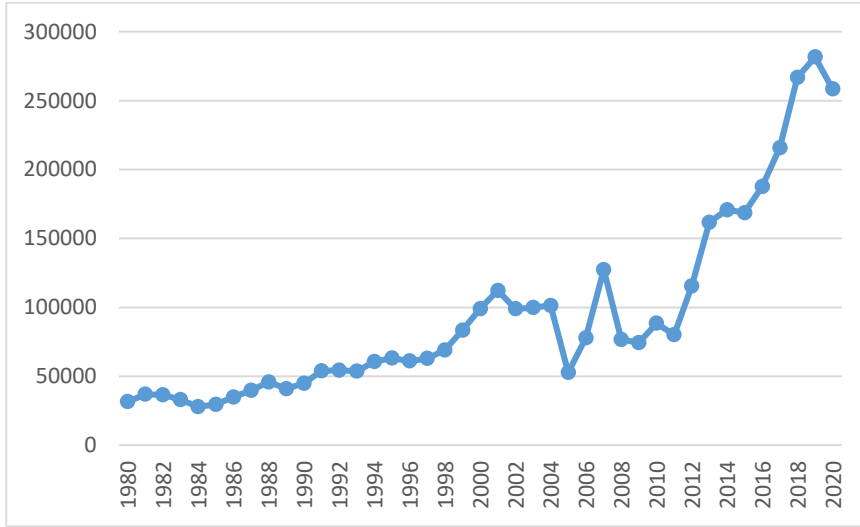
Seals ve Nunley (2007), toplam mala karşı işlenen suçların belirleyicileri üzerine bir çalışma yapmışlardır. İlk olarak, enflasyonun mala karşı işlenen suç oranları üzerindeki etkisini, yapısal zaman serisi yaklaşımı kullanarak analiz etmişlerdir. Enflasyon, incelenen tüm mülk suçları için istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Fiyat istikrarının mala karşı suçların azalmasına önemli ölçüde katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hazra ve Chui (2018) makalelerinde, Hindistan'da suç, enflasyon, işsizlik ve kişi başına düşen reel GSYİH arasındaki ilişkiyi incelemektedir. 1991-2015 yılları arasında ulusal düzeydeki verilere dayanarak Johansen eş bütünleşme testi yapmışlar ve sonuçta, değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişkisinin varlığı doğrulamaktadır. Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi, makroekonomik göstergelerin, özellikle işsizliğin Hindistan'daki suçu önemli ölçüde etkilediğini tespit etmişlerdir. Eyalet düzeyindeki verilere dayanan OLS sonuçları, enflasyonun toplam suçlar üzerindeki olumlu etkisini doğrulamaktadır. Hatta hükümet tarafından kontrol altına alındıktan sonra bile enflasyonun suç üzerindeki etkisini devam ettirmektedir.

3. Veri ve Yöntem

Türkiye’de suçun sosyo-ekonomik belirleyicilerini araştıran bu çalışmada 1980 ve 2020 yılları arasında yıllık veriler kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak kullanılan suç verisi için TÜİK Adalet İstatistikleri veri tabanından alınan cezaevine alınan hükümlü sayısı kullanılmıştır. 15 Temmuz Darbe Girişimi veya 2016 Türkiye Askeri Darbe Teşebbüsü sonrasında cezaevine alınan hükümlü sayısında çok hızlı artışlar yaşanmıştır.

Şekil 2: Cezaevine Alınan Hükümlü Sayısı

Bağımsız değişkenler olarak modelde yer alan makroekonomik veriler, işsizlik, enflasyon, kişi başına GSYİH, TÜİK veri tabanından elde edilmiştir. Ayrıca eğitim durumunu temsilen okula kaydolma sayıları, nüfus yoğunluğu ve Gini katsayısı verileri de yine, TÜİK veri tabanından sağlanmıştır. Bağımsız açıklayıcı değişken olarak kullanılan polis sayısı emniyet genel müdürlüğü verilerinden derlenmiştir. Politik Şiddet değişkeni için (Ölüm ve Yaralanma Sayısı) The Global Terrorism Database (GTD) <https://www.start.umd.edu/gtd/> the University of Maryland tarafından sağlanan veriler kullanılmıştır. Ampirik bulgular bir sonraki bölümde verilmektedir. Kullanılan değişkenlerin özet istatistikleri Tablo 1 de verilmektedir. 41 yılı kapsayan yıllık seri kullanılmıştır.

Tablo 1: Kullanılan Değişkenlerin Özet İstatistikleri

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Min.	Maks.
Suç (Hükümlü Sayısı)	41	94629	67645	27929	281605
Polis Sayısı	41	174827	68763	66412	286473
Politik Şiddet (Ölüm)	41	169	250	0	1008
Politik Şiddet (Yaralanma)	41	246	458	0	2771
Eğitim	41	72,18	23,13	37,56	105,99
Nüfus Yoğunluğu	41	63644046	11706278	43905790	83614362
Kişi Başına GSYİH	41	11155	5676229	5152801	22116
Enflasyon (TÜFE)	41	39,33	30,72	6,25	106,30
İşsizlik (Bin)	41	2232	846,77	1199	4349
Gini Katsayısı	41	0,42	0,02	0,38	0,44

Çalışmada kullanılan model genel olarak aşağıdaki gibidir:

$$Suç = f\{Sosyal, Makroekonomik, diğer\}$$

Kullanılan verilerin doğal logaritması alınarak model aşağıdaki gibi genişletilmiştir.

$$\ln Suç_{ijt} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln sosyal_{it} + \alpha_2 \ln \ln makro_{it} + \alpha_3 \ln diğer_{it} + \varphi_{ijt}$$

Suçun belirleyicileri olarak kullanılan sosyal ve makroekonomik değişkenler ve gecikmeler alttaki modelde formüle edilmiştir. Kişi başına GSYİH, enflasyon oranı, İşsiz sayısı, nüfus yoğunluğu, politik şiddet (ölüm ve yaralanma sayısı), Eğitim seviyesindeki değişim, gelir düzeyindeki değişim (Gini Katsayısı) ve polis sayısı modelde ekonomik ve sosyal değişkenler olarak yerini almıştır.

$$\begin{aligned} \ln Suç_{ijt} = & \alpha_0 + \alpha_1 \ln Suç_{ijt-1} + \alpha_2 \ln Suç_{ijt-2} + \alpha_3 \ln sosyal_{it} \\ & + \alpha_3 \ln sosyal_{it-1} + \alpha_3 \ln sosyal_{it-2} + \alpha_4 \ln \ln makro_{it} \\ & + \alpha_4 \ln \ln makro_{it-1} + \alpha_4 \ln \ln makro_{it-2} \\ & + \alpha_5 \ln diğer_{it} + \alpha_5 \ln diğer_{it-1} + \alpha_5 \ln diğer_{it-2} \\ & + \varphi_{ijt} \end{aligned}$$

4. Tahminler

Model için seçilen değişkenler için ilk olarak durağanlık durumlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla yapılan birim kök testlerinin sonuçları Tablo 2'de

gösterilmiştir. Buna göre değişkenlerin büyük kısmı birinci farklarında durağan hale gelmiştir. Suç oranındaki değişim, işsizlik, kişi başına GSYİH, eğitim durumu birinci farklarının alınması sonucunda durağan hale gelmiştir. Bu amaçla ADF ve PP test istatistikleri kullanılmıştır.

Tablo 2: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzy		1.Fark	
	Test İstatistikleri		Test İstatistikleri	
	ADF	PP	ADF	PP
Suç (Hükümlü Sayısı)	-0.589	-0.282	-6.766***	-7.016***
Kişi Başına GSYİH	0.149	0.348	-6.835***	-6.934***
Nüfus Yoğunluğu	-6.520***	-5.979***	-5.862***	-2.852**
Politik Şiddet (Ölüm ve Yaralanma Sayısı)	-4.181***	-4.114***	-7.608***	-8.629***
Enflasyon (TÜFE)	-2.227***	-1.573***	-8.196***	-6.740***
İşsizlik	-0.573	-0.169	-6.769***	-7.178***
Eğitim	-1.197	-1.202*	-6.085***	-6.085***
Gini Katsayısı	-1.840***	-1.817***	-6.663***	-6.680***
Polis Sayısı	-1.693*	-2.043*	-7.643***	-7.692***

ADF:Augmented Dickey–Fuller (H0: birim köke sahip),
PP:Phillips–Perron (H0: birim köke sahip),
KPSS:Kwiatkowski–Phillips–Schmidt–Shin (H0: trend durağan)
İstatistiksel anlamlılık düzeyleri: ***%1, **%5, *%10

Durağanlık testi sonrasında değişkenlerin gecikme sırasının belirlenmesi için birçok test uygulanmıştır. Gecikme sırası seçim kriterlerinin sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir. Modelde elde edilen veriler ışığında ikinci gecikmeye kadar kullanılması gerektiği sonucu çıkmıştır.

Tablo 3: Gecikme Sırası Seçim Kriterlerinin Sonuçları

Gecikme	LR	AIC	SIC	HQ
0	-	-21.34	-20.96*	-21.21*
1	174.66	-21.68	-17.80	-20.30
2	205.85*	-22.83*	-15.46	-20.21

LR: olabilirlik oranı, AIC: Akaike bilgi kriteri, SIC: Schwarz bilgi kriteri, HQ: Hannan–Quinn bilgi kriteri
*Kritere göre seçilen gecikme sırasını gösterir

Kullanılacak olan değişkenler için Johansen eş bütünleşme testi sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir. Seçilen değişkenler arasında 8 tane eş bütünleşme ilişkisi olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Johansen Eş bütünleşme Testi Sonuçları

Eş bütünleşme Vektörlerinin Sayısı	Eigenvalue	Trace Statistics	%5 Kritik Değer
$r = 0$	-	424,70	233,13
$r \leq 1$	0,93	322,89	192,89
$r \leq 2$	0,92	224,94	156
$r \leq 3$	0,77	167,19	124,24
$r \leq 4$	0,69	121,27	94,15
$r \leq 5$	0,59	86,60	68,52
$r \leq 6$	0,57	53,74	47,21
$r \leq 7$	0,41	32,89	29,68
$r \leq 8$	0,37	14,68*	15,41

* Johansen'in çoklu izleme testi prosedürü tarafından seçilen r değerini gösterir.

Tablo 5: Vektör Otoregresyon (VAR) Modeli Tahmininin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Sapma	z değeri
Suç (Hükümlü Sayısı)			
1.Gecikme	-0,16	0,17	-0,92
2.Gecikme	-0,52***	0,16	-3,29
Kişi Başına GSYİH			
1.Gecikme	0,91**	0,44	2,05
2.Gecikme	-1,25**	0,53	-2,34
Nüfus Yoğunluğu			
1.Gecikme	-37,82***	11,30	-3,35
2.Gecikme	17,76*	11,17	1,59
Politik Şiddet (Ölüm ve Yaralanma Sayısı)			
1.Gecikme	0,04**	0,02	2,14
2.Gecikme	-0,01	0,01	-0,71
Enflasyon (TÜFE)			
1.Gecikme	0,30***	0,07	4,40
2.Gecikme	0,08	0,07	1,12
İşsizlik			
1.Gecikme	0,02	0,21	0,11
2.Gecikme	-0,26	0,18	-1,43
Eğitim			
1.Gecikme	0,52	0,56	0,93
2.Gecikme	0,25	0,45	0,56
Gini Katsayısı			
1.Gecikme	2,82	3,39	0,83
2.Gecikme	-2,18	3,76	-0,58
Polis Sayısı			
1.Gecikme	-0,76***	0,38	-1,97
2.Gecikme	0,41	0,43	0,96

İstatistiksel anlamlılık düzeyleri: ***%1, **%5, *%10

Çalışmada Vektör Otoregresyon (VAR) Modeli kullanılmıştır. Yapılan VAR analizi sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir. Buna göre suçu ölçtüğümüz cezaevine giren hükümlü sayısını etkileyen faktörlerden ilki kendi ve ikinci gecikmesidir. Yani iki dönem, iki yıl, öncesindeki suçlu sayısı bu yılki suçlu sayısını 0,52 azaltmaktadır. Kişi başına düşen GSYİH ise bir yıl önceki artışı suçun 0,91 artmasına neden olurken iki yıl önceki artış suçu 1,25 düşürmektedir. Nüfus yoğunluğu ise en etkili değişken olduğu görülmüştür; bir yıl önceki artış suçu 37,82 düşürürken iki yıl önceki artış suçun 17,76 düşmesine neden olmaktadır. Bir yıl önce politik şiddette yaşanan bir artış suçun 0,04 artmasına neden olurken bir yıl önceki enflasyondaki artış 0,3 artırmaktadır. Polis sayısının artışı ise bir yıl sonra suçun 0,76 azalmasına etki eder. Bu değişkenlerin dışında işsizlik, okullaşma ve gelir eşitsizliğinin suça istatistiksel anlamlı olarak etkisi olmadığı görülmüştür.

Suç ve bağımsız değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin ve hangi yönde olduğunu tespit etmek amacıyla Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Yapılan analiz neticesinde Granger nedensellik testi sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir. Tablodaki **A** sütununda değişkenlerin suçlu sayısına etkisi gösterilmektedir. **B** sütununda ise suçlu sayısının bu değişkenlere etkisi belirtilmiştir. Bu sonuçlara göre kişi başına GSYİH, nüfus yoğunluğu, politik şiddet, enflasyon ve polis sayısı ile suçlu sayısı arasında nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu değişkenlerin gecikmeli değerleri suça etki etmektedir. Suçlu sayısı ile kişi başına GSYİH, nüfus yoğunluğu, gini katsayı ve polis sayısı arasında nedensel ilişki bulunmaktadır. Suçlu sayısı bu değişkenleri etkilemektedir. Buradan suçlu sayısının GSYİH, nüfus yoğunluğu ve polis sayısı ile çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu; politik şiddet, enflasyon ve gelir eşitsizliği ile tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu söylenebilir. Politik şiddet, enflasyon suçu etkilerken suç ise gelir eşitsizliğini etkilemektedir.

Tablo 6: Granger Nedensellik Wald Testleri

	A	B
Excluded	chi2	chi2
Kişi Başına GSYİH	7,92**	4,84*
Nüfus Yoğunluğu	14,31***	41,40***
Politik Şiddet (Ölüm ve Yaralanma Sayısı)	8,75***	1,19
Enflasyon (TÜFE)	20,22***	3,10
İşsizlik	2,08	3,72
Eğitim	1,01	4,43
Gini Katsayısı	0,91	12,76***
Polis Sayısı	6,93**	7,57**

İstatistiksel anlamlılık düzeyleri: ***%1, **%5, %10

5. Sonuç

Dünyadaki tüm ülkelerin en önemli sorunlarının başında suçlar gelmektedir. Bu sorunla mücadele edebilmek için öncelikle suçun nedenleri ve etkileyen faktörleri ortaya konulması gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada suçun sosyo-makro ekonomik faktörlerle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yine bu konuda daha önce yapılan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Daha sonra Türkiye’de 1980-2020 yılları arasında suçları etkileyen sosyo-makroekonomik faktörler ortaya koyulmuştur.

Türkiye’de 1980-2020 yılları arasında suç oranındaki değişimin makro ekonomik belirleyicilerini ölçmek amacıyla yapılan bu çalışmada Vektör Otoregresyon (VAR) Modeli kullanılmıştır. Ayrıca Granger nedensellik testine başvurulmuştur. Bulunan sonuçlar göstermektedir ki, suçlu sayısı belirli bir gecikme ile suç oranının artmasına etki etmektedir. Ayrıca kişi başına düşen GSYİH değişim ile suç oranı arasında ilişki birinci gecikmede pozitif olurken ikinci gecikmede negatif değer almaktadır. Nüfus yoğunluğu değişimi ile suç arasındaki ilişki güçlü negatif olarak gözlenmiştir. Enflasyon ve politik şiddette yaşanan bir artış suçun artmasına neden olmaktadır. Polis sayısının artışı ise bir yıl sonra suçun azalmasına etki eder. Bu değişkenlerin dışında işsizlik, okullaşma ve gelir eşitsizliğinin suça istatistiksel anlamlı olarak etkisi olmadığı görülmüştür. Nedensellik analizi sonuçlarına göre kişi başına GSYİH, nüfus yoğunluğu, politik şiddet, enflasyon ve polis sayısı ile suçlu sayısı arasında nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Kaynaklar

Adekoya, A.F. ve N.A.A. Razak (2016), "Inflation, Deterrence and Crime: Evidence from Nigeria using Bounds Test Approach ",*Journal of Economics and Sustainable Development*, 7(18), 23-32.

Aksu, H. ve Akkuş, Y. (2010). Türkiye’de Mala Karşı Suçların Sosyoekonomik Belirleyicileri Üzerine Bir Deneme: Sınır Testi Yaklaşımı (1970- 2007). *Sosyoekonomi*: 1/ 100110, 191-214.

Ata, Y. A. (2011). Ücretler, İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişki: Yatay-Kesit Analizi. *Çalışma ve Toplum*: 4, 113-134.

Baharom, A.H, M.S.Habibullah, Z.M.Noor (2013). "Crime and Its Socio-Macroeconomics Determinants: A Panel-Error-Correction Cointegration Analysis" *Jurnal Ekonomi Malaysia* 47(2), 13 - 24

Becker, Gary S. (1968), "Crime and Punishment: An Economic Approach", *Journal of Political Economy*, 76: 169-217.

Buonanno, P. (2003), "The Socioeconomic Determinants of Crime. A Review of the Literature", *University Of Milan – Bicocca, Department Of Economics Working Paper Series*, 63.

Buonanno P. ve D.Montolio (2008). "Identifying the socio-economic and demographic determinants of crime across Spanish provinces", *International Review of Law and Economics*, 28, 89–97.

Buonanno, P., F. Drago ve R. Galbiati (2014). "Response of Crime to Unemployment: An International Comparison" *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 30(1), 29-40.

Cantor, D. ve Land (1985), "Unemployment and Crime Rates In The Post-World War II United States: A Theoretical and Empirical Analysis", *American Sociological Review*, 50 (3), 317-332

Cömertler, C. ve M. Kar (2007). "Türkiye’de Suç Oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Analiz", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(2), 37-57.

Ehrlich, I. (1973), "Participation in Illegitimate Activities: A Theoretical and Empirical Investigation", *Journal of Political Economy*, 81 (3), 521-565.

Gillani, S. Y. M., R. E. A Khan, ve A. R Gill, (2011). Unemployment and Property Crimes in Pakistan. *Asian Economic and Financial Review*, Vol.1 Iss.3, 125-135.

Hamid, B.A., M.S.Habibullah ve Z.M.Noor, (2013). "Crime and Its Socio-Macroeconomics Determinants: A Panel-Error-Correction Cointegration Analysis", *Jurnal Ekonomi Malaysia* 47(2), 13 – 24.

Hazra, D. ve Zhen, C. (2018), " Macroeconomic Determinants of Crime: Evidence from India", *J. Quant. Econ.*, 16 (Suppl 1): 187–S198

Johansen, S. (2002). A small sample correction for the test of cointegrating rank in the vector autoregressive model. *Econometrica*, 70(5), 1929-1961.

Kizilgol, O. ve Selim S. (2017). "Socio- Economic And Demographic Determinants Of Crime By Panel Count Data Analysis: The Case Of Eu 28 and Turkey", *Journal of Business, Economics and Finance*, 4, 31-41.

Lastauskas, P. ve E.Tatsi, (2013). Spatial Nexus in Crime and Unemployment in Times of Crisis: Evidence from Germany. University of Cambridge, Cambridge Working Papers in Economics, 1-50.

Mulok, D., J. Lily, M. Kogid ve R. Asid (2016). " The Relationship between Crime and Economic Growth in Malaysia: Re-Examine Using Bound Test Approach" *Malaysian Journal of Business and Economics*, 3(1), 15 – 26

Pazarlıoğlu, M.V ve T.Turgutlu (2007). "Gelir, İşsizlik ve Suç: Türkiye Üzerine Bir İnceleme" *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 513(44), 63-70.

Roman, J. (2013). The puzzling relationship between crime and the economy. Download from <http://www.citylab.com/work/2013/09/puzzling-relationship-between-crime-and-economy/6982/>.

Seals, A. ve J. Nunley (2007) The Effects of Inflation and Demographic Change on Property Crime: A Structural Time Series Approach, Department of Economics & Finance Working Paper Series

Tang, C.F (2009), "The Linkages among Inflation, Unemployment and Crime Rates in Malaysia", *Int. Journal of Economics and Management* 3(1), 50 – 61

Tang, C. F., & Lean, H. H. (2007). Will inflation increase crime rate? New evidence from bounds and modified Wald tests. *Global Crime*, 8(4), 311-323.

Tunca, H. (2019).Suçun Sosyo-ekonomik Belirleyicileri: Panel Veri Analizi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8(4), 2767-2784. www.itobiad.com/tr/issue/49747/602780

Yılmaz, M. (2020). "Suç Ekonomisi ve İşsizlik üzerine bir Uygulama", *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 103-124.